

१८८

सार्वजनिक वाचनालय

५१ वेडा जि. पुणे. २२

पुस्तकाचें नांव मिस्त्रीलोकच वृत्तांत

लेखक निकम-ग साहेब

पुस्तकाचा प्रकार इतिहास २१

३१/१

१८

र. नं.

१८३

३१ २५

ऐतिहासिक

१६२

2



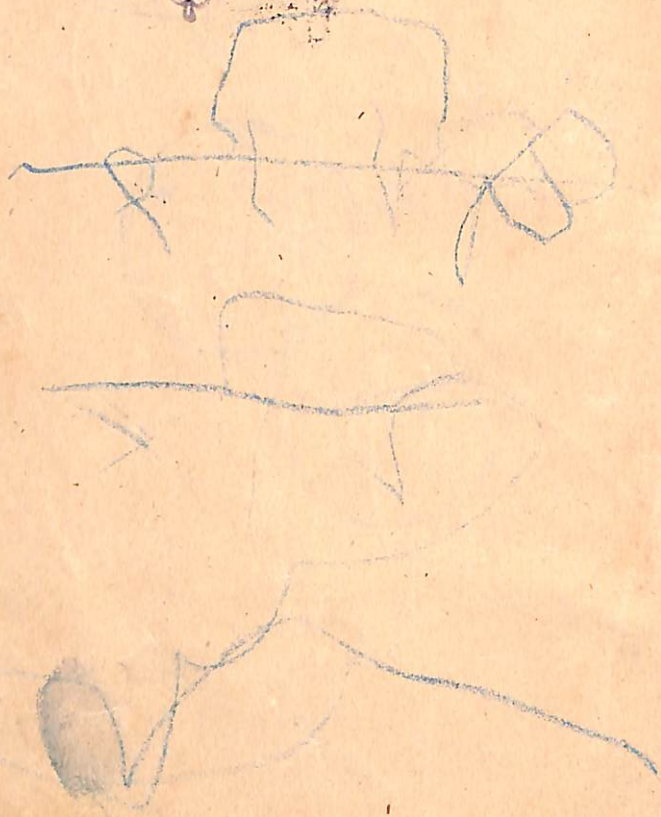
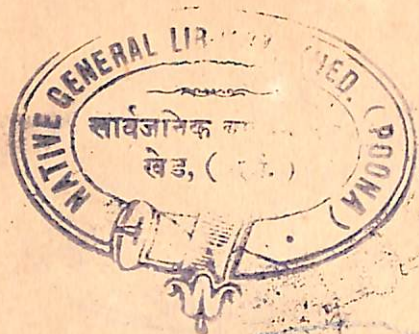
~~सं० १५२~~
५. १. १

~~७०६० ला एच १०~~



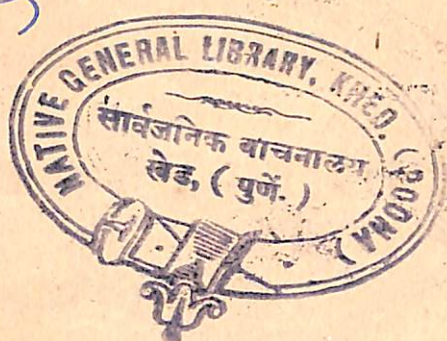
४४
①





१६२
से. १

१८



॥ से. १

१५२
१८३
Lb.
ACCOUNT

of the
ANCIENT EGYPTIANS.

प्राचीन मिस्री लोकांचे

वृत्तांत कथन.

मडम विल्सन साहेबाने लिहिलें.

आंब्रोळींत छापिलें.

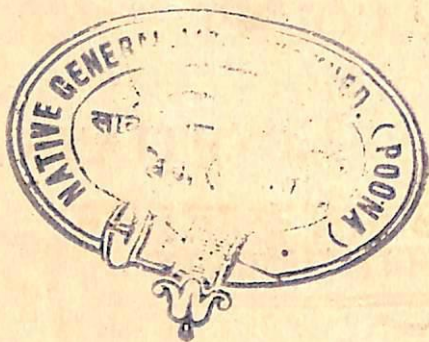
सन १८३९.

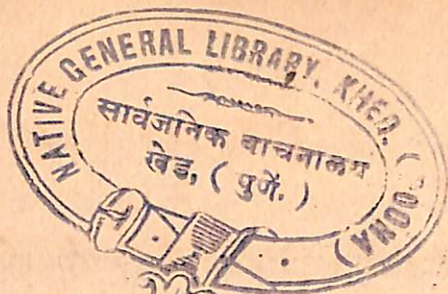
BY M^{RS} WILSON.

Second Edition.

Bombay Lithographed by Spá Rania.

1839.





मिस्री लोकांचें वृत्तांत कथन

मिस्री लोक कदाचित् सर्व लोकांहून पूर्वांचे नसतील परंतु इतिहासांत प्रारंभी त्यांविषयीं लिहिण्याची रूढि आहे याचें कारण त्या लोकांचा अति प्राचीन व सविस्तर वृत्तांत आह्यास माहीत आहे ते लोक इतर लोकांमध्ये कोणत्या वेळीं प्रसिद्ध झाले हे आह्यास ठाऊक नाही परंतु जलप्रलय झाल्यावर ते लोक अडीच शें वर्षां पूर्वीं सधन होते. नोअह नामक पुरुषाचा नातू मिस्राइम तो त्या लोकांचा स्थापणारा होता यासाठीं पूर्वेकडील लोक अद्यापि त्या देशास त्या पुरुषाच्या नामाने मिस्रदेश असें ह्मणतात.

प्रकरण १

मिस्रदेशाविषयीं आणि त्यांतील
चमत्कारिक पदार्थाविषयीं.

मिस्रदेशान्या पूर्वेकडे स तांबडा समुद्र आहे दक्षिणेकडे स हबेशी देश आहे पश्चिमेकडे स लिबिया देश आहे व उत्तरेकडे स मेदिटिरेनियन समुद्र आहे. मिस्रदेश ३५० कोस लांब आणि ४५ कोस रुंद आहे. त्या देशामध्ये नील नामें नदी उभी वाहात गेलेली आहे तेणें करून सर्व ठिकाणी पाणी पुष्कळ आहे व सर्व जागीं धान्यहि फार आहे.

त्या देशाचे वर्चा मिस्रदेश मध्यमिस्रदेश आणि खालचा मिस्रदेश असे तीन विभाग केलेले आहेत. त्यांतून पहिला विभाग कातराव ह्यणजे ओझरांच्या अगदीं जवळ आहे. त्यांत पूर्वी मोठीं आणि सुंदर नगरें व सुशोभित देवालये व राजमंदिरे व थडगीं व ओबलिस्क

ओबलिस्क ह्यणजे मोठे विशाल स्तंभ आ-
णि विशेषेकरून त्यांत थीब्स या नामें प्रसि-
द्ध नगर होते ज्यांत लोकांची आश्चर्यकारक
वस्ती व बहुत द्रव्य आणि असंख्यात मंदि-
रें होती अशी वदंता आहे. त्या नगरास शं-
भर द्वारे होती त्यांतील एका एका द्वारांतून दो-
न दोन शें रथ व दाहा दाहा हजार मनुष्य प्र-
संगीं पाठविण्यास अनुकूल होते. त्या मोठ्या
नगरांतील पुरातन मंदिरे व सुंदर इमारती
अद्यापिहि मोडून पडलेल्या आहेत यास्तव
त्यांचा जो पूर्व वृत्तांत आपणास विदित आहे
तो सत्य वाटतो.

थीब्स नगरापेक्षां कांहीं लहान मेम्फिस
ह्यणून दुसरें नगर जें मिस्रदेशाच्या मध-
ल्या भागांत आहे त्यांतील जुन्या मोडलेल्या इ-
मारती अझूनहि दिसतात. त्या नगरापाशीं
पिरामिड ह्यणून फार उंच आणि शोभिवंत
कबरी आहेत आणि मनुष्यानी खणलेलें मो-
दरिस या नामें तळें जें फारच विशाल होते
त्याच्या

त्याच्या त्या ठिकाणी अद्यापि खुणा दिसतात.

नील नदीतील चिरवल पाण्याच्या योगाने जमिनीवर सांचून जी भूमि झालेली आहे तिलाच मिस्रदेशाचा खालचा मिस्रदेश म्हणतात. तो फार धान्यदेश आहे त्या भागांत कैरो म्हणून एक नगर आहे त्यांत एक राजवाडा आहे ते एक फारच मत्कारिक कृत्य होय त्या नगराबाहेर एका टेंकडीवर तो बांधलेला आहे त्याखाली एक मोठे खडप आहे आणि त्याच्या सभोवती फारच उंच आणि जाड भिंत आहे तिच्या रस्ता टेंकडी खणून केलेला आहे आणि त्या रस्त्यास इतकी थोडी चढण आहे की ओझी लादलेली घोडी व दुसरी कोणी तेथे श्रमाचांचून जातात. त्या राजवाड्यांत एक चमत्कारिक विहीर आहे ती योसेफाची विहीर असे म्हणतात. खडप फोडून ती विहीर पुष्कळ खोल केलेली आहे. त्या राजवाड्यांत ते एक सर्वाहून फारच चमत्कारिक काम केलेले आहे झऱ्याच्या योगाने तीत पाणी

नित्य भरलेलें असतें आणि बैल जुंपून त्या वि-
हिरींतून पाणी सर्वदां काढितात व नळ बांधून
तें पाणी राजवाड्यांत सर्व जागीं नेलेलें आहे.

नील नदीचे मूळ हबेशी देशांत आहे त्या
देशांत चैत्र आणि वैशाख या दोहों महिन्यांत
पुष्कळ पाऊस पडतो यास्तव ती नदी भरून
फार मोठी होऊन त्या देशाहून मिस्रदेशांत वा-
हात जाती तेव्हां पाण्याचे सात मांठे ओझर ते-
थें जोराने वरून पडत असतात त्या ओझरां-
जवळ जेव्हां वाटसरू लोक जातात तेव्हां ते
ओझर पाहून आणि तो त्यांच्या मोठा शब्द ऐ-
कून केवळ भयभीत होतात परंतु त्या नदीती-
रावर राहणारे लोक तो चमत्कार नेहेमी पहा-
त असतात तो त्यांचा धीर पाहून परकी पुरु-
षांस आश्चर्य वाटतें.

कदाचित् ते आपण कड्यावरून ओझ-
रांच्या पाण्या बरोबर खालीं यावें यास्तव त्या
कड्यावरील पाण्यांत आपल्या नावा घालून
आपण त्यांत वसून त्या ओझरां बरोबर नावां
सुद्धां

सुझां खालीं पडतात तेव्हां त्यांच्या नाचा पाण्या-
 च्या फेमासुळें कांहीं वेळ पर्यंत दिसत नाहीत
 मग कांहींशा पुढें जाऊन नदीच्या पाण्यावर त-
 रत्या दिसूं लागतात. नील नदीचें पाणी हळू
 हळू जमीनीवर पसरतें तें अनेक प्रकारचे न-
 ळ बांधून फार दूर नेलें आहे जमिनीवर चढ-
 लेलें पाणी चार महिनेपर्यंत निश्चळ राहतें
 त्यासमयीं समुद्राकडून वारा सुटत असतो
 त्या वाऱ्याच्या योगाने तें पाणी बाहेर निघत
 नाही त्यासुळें त्यांत बहुत चिखल उत्पन्न हो-
 तो.

जेव्हां त्या देशांत पाणी फार भरलेलें
 असतें तेव्हां उंच स्थळीं उभा राहून तो देश
 पाहूं लागले असतां अवघ्या ठिकाणीं समु-
 द्रासारखें पाणी व मधून मधून बेटें व कितीए-
 क गांव आणि त्या गावांत मार्गावर वृक्ष व फु-
 लांचे मंडप फार दृष्टीस पडतात. पौष व मा-
 घ या दोहों महिन्यांत तें पाणी जिरून जमीन
 सुकती. तेव्हां शेतांमध्ये पुष्कळ पशू चरत
 अस-

असतात व खेळतात आणि नानाप्रकारचीं सुवासिक फुलें सुशोभित दिसतात व शेताच्या सभोवतीं लावलेलीं लहान लहान झाडे व वृक्ष फार आहेत त्यांतून किती एकांस गोड फळे आलेलीं असतात. आणि ते शेती करणारे लोक त्या शेतांत फार शोभिवंत दिसतात. त्यांस शेती करण्याविषयीं बहुत श्रम होत नाहीत त्याचें कारण जेव्हां जमीन सुकत असती तेव्हां ती पावड्याने फिरवून त्या जमीनींत रेती मात्र घालावी लागती मग त्या जमीनींत फार धान्य होत असतें. नील नदींत जेव्हां ३० फुटी झणजे ३० पावले उंचीस पाणी भरतें तेव्हां त्या देशांत चांगलें पीक होतें परंतु तितकें उंच पाणी भरलेलें नसतां पीक होत नाहीं आणि दुष्काळही फार पडतो यास्तव त्या नदींत पाणी भरण्याची सर्वांस मोठी काळजी लागत असती आणि त्यासाठीं नानाप्रकारचे उपायहि करित असतात. त्यांत कांहीं भांतीने

ने व्यर्थ कर्म करितात तीं अशीं कीं ती नदी
 आपणास प्रसन्न व्हावी ह्मणून पूर्वी एका कु-
 मारीस नदींत टाकून देत असत परंतु सांप्र-
 त एक बाहुली करून तिजमध्ये टाकित अ-
 सतात. त्या देशांत अझून नदींत पाणी भ-
 रण्याच्या गोष्टीचें वर्तमान प्रतिदिवसीं नि-
 घत असतें. आणि जसें जसें पाणी भरतें
 त्याप्रमाणें लोकांस हर्ष किंचा शोक होतो.

ओझरांजवळ एक मोठें घर मोडून प-
 डलेलें आहे तो मोठ्या श्रीमंताच्या वाड्या हो-
 ता असें वाटतें. त्या जागीं मोठे स्तंभ व फुटले-
 ल्या मूर्ती व ज्यांजवर पुष्कळ सुंदर चित्रें को-
 रलेलीं असे नामी नामी संगमरवरी दगडा-
 चे तुकडे पडलेले आहेत. त्या वाड्याची वा-
 ट दोहों वाजूंवर रवांब पुरून सरळ केलेली
 आहे तेंथें जाणारे वाटसरू सांगतात कीं अझू-
 न ते साहा हजार रवांब आहेत त्यांतून किती
 एक उभे आहेत व किती एक जमिनीवर पड-
 लेले आहेत त्यांची उंची ७० फुटी आहे व ते
 रवांब

खांब एका एका मोठ्या दगडाच्या उथळ्यावर
तीन तीन उभे केलेले आहेत आणि त्या खांबां-
च्या मस्तकांवर कांहीं चमत्कारिक जनावरे व
सिंह हे फार मोठ्या आकृतीचे केलेले आ-
हेत.

त्या वाड्याची बांधणावळ फारच चम-
त्कारिक आहे परंतु त्या मिस्र देशाच्या त्याच
वरच्या भागांत देंदरानामें एक आश्चर्य हो-
ण्याजोगें देवालय आहे त्या देवालयाचे का-
म पाहिलें असतां त्याजपुढें हें कांहींच नाही.
त्या देवालयाचे खांब एक एक असे मोठाले
आहेत कीं आठा मनुष्यानी एक मेकाच्या हा-
तास हात धरून त्यांतून एक खांब कंवटाळ-
ला असतांही त्यांच्या हातांत सांपडत नाहीं
व त्या देवालयाचा अवघा मोठेपणा एवढा
होता कीं ज्याजवर आरबी लोकानी एक नग-
र वसवलेलें होतें त्या नगरांतिल रचना अद्भुत
थोडी थोडी दिसत आहे.

मिस्र देशाच्या वरच्या भागांत सैचेन ना-
में

में एका पर्वतांत असंख्यात गुहा आहेत त्या पाहन आलेल्या लोकानी त्यांचें वर्णन फार केले आहे . त्यांतून हजारों गुहा मनुष्यानी खोदून केलेल्या आहेत . व त्यांत कांहीं चौकोनी व कांहीं वाटोळे खांबे कोरून नकशीदार केलेले आहेत . त्या गुहांतील किती एक गुहांत जाऊन आलेले सांगतात कीं एका मार्गे एक असे सहा शें स्वार राहण्याजोगी त्यांत जागा आहे . त्या मिस्रदेशांत दोन शें फुटी उंच असे एक संधी दगडाचे ओबलिस्क ह्मणून खांबे आहेत ते पाहन अझून लोक विस्मित होतात ते दगड बहुत करून त्या गुहांतूनच आणिले असतील असें वाटते . त्यांत किती एक दगड फार खरबरीत असतां त्यांस कांहीं आकारास आणून ते सुरेख केलेले आहेत . त्याजवरून ते लोक फार चतुर होते असें वाटते .

त्या विशाल गुहा पोखरून त्यांस कांहीं लाभ झाला नसेल परंतु मोइरिस नामें सरोवराच्या

रोचराचा उपयोग फार आहे त्याजविषयीं कां-
 हीं संशय नाही. मिस्रदेशाचा राजा नामें
 मोइरिस त्याने तें सरोवर खणविलें आणि
 त्यास आपलें नाम ठेविलें. ज्या वर्षीं नील
 नदीचें पाणी जमीनीवर फार चढत होतें
 तेव्हां तें त्या सरोवरांत जात होतें. आणि क-
 धीं नदींत पाणी कमी असतां त्या सरोवरांतून
 न फिरून नदींत जात होतें. आतां त्यांत मा-
 ती आणि चिरवल जमून दिवसंदिवस ल-
 हान झालें अझून त्याचा घेरा अठरा कोस
 आहे. त्याच्या मध्यें एक टेंकडी आहे ती ए-
 क राजाचा वाडा आणि राजाचें व राणीचें अ-
 शां दोन छत्तीस फुटी उंच बाहुलीं कोसळून
 झालेली आहे असें लोक ह्मणतात. तें सरो-
 वर वेळोवेळां नीट करण्यासाठीं खर्च फार
 लागत होता परंतु त्यांत मासे फार त्याजमुळे
 पैकाहि पुष्कळ मिळत होता. पाणी आंत
 घेण्यासाठीं व बाहेर सोडण्यासाठीं त्याचे न-
 ळ व पाणी बंद करण्यास्तव मातीची रास

व त्याचीं द्वारे व त्याच्या उघड्या तेशें पुष्कळ होत्या. त्यांचीं चिन्हें अज्ञान दिसतात. यावरून समजलें कीं ते इतर कामांत जसे चतुर होते तसेच पाणी बांधण्याच्या कामांतहि चतुर होते.

मिस्रदेशांत देवालयांचीं व दुसरीं कामें केलेलीं आहेत त्यांत पिरमिद ह्यणून हातानी बांधलेले डोंगर फारच उत्कृष्ट आहेत आणि पृथ्वींत जितके आश्चर्यकारक पदार्थ आहेत त्यांत यांची गणना केलेली आहे. पूर्वीं जेथें मेम्फिस ह्यणून नगर होते व जेथें सांप्रत मोठें कैरोबुद्रक या नामें नगर आहे त्याच्या जवळ मुख्य पिरमिद आहेत ते बांधून तीन हजार वर्षांवर कांहीं अधिक वर्षे झालीं असें वाटतें. ते पिरमिद कशाला बांधलेले हें समजलें नाहीं परंतु असें अनुमान होते कीं मनुष्यांचीं प्रेतें ठेवण्या साठीं केले असतील असें वाटतें. कारण त्या लोकांस आपल्या स्वकीयांचीं प्रेतें राखून ठेवण्यास चांगले

गले वाटत असे आणि त्याजविषयीं फार यत्न-
 हि करित होते. जो मोठा आणि नामी पिरमि-
 द तो एका पदांगणाच्या मध्येच शंभर फुटी
 उंचीच्या खडपावर आहे. तो केवळ चौको-
 नी आहे आणि त्याची पायथ्या कडील एक
 एक बाजू सुमारे सात शें फुटी लांब आहे.
 तो सुमारे पांच शें फुटी उंच आहे. आणि त्या-
 चा मोठेपणा वर वर कमी होत गेलेला आहे.
 त्याच्या वरचा भाग सोळा फुटी अवरस चव-
 रस सपाट आहे व त्यास नऊ तुकडे आहेत
 त्याजवर चढणें फार कठीण आहे. त्याच्या
 बाहेरच्या आंगाने तीन तीन फुटीवर एक ए-
 क दगड लावलेला आहे त्याच पायथ्या हो-
 ऊन वर चढतां येतें. त्याच्या आंत जाण्या-
 स द्वार आहे. त्यांतून आंत गेलें असतां पु-
 ष्कळ पायथ्या व गच्चा दिसतात. त्याची भिं-
 त लकलकीत दगडाची घोंटून नितळ के-
 लेली आहे. आणि मध्ये एक मोठी खोली आहे
 तिच्या अवध्या भिंतींस मुळापासून शेवटाप-
 र्यंत

२०३ २९
(१६)

येत संगमरवरी दगडाचा एक थर जोडलेला आहे त्या खोलींत एक दगडाची समाधि आहे तिजवर बाहेरचा उजेड पडण्यास एक हि गवाक्ष नाही. तो पिरमिद बांधण्यास ३६०००० मनुष्यांस सुमारे वीस एकवीस वर्षे लागलीं. आणि कामकरी मनुष्यांसाठीं नुस्ते लक्षण आणि मुळे ५००००००० रुपयांचे लागले असें लिहिलेले आहे.

मोडरिसच्या सरोवरापाशीं एक मोठें मंदिर आहे त्यास लाबुरिथ असें ह्मणतात. तें पाहिलें असतां लोकांस फार आश्चर्य होतें. त्याच्या बाहेरून बहुत नकूशीचें काम केलेलें आहे. त्यांत लहान आणि मोठ्या खोल्या व ओट्या मिळून ३००० आहेत. त्यांतून पंधरा शें भुयारें आहेत आणि १५०० वर खोल्या आहेत. त्यांमध्ये एका खोलीची उंची पन्नास फुटी आहे. ज्या राजाने तें घर बांधविलें त्याचें प्रेत व त्याला पूज्य ज्या सुसरी त्यांचीं प्रेतें कुजून न जावीं यास्तव त्यां

जवर

जवर सुगंध तेलान्चा लेप करून बदुसरीं सु-
वासिक द्रव्यें घालून त्या घरांतील भुयारां-
त ठेवलेलीं होतीं.

त्या देशांत किती एक ठिकाणीं दुस-
ऱ्या प्रकारचे रवांब आहेत त्यांना ओबलिस्क
असें म्हणतात ते रवांब चौरस शेताच्या को-
पऱ्यांवरून आहेत त्यांच्या योगाने ते शेत
फार शोभले जाते त्यांजवर त्या देशभाषेने
कांहीं लिहिलेले आहे. सेसोसिस म्हणून
एक राजा होता त्याने हे लिओपलीस नामें न-
गरांत दोन ओबलिस्क बांधलेले होते त्यांचा
दगड फार घट्ट आहे. तो दगड त्या देशाच्या
शिमेवर सैयेनाहून आणवलेला होता. ते
ओबलिस्क एक एक दीड शें फुटी उंच आहे-
त. त्यापेक्षाहि एक अधिक मोठा ओबलि-
स्क रामेसिस नामें राजाच्या वेळेस बांधले-
ला होता त्याचा दगड कोरून नीट करणा-
स्तव २०००० माणसें लावलेलीं होतीं असें लो-
क सांगतात. हा ओबलिस्क आणि एक दुस-
रा

रा असे दोन रोमन नगरांत नेलेले होते .
त्यांच्या सुंदरपणा मुळे आणि उंचीमुळे ते
रोमन नगरांत अद्भूत फार सर्वोत्कृष्ट दि-
सतात .

त्या देशा मध्ये पांच चार चमत्कारि-
क जनावरे दिसतात त्यांस तेथे हिपोपोत
मस ह्यणजे पाणघोडे असे ह्यणतात . तींच-
पळ व क्रूर आणि फार रागीट आहेत आणि
सुसरी ह्यणजे पाण्यांत राहाणारे पल्लीरूप
जीव परंतु ते फार मोठे आणि बुभुक्षित आ-
हेत . त्या सुररींच्या शरीरांची लांबी ३० फु-
टीहून कांही अधिक आहे . सुंगुसें नामें दु-
सरे जीव आहेत . ते भुईतील व चिखलांती-
ल पाण्यांत झालेले किडे व दुसरे जीव यांस
खात असतात . ते सुसरींचे शत्रू आहेत कीं
सुसरींचीं आंडी त्यांस सांपडलीं असतां ते
फोडितात असें सांगतात . आणि सुसर नि-
जलेली असतां ते तींच्या घशांत जाऊन ती-
चीं आंतडीं करडतात . त्या देशांत बैल व
बकऱ्या

वक्या व मेढे हे फार उंच वाढतात व त्यांचे मांस बहुत रुचिकर असते. सरडे व वानर व उंट हीं जनावरे तेथें आहेत.

त्या देशांतील सुंदर आकाशांत उडणारे पक्षी बहुत आहेत त्यांत गरुड आणि ससाणा हे नामांकित आहेत. तेथें कोंबडी व बंदके व दुसरे अनेक जातीचे खाण्याचे पक्षी पुष्कळ आहेत. तेथील नद्यांच्या आणि सरोवरांच्या तीरापासून पेलिकन ह्यणजे गृध्रजातीचे पक्षी आणि बगळे व पाण्यांत राहाणारे दुसरे पक्षी यांचे मोठे कळप उडत असतात. मासेहि तेथें फार आहेत. आणि ते सामान्य लोकांच्या जेवणांत बहुत करून आहेत. मिस्र देशाच्या सभोवतें जें रेतीचें मैदान आहे त्यांत ओसूत्रिच ह्यणून मोठे पक्षी धांवत असतात व ईबिस ह्यणून दुसरे पक्षी आहेत त्यांची ते मिस्री लोक पूर्वी पूजा करीत होते. आणि आतांहि त्यांस फार मान देत असतात.

संतात. ते पक्षी तेथील रानाच्या शेवटीं बसून पलिकडच्या लिबिया देशाहून जे येणारे सर्प त्यांस ते खात असतात. आणि तेथें पहारेकऱ्यांसारखे आपल्या आपल्या मिसलीवरून बसलेले असतात.

फळझाडावांचून दुसरीं झाडे तेथें थोडीं आहेत. फळझाडां मध्यें खजुरीचीं झाडे कांहीं अधिक आहेत. व दोन चार जातीचे माड व सरुचीं झाडे आणि कांटेरे वृक्ष जे नावा बांधण्याच्या उपयोगीं पडतात तेहि आहेत. मिखदेशांत मोठे वृक्ष नाहींत परंतु त्यांच्या स्थानीं लहान झाडे बहुत आहेत. तेथें ताग व पापेरस ह्यणजे एक बरू सारखें लहान झाड अशीं आहेत. यापासून त्या लोकांस कागद व वस्त्रे व औषधें व दुसरे पदार्थ मिळतात. आणि ते त्यांतील गर काहून खातात. कमळेंहि तेथें सांपडतात आणि त्यांचा तसाच उपयोग आहे. तीन चार जातीच्या चंदनाचीं झाडे तेथें आहेत. त्यांतून ते लोक बायकांसाठीं सुगंध काटीत

काढीत असतात. तेथील फळे व पाला वकं-
 द ज्यानी खाऊन पाहिलेले आहेत त्यां स त्यां-
 ची गोडी माहीत आहे. ह्मणून येहूदी लोकां-
 चें त्या देशांतून दुसऱ्या देशांत जाणें झालें
 त्या काळीं त्या देशांत तसे गोड पदार्थ मिळ-
 त नाहींत याजकरितां त्यांस फार दुःख झालें
 हें आश्चर्य नाहीं.

प्रकरण २

मिस्री लोकांच्या चालचर्येची गोष्ट.

मिस्री लोकांचें ज्ञान व तेथील राज-
 नीति सर्व देशांपेक्षा उत्कृष्ट आहे आणि
 बहुतकरून सर्व कळा व कौशल्यें तेथूनच इ-
 तर देशांत प्रसिद्ध झालीं असें प्राचीन लोका-
 नी मानलेले होते. याजवरून बाबते कीं ते
 लोक आपल्या विद्येंत व इतर कामांत फा-
 र्व निपुण होते आणि ग्रीस व दुसऱ्या दे-
 शांतील

शांतील विद्वान् लोक आपल्या विद्या पूर्ण
करण्यासाठीं मित्रदेशांत जाऊन कितीए-
क दिवस राहात होते.

त्या देशाचें राज्य मुळापासून एका
राजाच्या स्वाधीन होते. परंतु असें दिसतें
कीं राजाच्या हाताने अन्यायाच्या गोष्टीन
घड्याच्या यास्तव प्रजा पूर्वीपासून बंदोबस्त
करीत आल्या आहेत. तो असा कीं राजपु-
त्रास बाळपणापासून सर्व विद्येमध्ये नि-
पुण आणि सत्यवादी व चतुर अशा गुरू-
च्या स्वाधीन ठेवीत होते. व त्याच्या बरोब-
र नीतिवंत माणसें ठेवीत होते आणि त्या
देशांत जे दास होते त्यांतून एका सहिवज्या
मनुष्याच्या गुणाविषयीं संशय होता त्यां-
स त्या राजपुत्राजवळ जाऊं देत नव्हते. ध-
र्मशास्त्राच्या अभ्यासें करून व योग्य उदा-
हरणें करून व जसें चांगलें आणि वाईट
कर्म असेल तसें फळ होतें अशा गोष्टीत्या-
स नित्य सांगवून शिकवीत असत कीं दे-
व

व सर्वांचा न्याय व अन्याय पाहून सत्पुरुषांचे कल्याण करितो आणि दुष्टास दंड करितो. दिवसाच्या सगळ्या तासांत त्याचे उद्योग नेमलेले होते. कोणत्या वेळेस कोणतें काम व पाठ करण्याची वेळ व भोजनांत पदार्थ किती व रवाचे किती हें नेमून दिलेले होते. असा नियम झाल्या मुळे त्या राजपुत्रास कांहीं कठीण वाटत नसे आणि बहुत राजानी झटले कीं तेंणें करून आमच्या शरीरां बळकटी व समाधान हीं प्राप्त झालीं. त्या देशांतील लोक आपल्या राजाचा देवासारखा सन्मान करित होते परंतु त्याच्या मरणसमयी इतर मनुष्यांसारखी समाधीच्या बाहेर बसून त्याच्या वाईट बऱ्या कर्मांची पुष्कळ परीक्षा करित होते आणि जर त्याने सत्कर्मापेक्षां दुष्कर्मां अधिक केलेली असतील तर त्याचे प्रेत समाधीत ननेतां दुसऱ्या जागी टाकित होते.

त्या देशाचे निरनिराळे सुभे करून एक

(२४)

क एकांत एक एक सुभेदार ने मलेले होते
आणि राजा व गुरु व लष्करी लोक या तिहीं
मुरव्यांस सर्व भूमि विभागून दिलेली होती.
गोवारी कुणबी आणि कारिगीर याहि दुसऱ्या
तीन जाती तेथें होत्या. राजाच्या भागांतून द-
रवारचा खर्च व सेनेचा खर्च व इनाम खर्च
चालत होता. गुरूच्या विभागांतून पूजा ख-
र्च व त्याच्या कुटुंबाचा खर्च व शाळेंत वि-
द्या शिकणाऱ्या अवघ्या मुलांचा खर्च येत
होता. लष्करी लोकांच्या भागांतून त्यांसच
दरमहा मिळत होता. तिहींत राजाचा वि-
भाग मोठा होता. त्याचें कारण त्याचा वा-
डा व त्यांतील सर्व वस्तु हीं फार शोभिवंत
होतीं.

ते गुरू ज्ञान आणि सद्गुण या मुखें
त्या लोकांस फार मान्य होते आणि त्यांचे
पोशाग फार उंच होते. राजसभेंत बसण्या-
स त्यांला गादी असे आणि भिस्त्री लोकांस
जेव्हां नवा राजा करण्याचें प्रयोजन पडत हो-
तें

तें तेव्हां कदाचित् दुसऱ्या जातीतील राजा
 निवडला असता त्यास राज्याभिषेक कर-
 ण्याच्या अगोदर गुरूच्या गृहांत ठेवून सर्व
 ज्ञान व राजधर्म व राजनीति शिकवून आ-
 णि तो गुरू असें मानून त्याकडून राज्य क-
 रवीत होते. मिस्रदेशांतील लोक आपल्या व-
 डिलानी आचरलेले काम चालवीत असत.
 ज्यांच्या बापाने लष्करागिरीचें काम केले ते
 तेंच काम करीत होते. त्यांची त्याजविषयी
 इच्छा नसतां हि त्यांजकडून करवीत अस-
 त. त्याजवरून निश्चय होतो कीं तेथें गुरू
 पिढीजादे होते जसा गुरू तसेच लष्करीलो-
 क आपल्या विभागाची जमीन कुणव्यांस खं-
 डाने देत असत. ते कुणबी शेतीच्या कामांत
 व पशूंचें पोषण करण्याच्या कामांत फारच
 बारवाणलेले होते.

न्यायाधीश निवडून काढिते समर्थी
 ते प्रथम त्याचें निर्दोष आचरण पाहात हो-
 ते. पाहिल्या मोठ्या अदालतींत ३० सभ्य
 बसत

बसत होते. त्या मोठ्या नगरांत ज्ञानी व वि-
 द्वांन लोक असावे असें समजून त्यांतून शो-
 धून आणीत होते. त्या तीस सभ्यानी आप-
 णावर एक मुख्य ठरवलेला होता. तो मु-
 ख्य आपल्या पदवीचा मोठेपणा प्रगट कर-
 ण्याविषयी एक सत्याचा पुतळा सभोंवते
 हिरे जडलेला आपल्या गळ्यांत घालीत
 होता. त्याच्या सभोंवताल्या हिऱ्यांचें मोल
 राजाकडून मिळत होतें. वादी व प्रतिवा-
 दी तेथें येऊन आपण जातीने खटल्याचीं
 कारणें सांगत. वादी आपल्या फिर्यादीचें
 प्रयोजन कागदावर लिहून त्याची नकल प्र-
 तिवादीस पाठवी. नंतर प्रतिवादी त्याचें उत्त-
 र लिहून त्यास देई. वादी त्याचें प्रत्युत्तर पा-
 ठऊन देई. मग अगत्य असेल तर प्रतिवा-
 दीहि उत्तर करी. शेवटी न्यायाधीश वादी
 प्रतिवाद्यांच्या कागदावर लिहिलेल्या म-
 जकुराचा विचार करून ज्याचा वाद खरा
 असेल त्याजकडे पाहून कांहीं न बोलतां
 आपल्या

आपल्या गळ्यांतील पुतळा फिरवी. वकील करून देण्याचें कारण कीं ते आपल्या बोलण्याच्या चपलाईने व ठकबाजीने खऱ्याचें खोटें करितील अशी भांति होई. तो न्यायाधीश तोंडा-ने सांगितलेलें ऐकत नव्हता परंतु लिहून मागत असे. कारण कीं कोणास नीट बोलतां येतें व कोणास येत नाहीं यास्तव भलत्यासच खरेपणा मिळून सत्याची हानि होईल.

त्यांच्या नियमांतून कांहीं फार चांगले आहेत असें मानून देशोदेशींचे लोक ते शिकून स्वदेशांत चालू करण्यास्तव मिस्रदेशास जात होते. विशेष काय सांगावें साहाणपण तर मिस्री लोकांचेंच अशी ह्मण होती. न्यायाच्या कामावर ठेवलेल्या माणसांच्या सुज्ञपणा दिसून येतो. त्यानी केलेल्या कायद्यांतील थोडके पुढें लिहिलेले आहेत. ते असे. हद्दाने हत्या केली असतां व शपथ घेऊन खोटें बोलिलें असतां त्याला जिवें मारीत असत. आईबापानी आपल्या मुलाची हिंसा

सा केली असतां त्यांच्या जीव घेत नव्हते परं
 तु त्यांस त्या मुलांचें प्रेत तीन दिवस अहो-
 रात्र उरावर घ्यावें लागत होतें. आपणा म-
 ध्ये दुसऱ्याचा प्राण वांचविण्याचें सामर्थ्य
 असतां जो वांचवीत नाही त्याचें खुनी मनु-
 ष्यासारखें शासन करीत होते. सर्व मनु-
 ष्यांस आपआपली वार्ता व उद्योग कोतवा-
 लापाचीं जाऊन सांगावा पडत असे. आणि
 जो कोणी असत्य बोले त्यास तो जिवें मारी-
 त होता. त्यांच्या शास्त्रांत लिहिलेले होते
 कीं ऋण न घ्यावें घेतलें असतां ऋणाच्या उ-
 गाच्या करितां बापाचें शरीर गाहाण ठेवावें
 लागतें आणि जर तो कर्ज न देतां मेला तर
 त्याचें प्रेत पुरीत नसत. ते लोक वृद्ध मनु-
 ष्यांस फार मान देत होते आणि ते आले अ-
 सतां तरुण मनुष्य उठून त्यांस उंचस्थानीं ब-
 सवीत होते. त्या लोकांस कृतज्ञता फार आ-
 वडत होती.

मिस्री लोक चुकून पुष्कळ देवांची पू-
 जा

जा करीत होते. त्यांतून ईसीस आणि ओसी-
 रीस हे त्यांस मुख्यत्वेन पूज्य होते. ते सूर्य आ-
 णि चंद्र असतील असें वाटते. पृथ्वी जल ते-
 ज वायु आकाश या पांचां भूतांस रक्षण क-
 रणारे दुसरे देव आहेत असें समजून त्यांना
 ते पुजीत असत. ते अनेक जातीचीं जनावरे
 पूजीत होते. सगळ्या नगरांत जनावरास ग्रा-
 मदेवत असें समजून मानीत नाहीं असा ए-
 खादा. मांजर कुत्रें लांडगा डुकर सुसर स-
 र्प पक्षी व मासा हे प्रत्येक नगराचे एक एक
 देव होते. त्यांच्या त्यांच्या जातीप्रमाणें मो-
 ठीं घरे व पक्षिखाने व तळीं अशीं स्थाने ने-
 मून त्यांत त्यांस ठेवीत असत. आणि त्यां-
 च्या शुश्रूषेसाठीं एक एक गुरु ठेवलेला होता.
 काय पाहा केवढें आश्चर्य कीं एका नगरांत
 ज्या जनावरास पूजीत असत त्याचाच दुस-
 र्या नगरांत वध करीत असत.

ते आपल्या मुलांस विद्या शिकविण्या-
 चा फार उद्योग करीत होते. आणि त्या मु-
 लांस

लांस विद्या शिकण्यास्तव गुरूच्या स्वाधीन
 करीत असत. तेथें त्यांस धर्माचें ज्ञान व ज्यो-
 तिष व हिशेब व वाचणें व लिहिणें अशीं शि-
 कवीत होते. परंतु जे बहुत करून व्यापारच
 करीत त्यांस फारच शिकवीत. त्यांस बाळ-
 पणापासूनच परिमित आहाराची संवयला-
 वीत असत. ती अशी कीं त्यांस फार गोड अ-
 न्न खाऊं देत नसत. व त्यांच्या अंगावर वस्त्रें
 थोडींच असत. आणि त्यांच्या पायांत जोडे-
 हि नसत. ते वाद्यें वाजविण्यास व पहिलवा-
 नी करण्यास शिकवीत नव्हते. कारण वाद्यें
 वाजविण्यास शिकविल्या मुळें त्यांची बुद्धि फा-
 र हलकी होईल. आणि पहिलवानी मुळें कदा-
 चित् रोग होईल असें समजत होते. जें गा-
 यन सर्व लोकांत वाखाणलेलें तें केवळ पसं-
 त करीत नव्हते असें नाहीं परंतु त्यांची रव्या-
 ली खुशाली फार नेमस्त होती. मोठ्या मेज-
 वानीच्या वेळेस ते मेजवान लोकांस पाहण्या-
 साठीं प्रेत घालून नेण्याची पेट्टी व कांहीं वेळ
 प्रेतहि

(३१)

प्रेतहि पुढें ठेवीत होते. आणि त्यांजवर असें लिहून ठेवीत असत कीं हे प्रेत तुम्ही सर्व पाहा अशीच तुमची अवस्था होईल.

त्या लोकांत सुता करण्याची चाल होती. निर्मळपणा राखणें अवश्य आहे असें ते समजत होते. आणि छतज्ञता त्यांस फार आवडत होती. व सर्व लोक छतज्ञतेचाच अंगीकार करीत होते. किती एक गावांतील बायका उदीम करीत होत्या. व घराबाहेर-चेंहि काम करीत असत. आणि पुरुष सूतकांतणें व घरांतील कामें करीत होते असें लिहिलेले आहे. अद्यापि त्यांत किती एक पुरुष स्त्रियांचीं कामें करितात आणि पुरुषांचीं कामें स्त्रिया करितात.

मिस्री लोकांचें इतर लोकांच्या पूर्वीं कदाचित् असें मत होतें कीं जीव अंगादर-चें शरीर मेले असतां तें सोडून दुसऱ्या शरीरांत जातो व अनेक योनींत जन्म घेतो. परंतु प्रेत कुजून जाई तोपर्यंत तो दुसऱ्या शरीरांत

शरीरांत शिरत नाहीं. यास्तव तें प्रेत कु-
 जून न जाण्याकरितां फार यत्न करीत होते.
 समाधी बांधण्याच्या मेहेनतींत व पैका
 खर्च करण्यांत ते कांहीं कमी करीत नव्हते.
 समाधीस सर्वकाळ अक्षय स्थान व मोठ्या
 सुंदर घराला धर्मशाळा ह्मणत होते.

कोणी मनुष्य मेला असतां स्त्रिया मो-
 ठा विकराळ स्वर काढून वटाळ्या पिढून दुः-
 खाने ओरडूं लागत. मग प्रेतावर सुगंधला-
 वणाच्या माणसांस बोलावणें पाठवीत. आ-
 णि तेजसे त्यानी मोल दिलेले असेल त्या प्र-
 माणें सुवासिक द्रव्यें त्या प्रेतावर चोळीत
 व चोळण्याची मेहेनतहि करीत. त्या देशां-
 त प्रेतावर सुगंध द्रव्यें अशीं चढवीत कीं
 त्याचें कोणतेंहि अंग कधींच विरूप न व्हा-
 वें. त्याच्या भिवयांचा व पापण्याचा हि वर्ण
 बदलत नाहीं त्याचा सगळा चेहेरा पहिल्या-
 सारखाच राहतो. कीं समयी त्यास ओळखू-
 नहि काढीत. त्या प्रेतांस ते ममी ह्मणतात
 जीं

जीं वस्त्रांत गुंडाळून हजारो वर्षे ठेवलेलीं असतां जशाचीं तशींच राहतात. प्रेतनेण्याच्या पेटीवर पुष्कळ नकशी काढलेलीं असते. कदाचित् त्याच्या पुण्य पापाचें चिन्ह लिहिलेलें असावे.

प्रेत पेटींत घालून मेलेल्याचे सोयरे त्याच्या मित्रांस व जातीच्या लोकांस व न्यायाधीशांस विदित होण्यासाठीं एका माणसाकडून थाली पिटवितात कीं अमक्याचें प्रेत अनुक दिवसीं त्याच्या समाधींत नेलें पाहिजे. आणि त्याच्या क्रिया कर्मांतराकरितां व पुण्य पापाच्या चौकशीसाठीं त्याच्या मित्रांस व न्यायाधीशांस आमंत्रण करितात. मग तेथें त्याच्या सर्व कर्मांची चौकशी करण्याच्या समयीं त्याच्या सत्कुलाकडे पाहात नाहींत कारण ते सर्व मनुष्यांस समान मानितात. परीक्षेच्या अंतीं जो कोणी नीतिवंत ठरतो त्यास समाधींत घालितांवेळीं देवाचा स्तव व कीर्तन व गायन करीत

रीत होते. आणि देवाची प्रार्थना करीत अस-
त कीं या मनुष्यास आकाशलोकावर घ्या-
वें आणि जर कोणी अपराध केलेले असतील
किंवा ऋण दिलेले नसेल तर त्याचें प्रेत स-
माधींत घालीत नव्हते. परंतु तें घरांत ए-
काजागीं ठेवीत होते. मागे एका दोन वेळीं
असें झाले कीं मेलेल्याच्या मुलांनी किंवा
नातवांनी इव्य मिळवून आणि ऋण फेडु-
न त्याचें प्रेत घरांतून काढून समाधींत ने-
ण्याविषयीं न्यायाधीशांची आज्ञा घेत-
लेली होती.

त्या लोकांमध्ये ज्या कला व विद्या हो-
त्या त्यांच्या अनुक्रम मात्र पाहून आह्मास अ-
सें वाटत होते कीं विलायती लोक जसे सर्व
विद्यांत निपुण आहेत तसेच ते असतील.
परंतु लक्ष लावून पुरता विचार केल्याने स-
मजले कीं त्यांस किती एक विद्यांचीं नामें व
त्यांतील कांहीं गोष्टी मात्र ठारूक होत्या. सां-
प्रत ज्या कला व विद्या विलायतेंत साधले-
ल्या

ल्या आहेत त्या त्यांस माहीत नव्हत्या तथापि ज्या काळीं सर्व लोक केवळ अज्ञानामध्ये बुडलेले होते तेव्हां त्या लोकांत विद्या व कला प्रसिद्ध होत्या. यास्तव ते स्तुती करण्यास योग्य आहेत.

अगम्य स्थाने मोजण्याविषयीं जरी ते समर्थ नव्हते तथापि नील नदी जी जागा सोडून मागे सरत होती. तिजवर शिमा ठरविण्याच्या किती एक युक्ति त्यांस माहीत होत्या. यास्तव आपण त्यांची कांहीं प्रशंसा करावी. त्या लोकांत गणिताची विद्या जेवढी व्यवहाराच्या उपयोगी तेवढीच होती. तेथें आकाशांत नेहेमी अभ्रें येत नाहींत व तेथें डोंगरहि नाहींत व दूर पाहतां येतें तेणेंकरून त्याज्यो तिष्यांच्या दृष्टीस प्रतिबंध न होतां सर्व आकाश मोठें वाटोळें दिसतें यास्तव त्यानीं सूर्य चंद्र व इतर नक्षत्रांचे मार्ग तसेंच वर्ष व महिन्याचें प्रमाण सिद्ध केलेले होते. आतां विलायती ज्योतिष्यांचें व त्यांचें ज्ञान ताडून पाहिलें

हिलें असतां यांपुढें त्यांचें केवळ थोडें वाटतें. ग्रहांचा मनुष्यांच्या देवाशी संबंध आहे असें जें किती एकांचें मत आहे तेंही त्या लोकांत होतें. त्यांच्या ममी ढेवण्याच्या पेटीवरचीं चित्रें पाहिल्यावरून आह्मास असें वाटतें कीं ते लोक चित्रें फार ओबड धोबड काढीत होते. आणि त्यांचा चित्रें काढण्यांत अभ्यास थोडाच होता. दगडी बाहुलीं करण्याच्या कामांत ते अधिक कुशल होते असें हि दिसत नाही कारण त्यानी घडवलेल्या बाहुल्यांचे हात पाच डोकीं आणि दुसरीं अंगें फारच बेढब होतीं. आणि त्यांचा एक एक अवयव घडविण्यासाठीं निरनिराळे कारागीर होते असें लिहिलेले आहे. याजवरून वेगवेगळ्या दुकानांत करून जोडलेल्या बाहुल्यांस रमणीय आणि गोजिरवाणें असें ह्मणणारे बोलताना चुकले असें आह्मास वाटतें.

नेमलेल्या औषधांची योजना करावी अशा वैद्य शास्त्राच्या नेमामुळे ते लोक त्या शास्त्रांत

शास्त्रांत निषुण नव्हते. आणि एका रोगावर औषध देणाऱ्या वैद्यास दुसऱ्या रोगावर औषध देऊं देत नव्हते. आणि कोणत्याहि रोगावर नेमलेल्या औषधावांचून जर दुसरें औषध देऊन कोणी मनुष्य मेलेला समजला तर त्या वैद्याचा प्राण घेत असत. अशा रीतीमुळे दोन फार वाईट गोष्टी घडत होत्या. त्या अशा कीं एक एका वैद्यास एक एक रोगाची मात्र परीक्षा. यास्तव ते सर्व दुःखण्यावर आपण शिकलेल्या रोगांचेच औषध सांगत असत. आणि ज्या ज्या दुःखणेकऱ्यांस औषध देत होते ते ते त्या दुःखण्यातून पार पडत नव्हते व मरणान्या भयाने ते अनेक रोगांवर अनेक प्रकारचीं औषधे चोर्जीत नसत त्यामुळे त्यांचा औषधांविषयी अनुभवहि उत्तरोत्तर वाढत नव्हता. याप्रमाणें ते वैद्यशास्त्र अपूर्ण दर्जांतच राहिलें होतें. सरकारी भांडारांतून वैद्यांस पगार मिळत होता. मनुष्यांच्या शरीरांतील सर्व शि

रा व आंतडीं काढून त्यांजवर सुवासिक द्रव्यें लावीत होते. त्याजवरून वाटते कीं त्यांस शारीरकाचें ज्ञान असावें. परंतु त्यापासून त्यांस कांहीं विशेष प्राप्त झालें असेल असें दिसत नाही.

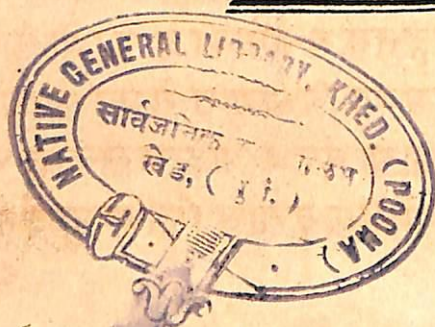
मिस्रदेशांत पूर्वीं पासून चांगला व्यापार चालत होता. नील नदींतून नगरांत व प्रांतांत माल जात येत होता. आणि नदी व नदीचे नळ रानांतून बांधून इकडेस तांबड्या समुद्रापर्यंत व तिेकडेस मेदितरेनियन समुद्रापर्यंत नेलेले होते. तेच देशोदेशीं जाण्यास मार्ग हाऊन लोकांचे व्यवहार घडत होते. या रीतीने मिस्रदेशांतील व्यापार दोहों समुद्रांतून चालत होता. आर्वस्थान व हिंदुस्थान एथील उंच माल मोठ्या गाड्यांत भरून तेथें नेत होते. नंतर तो माल व मिस्रदेशांतून धान्य भरून युरोप खंडाच्या दक्षिणभागीं पाठवीत असत. कारण त्या काळीं त्या देशांत फार थोडे धान्य मिळत

त होते.

युद्धाच्या प्रकरणांतहि मिस्रीलोक मा-
हीतगार होते. सभोंवते डोंगर व अरण्ये
अज्ञा अपाप बंदोबस्ता मुळें शत्रूस तेथें
जातां येत नव्हतें तेंणेंकरून ते लोक निरंत-
रनिर्भय असतील असें वाटतें. परंतु इतर
लोकांसारखी त्यांसहि दुसरे देश जिंकण्या-
ची फार इच्छा होती आणि त्यांच्या जवळ
बहुत लढाऊ स्वार होते. अशी त्यांची फार
कीर्ति होती.

पूर्वेकडील दुसऱ्या देशां प्रमाणें या दे-
शांतहि दोन भाषा होत्या. त्यांतून एक भा-
षा धर्माविषयी व एक व्यवहाराविषयी यो-
जलेली होती. आणि रवीहि असें लिहिलेले
आहे कीं धर्माची भाषाहि दोहों प्रकारची हो-
ती. ज्या भाषेने सुरव्य गुरू एकांतीं गुप्त गो-
ष्टी सांगत होते. आणि जी त्यांसच ठाऊक
होती ती एक व जिणेंकरून लोकांस धर्मसां-
गत होते ती दुसरी. आणि जी व्यवहाराची
भाषा.

भाषा पुरातन लोकांत होती तीच आतां कोप-
 ती ह्मणून लोक राहलेले आहेत त्यांस येती.
 तेथें लिपीहि दोहों प्रकारची होती. ज्या लि-
 पीने खांबावर व इमारतींवर नकशी काम
 करीत असत ती एक आणि सामान्य व्यव-
 हारांत जिणेकरून शब्दांचे संकेत लिहित
 होते ती दुसरी. असें वाटते की त्या लिपीचें
 व चीन लोकांच्या लिपीचें कांहीं सादृश्य अ-
 सावे. सांप्रत त्यांची भाषा व लिपि दोन्ही
 राहिल्या नाहींत. त्यांच्या रितीविषयीं जें
 आह्मी निरूपण केले तें ग्रीकी लोकांच्या लि-
 हिलेल्यावरून आह्मास विदित झालें व त्या
 लोकांपासून आह्मास मिस्री लोकांच्या इति
 हासहि माहीत झाला.



प्रकरण ३

मिस्री लोकांच्या आणि त्यांच्या राजांच्या
इतिहास

मिस्रदेशांतील लोकांच्या व राजांच्या इतिहासाचे तीन विभाग केलेले आहेत. पहिल्या विभागाची मर्यादा १६६३ वर्षे पर्यंत प्रथम मेनेस ह्या प्लून राजा झाला होता तेथून त्याचा प्रारंभ व कांवि सिस राजाने अंती तें राज्य बुडविलें तेथें त्याची समाप्ति. दुसरा विभाग २०२ वर्षे पर्यंत त्याच्या अंती शिकंदर बादशाह मरण पावला. तिसरा विभाग २९३ वर्षे पर्यंत त्याची क्लेओपात्रा नामे राणीच्या शेवटी समाप्ति झाली. दुसऱ्या विभागांत बहुतकरून ग्रीकी व पारशी लोकांच्या व तिसऱ्या विभागांत रोमन लोकांच्या इतिहासाचा संबंध आहे यासव या पहिल्या विभागांतील वृत्तांत लिहिण्याचें मा

त्र प्रयोजन आहे . मिस्री लोकांचा वृत्तांत असा लिहिलेला आहे की त्या देशाचें राज्य प्रथम देव व नंतर उपदेव व जे प्रतापी मनुष्य यांनी लागोपाठ अजमासं वीस हजार वर्षे पर्यंत केले . असें लिहिलेले आहे परंतु ही कथा खरीच असेल असें कोणास वाटत नाही यास्तव त्यांचा यथार्थ इतिहास त्यांचे राजे राज्य करूं लागल्यापासून चालू झाला .

मिस्रदेशांत मेनेस ह्यणून राजा झाला होता . मेनेस आणि मिस्राइम एकच होता . मिस्राइम खामाचा पुत्र आणि खाम नोहाचा पुत्र होता . जेव्हां देवाने बाबेल ह्यणजे शिनारी लोकानी बांधलेल्या गोपुराचा नाश केला तेव्हां नोहाचे पुत्र आपला देश सोडून देशांतरीं गेले . त्यांतून खाम नोहाचा दुसरा पुत्र आफ्रिका देशांत गेला . तेथें ते लोक त्यास देव असें मानून जूपितर आमनया नामाने भजत होते असें अचघे आजपर्यंत बोलत आले . त्या मेनेस राजाने मिस्रदेशाच्या खालच्या

च्या भागांत जीं जीं पानथळ ठिकाणें होतीं त्यांत जागोजागीं हरळ पाडून व त्या मार्गें सगळें पाणी बाहेर काडून कोरडीं केलीं. आणि त्या देशाचें जसजसें हित होईल तसतसा नदीचा प्रवाह फिरवून सर्वत्र पाणी नेलेले होते. आणि धर्मस्थापना व मोठे मोठे सण चालू केलेले होते. तो मेल्यानंतर त्याच्या वंशांतील पन्नास पुरुषानी राज्य केले. या प्रमाणें बहुत काळ पर्यंत तें राज्य चालल्यामुळे तो देश सधन होता व त्यांत सुंदर कृत्यें पाहाण्याजोगतीं केलेलीं होतीं असें दिसतें. मग पश्चिमेकडील कोणी परदेशी लोकानी येऊन तो देश जिंकून व लुटून आपल्या आधीन केला. ते लोक रानवट आणि त्यांचे राजेहि राक्षसासारखे निर्दय होते. त्या दुष्ट राजानी आपणास गौरव प्राप्त होण्यासाठीं बहुत मनुष्यांचे प्राण घेतले आणि देश लुटून व त्याच्या नाश करून जिंकलेल्या लोकांस निर्मूळ करूं लागले. या राजां-

स मंडके राजे असें ह्यणत होते. कारण ते मंडे राखीत असत. असें लिहिलेले आहे. किती काळपर्यंत त्यानी तेथें राज्य केले हें ठाऊक नाही. शेवटीं मिस्री लोकानी त्यांस जिंकून देशाच्या एका कोनास घातले. व नंतर अगदीं हांकून काढिले आणि किती एकांस मारून टाकिले किंवा त्याच लोकांत ते मिसलले.

जेव्हां मिस्री लोकानी शत्रूला जिंकून आपल्या देशांतून काढून दिलें. तेव्हां तेथील राजा राज्य चालवूं लागला. नंतर तेथें किती एक राजांच्या पिढ्या होऊन गेल्या त्यांत बुसिरिस ह्यणून एक राजा होता. त्याने थेबस अथवा थीब्स नामें मोठें नगर वसवलेले होते. त्यांतील कामें फार सुशोभित व लोकहि सधन होते. अंतीं ओसे माड्यास राजा राजासनावर बसला. तो हबेशीलोकांस जिंकण्यासाठीं ४००००० पायदळ व २०००० स्वार पाठविण्यास समर्थ होता.

ता. त्याने जीं मंदिरें बांधलेलीं होतीं त्यांचा त्यास फार अभिमान होता. तो ह्मणत असे कीं जो कोणी माझ्या पराक्रमाचा हेवा करित असेल त्याने माझ्या मंदिरांतून एकासारखें तरी मंदिर बांधावें. तो आपणास सगळ्या राजांचा राजा ह्मणवीत होता. त्याने एक फारच मोठें घर बांधवून ज्याजवर दगडाचे पुतळे व फार सुंदर तसबिरी केलेल्या होत्या त्यामध्ये एक राजाची तसबीर व तिच्या सभोंवत्या प्रधानाच्या व सरदार व स्वार व पायदळ यांच्या तसबिरी युद्धच करितात काय अशा डौलाने केलेल्या होत्या. व न्याय करणाराची एक तसबीर होती. त्यांत एक सुख्य न्यायाधीशाची तसबीर जिच्या गळ्यांत एक डोळे मिटलेली सत्याची पुतळी बांधलेली अशी होती. तिच्या सभोंवतीं पुष्कळ पुस्तकें ठेवलेलीं होती आणि त्या घराच्या जवळ एक सर्व ग्रंथ ठेवण्याविषयीं शाळा बांधलेली होती.

होती. आणि तिच्या दारावर असें लिहिले
 लें होते कीं हे ग्रंथ जीवाच्या भवरोगास औ
 षधें आहेत. त्या राजाने मोठीं मोठीं देवाल-
 ये व कामाणीचे दरवाजे आणि आपली स-
 माधि अशीं फार मोठीं आणि शोभिवंत
 बांधलेलीं होती. आणि समाधीच्या सभों
 वत्या भिंतीवर सोने चाळलेलें होते. आणि
 दुसरीं पुढें पाहणाऱ्या लोकांस आपलें स्म-
 रण होण्याजोगीं मोठीं आणि शोभिवंत
 कामें केलेलीं होती. त्याच्या पुढील पित्या
 च्या राजानी पुष्कळ कामें केलेलीं होती. प-
 रंतु त्यांत सुंदरणा आणि मोठेपणा बरोबर
 राहात नव्हता. त्याने किंवा त्याच्या युकोरि-
 यस ह्मणजे पुढच्या राजानी मेम्फिस नगर
 व त्यातील चमत्कारिक कामें केलेलीं होती
 असें वाटतें. त्या नगराच्या सभोंवता घेरा
 दाहा कोश होता. नंतर जे दुसरे राजे झाले
 त्यानी थीब्स नामें नगर अधिक मोठें आ-
 णि सुशोभित वसवलेलें होते. त्या देशाचे

राज्य प्रथम पुरुष मात्र करीत होते. नंतर ने
 टोकिस राणीच्या भाऊ किती एक दिवस ते
 राज्य चालवीत होता. त्यास मयीं मुख्य प्र-
 धानानी त्यास त्या अधिकारापासून दूर क-
 रून राणीसच सिंहासनावर बसवून मस्त-
 कीं किरीट धरविला. परंतु त्या राणीने ते त्यां-
 चे उपकार मानिले नाहींत. आणि आपला
 भाऊ राज्यावरून काढिला याजमुळे त्या प्र-
 धानास बंदिशाळेंत टाकिलें. ती राणी बहु-
 त रमणीय होती आणि तिचा चेहेरा रंग-
 दार व केश भुरे होते. परंतु तिचा स्वभाव
 फार निर्दय होता. तिने एक पिरमिद बांध-
 लेला होता.

तिजपासून बारा पिढ्या झाल्यानंतर
 मोडूरिस ह्मणून राजा झाला. त्याने आपल्या
 नामाचें सगळ्या लोकांस वाखाण करण्या-
 जोगतें एक सरोवर खणविलें. बहुत लोकां-
 च्या लिहिण्यांत असें आहे कीं सिसोस्त्रिस
 राजा मेरिस राजाच्या नंतर झाला. त्या सि-
 सोस्त्रिसाच्या

सांस्त्रि साच्या जन्मकाळीं त्याच्या बापाने त्या दिवसींच झालेले मुलगे जमा करून आपल्या पुत्राजवळ ठेविले आणि पुत्रासारखेच त्यांचे पालन केले व विद्याहि त्यांस शिकविल्या. त्यांचे कारण बाळपणापासून सहवासाने हे आपल्या मुलाचे मित्र झाले असतां जेव्हां तो तारुण्य दशेंत येऊन सिंहासनावर बसेल. तेव्हां त्याचे जिवाळ्याचे प्रधान व सरदार होतील.

त्याच्या बापाने लढाई शिकण्यास्तव प्रारंभीं त्यास लिबिया देशांतील सर्प व अरण्यांतील जनावरें निर्मूळ करण्यासाठीं पाठविला. नंतर आरबी लोकांशीं युद्ध करण्यास्तव पाठविला. त्या प्रसंगीं त्यास जय प्राप्त झाल्या मुळे मातक्याने अशी इच्छा झाली कीं यापेक्षां अधिक जय मिळवावा आणि घडून आले असतां सर्व पृथ्वी जिंकावी. त्याने आपणावर प्रजांची प्रीति होण्यास्तव प्रारंभीं प्रयत्न मांडिला. त्याचे कारण प्र-

जा सुरवी राहिल्या असतां राजाचा पराक्रम अचल असतो. आणि बंडे केलेली होती त्यांचे अपराध क्षमा केले व ऋणी लोकांस ऋणांतून मुक्त केले. याप्रमाणें त्याणे बहुत औदार्य व दयाळूपणा दाखविला आणि तसाच तो प्रजांस मनोरम होता. त्याने देशाच्या रक्षणासाठीं छतीस मामलतदार निरनिराळ्या स्थानी ठेवलेले असत आणि आपल्या भावास चौबराज्य देऊन त्याच्या आज्ञेंत त्या मामलत दारांस ठेवलेले होते.

सर्व सेनेचा एकोपा व खरेपणा यांतच पराक्रम आहे. असें मानून त्याने प्रजांतील किती एक निवडक माणूस भूमीवरच्या व अरमारच्या सेनेंतील सरदार आणि सेनापती केलेले होते. तो राजा दुसरे देश जिंकण्यासाठीं आपली सेना व सेनापती आणि शूर सरदार बरोबर घेऊन आणि त्यांच्या आपण नायक होऊन कधी पायरस्त्याने

ने व कधीं जळ मार्गाने जात होता . त्यांतून जे-
 व्हां जळ मार्गाने जात होता तेव्हां मागून जा-
 णान्या लढाऊ गलबतानी हिंदु स्थानाचा स-
 मुद्र व मेदितरे नियन समुद्र सगळ्या व्यापू-
 न जात होता . आणि त्याचें सैन्य गंगेच्या
 कांठापासून श्रेस देशापर्यंत सगळ्या दे-
 शांत जात होते . आणि जे जे देश त्याने जिं-
 किलेले होते त्यांमध्ये किती एक देशांत एक
 एक खांब असे पुष्कळ बांधलेले होते . ते त्या-
 च्या मरणानंतरहि बहुत काळ पर्यंत होते .
 आणि त्यांजवर असे लिहिलेले होते कीं जो
 सिसोस्त्रिस सगळ्या राजांचा राजा आणि प्र-
 भूंचा प्रभू त्याने आपल्या सेनेच्या पराक्रमा-
 ने हा देश जिंकिला . त्याने नऊ वर्षे पर्यंत
 पुष्कळ देशांत जय मिळविला . आणि ते-
 थून लूट व पुष्कळ माणसें आपले दास क-
 रून त्यांस बरोबर घेऊन मिस्र देशास पर-
 त आला . त्याचा भाऊ आरमैस झणून हो-
 ता . ज्यास कोणी दानोंस असें हि झणत हो-
 ते .

ते. त्यास युवराजा करून त्याकडूनच स-
गळें राज्य चालवीत असतां जो त्याने सिसो-
स्त्रिसाचा जीव घेण्याचा उपाय केला तो
आदळून राजा त्यांतून मोठ्या चमत्काराने
वांचला. नंतर राजाने आपल्या भावाचा
प्राण न घेतां देशांतून बाहेर घालविला.
तो त्या ग्रेक देशांत जाऊन राहिला. सिसो-
स्त्रिसाने आपल्या राहलेल्या आयुष्यांत
मिस्त्र देशाच्या रक्षणासाठीं जागो जागी कि-
ले बांधविले. आणखी इमारती व दुसरीं
कामें करवून तो देश सुशोभित केला. व ते-
थें त्याने पुष्कळ देवालये बांधविलीं त्यांत
एक मोठें आणि सुंदर वळखान देवाचें दे-
वालय होतें ज्यास लष्करी लोक भजत होते.
त्या देवालयावर असें लिहिलेले होते कीं
सिसोस्त्रिसाने जिंकलेल्या देशांतून जे लो-
क आणिले त्यानी हीं देवालये बांधविलीं.

त्या राजाची आपल्या प्रजांवर मोठी
रुपा होती परंतु जिंकलेल्या लोकासीं फार
निर्दय

निर्दयपणाने वागत होता . त्याने जिंकले-
 ल्या राजांस आपल्या रथास जुंपण्याविषयी
 आज्ञा केलेली होती . त्याजवरून वाटते कीं
 त्याने इतर लोकांस बहुत क्लेश दिले असती-
 ल . कोणी एक समयीं रथास जुंपलेल्या रा-
 जांतून एकाने आपली मान फिरवून आणि
 तोंड फिरस करून रथाच्या चाकाकडे पाहूं
 लागला . ते पाहून राजाने त्यास विचारिलें
 कीं तूं असें कां करितोस ? त्याजवर त्याने
 उत्तर केलें हे राजा या चाकाच्या फिरण्याने
 मला स्मरलें कीं दैवाचीहि गति अशीच
 आहे या चाकाचे सर्व भागजसे रवालीं वर
 होतात तशीच मनुष्याची दैवगति आहे .
 जो आज सिंहासनावर बसतो त्यासच उ-
 द्यां दासाची चाकरी करावी लागती . अशा
 त्याच्या रवऱ्या भाषणावरून राजाने आप-
 ल्या मनांत विचार करून आपला उन्मत्त-
 पणा व दुसन्यास दुःखदायक कर्मे सोडून
 दिलीं . त्याने तेहेतीस वर्षे राज्य केलें . नंतर

र वृद्धापकाळीं आंधळा झाला आणि आपल्या जिवास कंटाळून स्वहत्या केली. त्याच्या मरणकाळीं मिस्रदेश पैकेपूर होता. आणि त्या राजाच्या वेळीं काद्मसुने लीपि आशूर देशाहून ग्रेक देशांत आणलेली होती. मिस्री लोक बोलत होते कीं काद्मस हा मिस्री होता. आणि त्याची लिपीहि मिस्रीच होती. परंतु परीक्षक मनुष्य बोलतात कीं काद्मस हा फेनीक होता. आणि त्याची लिपीहि आशूरी होती. तिच्या आणि हिब्रू लिपीचा कांहीं सारखेपणा होता.

मिस्रदेशाचें राज्य किती एक त्या देशांतील राजानीं केलेलें होतें. त्यांतील शेवटींच्या राजा फार क्रूर होता. तो मेल्यानंतर मिस्री लोकानीं आकेतिसेनस ह्यापून हबेशी देशांतील एका पुरुषास राज्याभिषेक केला. तो लबाड लोकांवर फार शासन करित होता. त्याने आशूर आणि मिस्र या दोहों दशांमध्ये रिनोकोलरा नामें एक नगर फार

फार दूर असतां हि त्यांत दगे खोर लोक पाठवून दिले. त्या मुळे तें नगर फार विस्तीर्ण झालें. त्या देशांतील भूमि उत्कृष्ट होती परंतु तेथील पाणी फार खारें आणि कडु होतें. त्याने चौरांस मोठ्या यत्नाने शोधून वहे लुटारू आहेत असें लोकांस समजण्यासाठी त्यांचीं नाकें कापवून त्या रिनोकोल्लरानगरांत पाठविले. ज्या अगत्या मुळे युक्ति उत्सन्न होतात. तें त्या नगरांतील लोकांस प्राप्त झालेले असतां ते लोक बरूंचे पात्राकरण्यास स्वबुद्धीने शिकत आणि किती एक ऋत्तंत तेथें खाण्याचे पक्षी जात असतः त्यांस ते पात्रानी धरित असत.

त्या राजानंतर लोकानी मेंदेस नामें एक पुरुष निवडून राजा केला. त्याने एक अगम्य घर बांधविलेले होते. पुढें पांच राजे झाल्यानंतर मेनेस नामें एक अकुलीन पुरुष आणून सिंहासनावर बसविला.

मग त्याच्या जाग्यावर रेम्फिस ह्या
न

न एक झाला . त्यास कोणी रगूमिनि तस
 असें हि झणत होते . तो फार लोभी होता .
 त्याने आपलें द्रव्य ठेवण्यासाठीं एक बिक्र-
 ट गढी बांधवलेली होती . त्यास तें असें वा-
 टत होते कीं या गढींत कोणासच जातां ये-
 णार नाही . परंतु जेव्हां तो आपलें द्रव्य पा-
 हण्यास गढींत जात होता तेव्हां त्याच्या दृ-
 ष्टीस असें पडत होते कीं यांतील द्रव्य क-
 मी झालें . तें द्रव्य कमी होण्याचें कारण अ-
 सें दिसतें कीं तो जासदार रवाना बांधणाऱ्या
 गंवड्याने त्यास एक दगड अशा चतुराईने
 लावलेला होता कीं एका पुरुषास तो दगड
 काढून पहिल्या सारखा बसवितां यावा .
 आणि तोहि त्याप्रमाणें आंत विरून पाहि-
 जे तें द्रव्य घेऊन बाहेर जात होता . त्याने आ-
 पल्या मरणसमयीं तें गूज आपल्या दोहों
 पुत्रांस सांगितलेलें होतें . तेहि त्याप्रमाणें क-
 रीत असतां द्रव्य फार कमी होत गेलें . त्या-
 जवरून राजास तें गुप्त कृत्य समजलें तेव्हां
 राजाने

राजाने ज्या ठिकाणी सोने ठेवलेले होते त्याच्या सभोवते पात्र घालविले. ते कृत्रिमत्या चोरास ठाऊक नसतां ते पूर्ववत् तेथें गेले. आणि त्यांतून जो पुढें होता तो पात्रांत सांपडला असतां त्यास या पात्रांतून सुटणें कठीण असें वाटून आपल्या भावास ह्मणूं लागला कीं अरे मला धरलें असतां तुझे नाम मजकडून सांगवून घेतील. यास्तव तूं माझे शिर कापून घेऊन जा. मग त्या भावाने त्याच्या इच्छेप्रमाणें केले असतां दुसऱ्या दिवसीं राजास धड मात्र सांपडलें. त्याजवरून त्याची ओळख सांपडली नाहीं.

त्याच्या पुढें आठ राजे झाल्या नंतर खेओप्स आणि त्याचा भाऊ सेफ्रिसन हे दोघे अनुक्रमाने सिंहासनावर बसले. त्या वेळीं प्रजा फार मरत होत्या. त्याचें कारण त्यानीं कांहीं मोठे पिरमिद व दुसरीं मोठीं कठीण कृत्यें त्यांजकडून बांधविलीं. खेओप्साने ५० वर्षे व नंतर सेफ्रिसाने ५६ वर्षे असें

उभयतानी १०६ वर्षे पर्यंत राज्य केलें. मग मुकेरीनस ह्यपून खेओशाचा पुत्र राज्य करूं लागला. तो मोठा दैववान् आणि यथान्याय चालत होता. आणि तो प्रजांस कठीण कामें सांगत नव्हता. प्रजां त्याजवर फार प्रीति करीत होत्या.

या राजानंतर गेनेफाक्टस राजा झाला असें लिहिलेले आहे. त्याचें खाणें व पिणें परिमित होते असें वाखाणलेले आहे. त्यामध्ये हा गुण अकस्मात् उत्पन्न झाला कीं त्याने आरबी लोकांवर एकदां स्वारी केली. त्यास मयीं त्यांजवळ कांहीं धान्य नसतां त्यांस केवळ जड व अयोग्य पदार्थांनी काळ घालवावा लागला. हे जेव्हां त्यास समजलें कीं मृदु मिष्टान्नावांचून निर्वाह होतो. तेव्हां त्याने मिष्टान्नाची सर्व देशांत बंदी केली. दुसऱ्या मनुष्यांनी अन्नाविषयीं तसें दुःख भोगलेले असतां जितकें गोड अन्न मिळेल तितकेंच खाव्हें असतें.

त्याच्या पुत्राचें नाम चतुरबोरबोरिस
 त्याने सर्वोच्या उपयोगी अशा पुष्कळ शाळा
 बांधवलेल्या होत्या. त्या कृत्यावरून त्यास तें
 नाम योग्य होतें. तो मेल्यानंतर आरुखीस
 नामें राजाने मत्तुष्याचें कर्ज फिटल्यावांचून
 त्याचें प्रेत पुरून ये. अशी रीति चालविली.
 त्यापुढें किती एक भिन्न राजे झाले ते आसां-
 मध्येच कलह करून एक मेकास पदच्युत क-
 रीत असतां फार अव्यवस्था झाली. शेवटीं वा-
 रा राजे तें राज्य करूं लागले.

ते वारा राजे त्या देशाचे धनी होऊन
 आपल्या अधिकाऱाचें रक्षण करण्यास्त व
 यत्न करीत होते. परंतु एक मेकांस एक मे-
 कांच्या अधिकाऱाची इच्छा न करण्यास फा-
 रकठीण पडत होते. कांहीं दिवस गेल्यानंतर
 अक्रा राजानी एकी कडेस होऊन सामेटिख-
 स राजा जिंकून अरण्यांत हाकून दिला. कां-
 हीं वेळाने त्या राजास अन्य देशांतील राजे
 सहाय झाल्यामुळे त्याने स्वदेशावर हल्ला
 करून

करून त्या राजांस जिंकून आपण सिंहासनावर बसला. नंतर त्याने लीनपणा आणि उदारपणा धरून आपणावर प्रजांची प्रीति होण्यासाठी यत्न केला. आणि परकी लोकांचा कांहीं सन्मान करून त्यांचें कल्याण करित होता. आणि त्याने त्यांस आपल्या बंदरांत येऊं देण्याचा हुकूम केल्यामुळे त्यांचा व्यापार यथास्थित चालू लागला. त्याने नील नदीचा उद्गम शोधण्याचा उद्योग केला. मिस्र देशांतील राजांत प्रथम तो द्राक्षारस अथवा श्राव पिऊं लागला. त्या राजास पृथ्वीवर सृष्टीच्या प्रारंभीं कोणते लोक होते हे जाणण्याची इच्छा झाली आणि त्यास असें वाटलें कीं दोन लहान मुलें प्रथम जो शब्द उच्चारितील त्याजवरून तो सिद्धांत करितां येईल. ह्मणून त्याने दोन बालक कानांत मनुष्याचा शब्द न पडे अशा ठिकाणीं वाटवावे असें सांगितलें पुढें दोहों महिन्यांनंतर तीं मुलें बेकस असा शब्द ह्मणूं लागलीं. तो शब्द

मुगी

फुगी भाषेत भाकरीस ह्यणतात. त्यांजवरून त्या राजाने प्रारंभीं फुगी लोक होते असा सिद्धांत केला.

त्या राजानंतर फारोनेख नामें राजा झाला. तो राज्य करित असतां अशी गोष्ट झाली कीं मिस्री लोक फेनीकी लोकांच्या उपदेशावरून गलबतांत बसून ताम्रसमुद्रांतून बाबेल मांदेल समुद्र धुनीच्या मार्गाने आफ्रिका देशाच्या पूर्वेकडे स जाऊं लागले. आणि केपदेश उजव्या बाजूस टाकून जिब्राल्तर समुद्राच्या मार्गाने मेदितरेनियन समुद्रांतून मिस्रदेशास तिहीं वर्षांनी परत आले. त्या वेळीं त्यांजपाशीं कंपास नव्हता. याजमुळे फार आश्चर्य वाटतें कीं ते कसे जाऊन आले असतील.

जेव्हां फारोनेख राजाचीं गलबतें मेदितरेनियन समुद्रांत व आरबी समुद्रांत पसरलेलीं होतीं त्याकाळीं मेदिया आणि बाबेलोनी लोकानी आझरी लोकांचें राज्य बुडविलें संपून

पून त्या राजाचें जमिनीवरील सैन्य त्यांसी युद्ध करित होते. युफ्राट नदीच्या तीरीं त्याने मिदया व बाबेलोनी लोकांस जिंकिलें. त्या युद्धप्रसंगी यहूदी लोकांचा सेनापति आहज नामें होता त्याने आणि बाबेलोनी देशाचा राजा जो नेबुरखादनेजार याने त्या फारोनेख राजाचा फिरून पराभव केला.

फारोनेखचा पुत्र शामेस राजा त्याने तें युद्ध पुढें चालविलें असें कोठें लिहिलेलें नाही. ओल्हम्पी खेळ झणजे कुस्ती आणि टकर यांच्या रीति पुसण्यास्तव ग्रेक लोकांनी किती एक माणसें त्या राजापाशीं पाठविलीं. त्याजवरून आमचा निश्चय होतो कीं तो विशेष चतुराईसुद्धें फार प्रतिष्ठित असावा. त्याने त्यांस प्रथम असा प्रश्न केला कीं तुमच्या देशांत जे पुरुष खेळ जिंकणाऱ्या व हरणाऱ्या मनुष्यांचा न्याय करितात ते स्वतः खेळतात. तेव्हां त्या लोकानी उत्तर केले कीं होय तेहि खेळत असतात.

फिरून

फिरून राजा बोलूं लागला कीं तुझी स्वजनांचा पक्षपात धरून न्याय करितां त्यापेक्षां अतिथि पूजनादि शास्त्राचा अतिक्रम करितां.

शामेसाच्या पुत्राचीं नामें आप्रियेस किंवा फेरोहो फ्रा असीं दोन होतीं. तो मोठा गर्विष्ठ आणि योद्धा होता. त्याने बाबेलोनी लोकांसीं सरव्य केलेलें असतां फिरून मोठें युद्ध चालू केले. आणि तूर व त्सूर आणि कुप्री या लोकांवर हल्ला करण्यां साठीं त्याने गलबतांतील व जमिनीवरील बहुत सैन्य पाठविलें. त्याने क्वत्रिमाने यहूदी लोकांस ठकवून आशूरी देशाचा राजा जो नेबुखादनेजार तो त्यांसीं युद्ध करण्यास पाठविला. नंतर कांहीं वेळ पर्यंत त्याने यहूदी लोकांस टाकिलें त्यामुळे त्याच्या राज्यांत बंडें उत्पन्न झालीं. त्याने आपल्या सैन्याचा अपराध केलेला होता. यास्तव त्याचा जेव्हां पराजय झाला तेव्हां लष्करी लोकानी त्यासच बोल

बोल लाविला कीं या मूर्खाने घाई करून आ-
 ह्यास संकटांत घालून अंतीं सोडून दिलें. त्या-
 चा एक आ मासिस ह्मणून सरदार होता. तो
 त्या राजावर रुसलेल्या लोकांस मिळवून आ-
 णि त्यांचा आपण धनी होऊन राजासीं लढा-
 ई करूं लागला. यास्तव त्याचें पारिपत्य क-
 रण्यास राजाने परकी लोक बोलाविले. ते
 शूर होते तथापि त्यांचा त्याज पासून पराज-
 य झाला. आणि राजा सरदाराच्या हातीं सां-
 पडला.

आ मासीसाची इच्छा होती कीं राजाचा
 प्राण न घ्यावा. परंतु रुसलेल्या लोकांच्या
 आग्रहामुळे त्याला राजाचें नरडें अंवलून
 जीव घ्यावा लागला. आ मासीस हा अकुली-
 न होता. तो राज्याभिषेक होण्याच्या पूर्वी फा-
 रदुर्व्यसनी व दोषी होता. तो फार उडाऊ असे
 आणि चोरी करून आपला खर्च चालवीत
 होता. त्याज मुळें पुष्कळ वेळ संकटांत प-
 डला असतां दांडगाई व शिष्यागाढी करून
 न

न त्यांतून आपला निभाव पाडीत होता. समयीं त्याची प्रजा त्यास यथायोग्य मान देत नव्हती. परंतु त्यास त्याचें असमाधान होत नव्हतें. त्यास वाटत होतें कीं मी अकुलीनच आहे. यास्तव मला प्रजा मान देत नाहीं. कोणी एक समयीं आपला सन्मान करण्यासाठीं राजाने प्रजेला कांहीं कृत्य करून दाखविलें. तें असें ज्या सोन्याच्या पात्रांत तो आपले पाय धुवीत होता त्याची एक मूर्ति करवून स्वर्गगंतील ज्या देवालयांत बहुत लोक जात होते त्यांत ती स्थापिली. तेव्हां सर्व लोक तिला नमस्कार करून तिची पूजा करू लागले असतां नंतर त्याने आपल्या प्रजेस दरबारांत बोलाऊन असें भाषण केलें कीं ज्या देवाची सांप्रत तुम्ही पूजा करितां तो हलक्या कामाच्या पात्राचा केलेला आहे. याच प्रमाणें पूर्वीं मी हलक्या स्थितींत होतो. परंतु आतां मी तुमचा राजा झालों यास्तव मला मान देण्यास विसरूं नये.

त्या राजाने दुराणचा राजा जो कांबुसे-
स तो जर आपणावर रागे भरविला नसता
तर याचें राज्य निरंतर सुखी चाललें असतें.
असें ह्मटलेलें आहे कीं कांबुसेस राजाने या
राजाची कन्या लग्न करण्यास्तव मागितले
ली होती. तेव्हां या राजास वाटलें कीं आप-
ल्या कन्येस तो राख करील ह्मणून त्याचें
वचन मानिलें नाहीं याजमुळे पारशी राजा-
स अभिमानाने फार संताप होऊन त्याने मि-
स्रदेशाच्या राजासीं युद्ध करण्यास बहुत सै-
न्यजमविलें आणि शत्रूचा जो बलिष्ठ सेनाप-
ति होता तोच फितूर केला.

आमासीस राजा शत्रूचा विजय पाहा-
ण्याच्या पूर्वीच मरून गेला. नंतर त्याचा पु-
त्र सामेनितस ह्मणून राजा झाला. त्यास श-
त्रूपासून शिक्षा घडली. एका युद्धप्रसंगीं
त्याचा पराभव होऊन तो पारशी लोकांच्या
हस्तगत झाला. तेव्हां त्या लोकानी जो त्याचा
सुड घेतला तो एथें सांगण्यास योग्य
आहे.

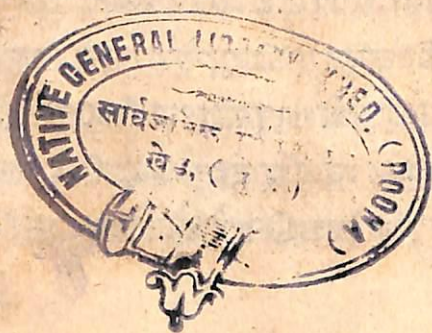
आहे.

आमासीस राजाचा सेनापति फितुर होऊन शत्रूकडेस गेला . त्याचें नाम फानेस तो ग्रेक जातीचा मनुष्य होता . आमासीसाचें सैन्य आपला सेनापति गेला असतां हि विश्वासूपणाने राजाकडेसच राहिले . आणि फानेस पारशी राजाच्या सैन्यांत आहे असें जाणून सामेनितस जो आपला धनी शत्रूंच्या हस्तगत झालेला होता त्यास आपली प्रीति जाणविण्यासाठीं फानेसाचीं मुलें जीं अटकावलेलीं होतीं त्यांस बरोबर समरांगणीं नेलें आणि तेथें त्यांच्या बापाच्या वत्याच्या नव्या मित्रांच्या समक्ष त्या मुलांचे गळे खालीं भांडें ठेवून कापिले . आणि भांड्यांतील रक्त प्याले नंतर दोहों सैन्यानी आवेशाने युद्ध फार तुंबळ केले परंतु शेवटीं युद्ध सोडून मिस्री लोक मेम्फिस नगरांत पळून गेलें . त्यानी लढाई न करावी आणि आपणास वश्य व्हावे याजकरितां कांबुसेस राजाने तेथें

तेथें एक आपला कारभारी पाठविला. त्यास
मिस्री लोकानी रागाने तोंडून मारिलें आणि
त्याचें प्रेत नगरांतून ओढीत नेलें. पारशी
लोकानी तें नगर त्वरेने सहजांत हस्तगत के-
लें. तो अपराध कदाचित् नीच लोकानी मा-
त्र केलेला असेल तर ज्या उंच पदवीच्या मनु-
ष्यानी क्रोधाने त्या कृत्याविषयी अनुमोदन
दिलेले होते त्यांचेहि पारिपत्य केले.

तें नगर घेतल्यानंतर दाहा दिवसांप-
र्यंत मिस्री लोकांच्या राजास नगरांत ओढी-
त फिरविलें. आणि फार बार्डर रीतीने त्या-
ची विपत्ति केली. त्यास एका उंचस्थानी ब-
सविलें. इतक्यांत त्याची कन्या केवळ कंग-
लाच्या वेषाने हातांत घागर घेऊन पाणी
भरण्यास जातां वेळीं त्याच्याच दृष्टीस पड-
ली. (त्याजवरून असें वाटते कीं हातांत घा-
गर घेणें ही मिस्रीमध्ये कंगालांची खूण
असावी.) तिच्या मागून मिस्र देशांतिल दु-
सऱ्या श्रीमंतांच्या कन्या तज्ञाच भिकारी वे-
षाने

ज्यांतील राजनीतिहि आसमंतात् देशांचे
 राजे आपल्या देशींचालू करण्यासाठीं नेत
 होते आणि जेथील लोकांची आपल्या धर्मा-
 वर आणि राजावर फार प्रीति होती. ज्या दे-
 शाच्या दोहों बाजूंस समुद्र होते यास्तव जो
 देश केवळ ज्या पाराचें घरच होता. व ज्याच्या
 सभोंवतें अरण्य होते यास्तव जो शत्रूंंस अ-
 गम्य होता. तोच आतां विदेशी लोकांच्या
 स्वाधीन होऊन आपल्या कज्जेदलाल लोकां-
 मुळे दुर्दशास पावला. आणि त्यांतील मोड-
 क्या इमारती येत्या जात्या वाटसरूंच्या ह-
 छीस पडून त्या देशाचें पूर्वांचें महत्व सुचवि-
 तात इतकें मात्र आतां राहिलें आहे.





मिस्र देशाविषयीं जीं भविष्यीं
देवाने बोलविलीं त्यांच्या पूर्ण
होण्याविषयाचा विचार.

मिस्री लोक मोठे आणि पुरातन होते
हें आह्मी अगोदरच सुचवलेलें आहे. मि-
स्री देशांत राजे पुष्कळ आणि पराक्रमी द्या-
ले. ते सर्व देश जिंकून ह्मणत होते कीं आ-
ह्मासारखी शक्ति कोणामध्यें नाही. तेथील
बांधवलेलीं पिरमिदें ह्मणजे मोठे खांबका-
ळांतरींहि टासळून न जावे असे आहेत.
त्या देशांतील सगळे गांव अबाद होते आ-
णि ह्वाहि फार चांगली होती. तेथें धान्य
असें पिकत होतें कीं आसमंतात् देशांती-
ल लोक येऊन लागवो रुपयांचें नेत होते.
मिस्री लोकांच्या विद्या व कला इतर लोकां-
हून अधिक होत्या. त्यासब त्यांची देशोदे-
शीं

शीं प्रशंसा होत होती . त्यांचा मोठेपणा य-
 हूदी लोकांस अवघा माहीत होता . परंतु
 भविष्य सांगणारानी पूर्वी मिस्री लोकांवि-
 षयीं जसजसें लिहिलेले होते तसतसाच
 अनुभव आल्यामुळे आह्लास असें वाटते
 कीं ईश्वरानेच तद्दयांत संचार करून त्यां-
 जकडून बोलविले . हेजेकिएल ह्यापून ए-
 क पुरुष होता . त्याच्या तोंडाने ईश्वराने भ-
 विष्य बोलवलेले होते . त्याचा सारांश अ-
 सा आहे कीं “ मिस्र देश अवघ्या देशांहून
 “ पुढें निवृष्ट होईल आणि तो फिरून इत-
 “ र देशांमध्ये उत्कृष्टपणाने वारवागिला जा-
 “ णार नाही . त्याचें कारण मी त्यास कांहीं
 “ वेळ असा उणा करीन कीं त्यांतील राजे
 “ दुसरे देश जिंकून त्यांचा धनीपणा करूं
 “ पावणार नाहीत . तो देश अचाट सामर्थ्या-
 “ मुळे गर्विष्ठ आहे परंतु त्याच्या गर्वाचाहि
 “ परिहार होईल . आणि जे देश जमीनदोस्त
 “ झालेले आहेत त्यांजमध्ये हा फार उद्वस्त
 होईल

“होईल आणि इतर देशांतील जे गांव उ-
 “जाड आहेत त्यांजमध्ये या देशाचे गांव
 “ओसाड राहतील . आणि त्या देशाची भु-
 “ई अवघी ओसाड करीन . आणि त्यांत जे
 “पदार्थ भरलेले आहेत ते त्या देशांतून ना-
 “हींसे होऊन जातील . आणि मिस्र देश
 “दुष्ट लोकांच्या हातीं देईन . आणि त्यांती-
 “ल पदार्थ परकी लोकांच्या हाताने नासून
 “टाकीन . हे म्या प्रभूने सांगितलेले आहे .
 “आणि फिरून मिस्र राजाकडून राज्य कर-
 “विणार नाही ?” आणि जेरवारेच्या स्वप्नमा-
 “गें भविष्य सांगणारा होता त्याच्या सजातई-
 “श्वराने प्रेरणा करून त्याच्या तोंडाने बोलवि-
 “ले कीं “मिस्र राजे अगदीं राज्यहीन होऊन
 “त्या देशापासून निघून जातील ?”

मिस्र देश येथू रबीस्त येण्याच्या अ-
 गोदर ३५० वर्षे पारशी लोकांच्या स्वाधी-
 न झालेला होता . मग माकेडनी लोकानी
 त्यांजपासून तो मिस्र देश हिरावून घेत-
 ला .

ला. आणि त्यांचे राजे प्तोलिमे ह्मणून २९४ वर्षे पर्यंत त्या देशांचें राज्य करीत होते. नंतर प्तोलिमे राजांच्या रोमी लोकांनी पराभव केल्यामुळे मिस्र देश ३० वर्षे रोमी देशांतील एक प्रांत झाला. आणि फार वेळ रोमी लोकांच्या स्वाधीन राहून त्यांसच कर देत होता. तो फिरून कौन्स्टांठिनोपली लोकांस कर देऊं लागला. येशू ख्रीस्त आल्यानंतर ६४१ वर्षे मिस्र देश सारसेन लोकांच्या हस्तगत झाला. मग १२५० वर्षे पर्यंत सामुद्रक ह्मणून लोकांनी सारसेन लोकांच्या धनीपणा उडवून मिस्र देशांत आपली सत्ता चालविली. त्यांचें राज्य करणें कांहीं विलक्षणच होते. ज्यांचा तेथें धनीपणा होता. ते परदेशी आणि गुलाम होते. त्या देशांत अगोदर धनीपणा करणाराच्या पुत्रास किंवा मिस्र देशांतील पुरुषासच धनी करीत होते असा नेम नव्हता. वेळोवेळ परदेशी गुलामांतील एखादा आणून त्यास राज्यावर

वर बसवीत होते. ख्रीस्ती संवत् १५१७ त
 ज्यांस तुर्क ह्मणतात ते लोक मिस्र देशाचे ध-
 नी होऊन कर घेत होते. परंतु माम्लुक त्यां-
 स केवळ मोजूनच होते असें नव्हतें. आणि
 त्यांची कांहीं सत्ताहि चालत होती. मिस्र
 लोकानी स्वराज्य होण्यासाठीं ज्या ज्यावेळीं च-
 ल केले ते अवघे व्यर्थ झाले. एक वाट सरू
 वोलने ह्मणून फ्रांची साहेब त्याने लिहिलें
 आहे- “कीं २३०० वर्षे पर्यंत मिस्र देश आ-
 “पल्या सत्तेंतून जाऊन पार्शी व माकेडनी व
 “रोमी व ग्रीकी व आरबी व ज्यारजी व तारत-
 “र ज्यांस ओटमान तुर्क ह्मणतात या लोकां-
 “च्या अनुक्रमाने आहारीं पडत गेला. असें
 “मिस्री लोकानी पाहिलें. जे माम्लुक लोक
 “दासासारखे विकलेले होते आणि मिस्र दे-
 “शांत शिपायगिरी करीत होते. त्यानी त्या
 “देशांत पुष्कळ वेळ राज्य केले. ही मोठ्या
 “आश्चर्याची गोष्ट आहे. एक राज्य कर्ता मे-
 “ला असतां दुसरा माम्लुक लोकांतून निघ-

“हुन त्यास राज्य देत होते. त्या राज्य करणा-
 “रांचा सर्वदा तेथे जुलूम होता. प्रवासी लो-
 “क त्यांचीं कामें पाहून व तेथील लोकांचीं
 “गन्हाणी ऐकून आपल्या मनांत निश्चय क-
 “रितात कीं ते फार त्रासदायक होते.” गि-
 “बन् ह्मणून एक इंग्रजी साहेब रोमी देशाचा
 “चत्तांत लिहिणारा त्याने सांगितलेलें आहे-“
 “कीं परदेशी आणि गुलाम यांच्या हातांत
 “जो देश सांपडला त्याची अवस्था फारच
 “कठीण होत असती. तशीच मिस्र देशाची
 “अवस्था ५०० वर्षे पर्यंत झाली.” बोलून
 “व गिबन् साहेब हे उभयतां ख्रीस्ती शास्त्रा-
 “वर विश्वास ठेवीत नव्हते असें त्यांच्याच
 “लिहिण्यावरून भासतें. परंतु या उभयतांचें
 “व प्राचीन भविष्य वाद्यांचें सांगणें बरोबर
 “खरेपणास येतें. आमच्या मागच्या लिहिण्या-
 “त देव बोललेला आहे-“ कीं तो मिस्र देश
 “ज्यांतील सर्व पदार्थ दुसऱ्याच्या हाताने नास-
 “वून ओसाड करीन. आणि फिरून मिस्री रा-
 ज्याकडून

“ज्याकडून राज्य करविणार नाही. व तो दे-
 “श इतर देशांहून फारच निरुष्ट होईल.”
 हे भाविष्य सांगितल्यावर २४०० वर्षे झालीं.
 तेव्हां बोलने साहेबाने मिस्र देश पाहून लि-
 हिलेले आहे-“कीं त्या देशांत उत्तम व मध्य-
 “म व कनिष्ठ व गुरु व व्यापारी व इनामदा-
 “र असा भेद राहिलेला नाही. आणि सर्वत्र
 “जुलूम व विपत्ती व अविश्वास पसरलेला
 “आहे. तेथील लोक एवढे सूर्व आहेत कीं
 “आपला नीचपणा आणि त्याचें कारण आ-
 “णि तो जाण्याचा उपाय ज्यांचा ध्यानांत ये-
 “त नाही. आणि विद्येचें व्यसन सोडून चो-
 “री मारीच्या आणि इतर आपल्या दुःखा-
 “च्या गोष्टी बोलतात आणि परीक्षा केल्यावा-
 “चून मनुष्याचा प्राण घेतात.” दुसऱ्या फि-
 रणारानी असें सांगितले कीं ते लोक फार अ-
 वगुणी व कुजके आहेत. ज्या जाग्यांत पूर्वीं
 राजवाडे व देवालये होतीं त्यांत आतां माती-
 चीं खोपटे बांधलेलीं आहेत. त्या मिस्र दे-
 शान्या

शान्त्या आजूबाजूस तुरकी व आरबी लो-
 कांचे देश व नगरं आहेत. पूर्वी भविष्य वा-
 द्यानी लिहिलेल्याप्रमाणे मिस्र देश दुसऱ्या
 उद्वस्त झालेल्या देशांसारखा उद्वस्त होऊन रा-
 हिला. आणि त्यांतील पदार्थांची जखरी व
 लुटणें व इतर वाईट कामांमुळे विधवाट
 झाली. आणि तो देश तुर्क देशाच्या बादशा-
 हाने पैका देऊन विकत घेतला. हे प्रत्यक्ष
 आश्चर्य नव्हे काय ? पाहा जर ईश्वराने त्यां-
 कडून बोलविलें नाहीं तर ते मनुष्य त्यांच्या-
 ने भविष्य कसें सांगवेल ? ज्या काळीं देवाने
 भविष्य बोलविलें तेव्हां त्या देशाच्या मोठा
 पराक्रम व फार गौरव होतें. व २००० वर्षे
 पर्यंत तेथे कोणी परकी राजा नव्हता. यहूदी
 देश व त्याच्या सभोवताले देश मिस्री राजाने
 अटपलेले होते. त्या देशांतील पहिले राजे ज-
 से पराक्रमी होते तशींच त्यानी बांधवलेलीं
 पिरामिदेहि रचविली होती. आणि दोन हजा-
 र २००० वर्षांपासून जसजसे राजे पराक्रम-
 हीन

हीन होत आले तसूतचीं त्यांचीं कामेहि फा-
रकचीं झालीं. मागील इतिहासावरून आ-
ह्मी समजतो. कीं ख्रीस्ती ज्ञास्त्र देवाचेंच बो-
लणें आहे आणि त्याची दृष्टि सर्वांवर सम
आहे.

देवाने मिस्र देशाविषयीं दुसरें एक
भविष्य लिहिलेले आहे कीं जेव्हां अवघे दे-
श ख्रीस्ती होतील तेव्हां हा देश आनंद पावे-
ल आणि फिरून नीच होणार नाही. प्रभु मि-
स्र देशाचें पारपत्य करील परंतु पुढें कल्या-
णहि करील. आणि जे मिस्री लोक ईश्वरास
शरण येतील त्यांची प्रार्थना ऐकून तो त्यां-
चें हित करील. त्या दिवसीं इस्राएल व मि-
स्र व आशुर हे तीन देश समान होतील. ई-
श्वराने सांगितलेल्या प्रमाणें जसें आजपर्यं-
त दारवल्यास उत्तरलें तसेंच पुढेंहि उत्तरेल.
देवाच्या समोर कांहीं कर्म लपत नाही आणि
त्याच्या बोलण्यांत एकहि चुक नाही. आतां
पुष्कळ देशांची हलाकी होत चाललेली आ-
हे.

(८०)

हे. यास्तव देवान्या बोलण्याचा फार विचार
केला पाहिजे. पुढे कांही वेळ उलटा पालट
होऊन सर्वत्र ख्रीस्ती धर्म स्थापिला जाईल
आणि तेव्हां सर्व लोक देवाची भावे भक्तिक
रितील व आनंद पावतील. आणि जसे पा
णी उथळ जमिनीवर पसरते तसाच ख्री
स्ती धर्म सगळ्या पृथ्वीवर पसरेल.



ACCOUNT
of the
ASSYRIANS AND BABYLONIANS.

आशूरी आणि बाबेली लोकांचें

वृत्तांत कथन

मडम विल्सन साहेबाने लिहिलें.

आंबोळीत छापिलें.

सन १८३८.

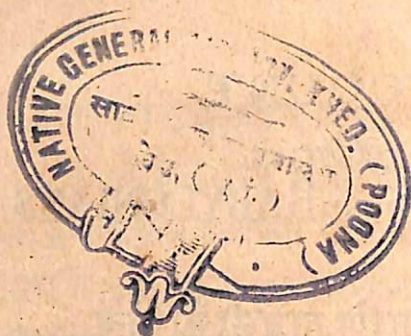
BY M^{RS} WILSON

Second Edition

Bombay: Lithographed by Apa Kama.

1838.





शकानुक्रम

निम्नरोडाचें राज्य येथल्या येण्या आगोध
र २२१३ वर्षे होऊं लागले.

निम्नरोडापासून सारडानापलस राज्यापर्यंत
१४५० वर्षे झालीं.

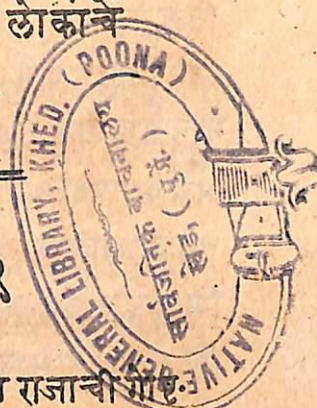
कुरस जो मेदी यापासून ख्रीस्ती शकपर्यंत
५६० वर्षे बाबेली लोकांचें राज्य त्याच्या वे
ळेस नाश पावले.

आझरी आणि वावेली लोकांचें

वृत्तांत कथन

प्रकरण १

आझर देशांतील पहिल्या राजाची गोष्ट.



अवघ्या देशांपेक्षां दोन तीन देश पराक्रमी होते. आझर देश त्यांच्या बरोबरीने वागत होता. त्या देशांची वर्तणूक वर्णन यांविषयीं संशय दिसतो. सर्वांचें मत असें आहे कीं प्रांभीं आझर देशांचें राज्य निम्रोड नामें पुरुषाने स्थापलेलें होतें. तो नोहाचा पणतू व मोठा योद्धा होता आणि त्याने वावेल ह्मणून एक मोठें शहर बांधवलेलें होतें हें आह्लास ख्रीस्ती शास्त्रावरून समजलें. निम्रोडापासून साराडानापालस राजापर्यंत १४५० वर्षे त्या राज्याची

ची लाहन मोठी शक्ति आणि गौरव तसेंच होते.
 निम्रोड राजामध्ये पारधीचे कसब पुरे होते.
 असे अशुभ कर्म आचरण्यांत त्याने दोन लाभ
 मानलेले होते ते असे कीं अरण्यांतील क्रूर आणि
 भयंकर पशूंच्या भयांतून लोकांस सोडवित्याने
 त्यांची आपल्यावर प्रीति होईल हा एक लाभ आ
 णि पारधीच्या अभ्यासाने तरुण लोक श्रम आ
 णि संकटे सोसण्यास शक्ति मंत होतील तसेंच
 आपणास युद्धांत उपयोगी पडतील आणि आ
 ज्ञा मानतील याप्रमाणे सर्वदा अधिक हित
 आणि मोठीं कामें करण्यास सिद्ध होतील हा दु
 सरा लाभ.

तो राजा बाबेल शहरांतून निघून दुस
 र्या ठिकाणीं गेला आणि तेथे आपणास राहण्या
 साठीं निनेवे नामें एक शहर केले. त्या जयवंत
 निम्रोड राजाने आशूरी लोकांचे प्रांत हस्तग
 त केले परंतु त्या लोकांस जबरदस्त राजांसार
 खें न लुटितां राहण्यास घरे बांधून दिलीं आ
 णि आपल्या पाहिल्या प्रजांसारखीच नव्या प्रजा
 ची

ची प्रीति संपादून घेतली आणि इतर अवघ्याच
हरांपेक्षां एक शहर फार मोठें आणि सुभावणें
बांधिलें. निनस नामें जो आपला पुत्र त्याचें स्मर
ण लोकांस पुढें बहुत काळापर्यंत व्हावें झणून त्या
शहराचें नाव निनेवे असें ठेविलें.

निनस राजास कोणी बेलेसहि झणत होते.
त्याने आझर देशाचें राज्य स्थापिलें असें बहुतेक
मानितात. यास्तव त्याच्या बापाने केलेलीं जीं ब-
हुत कामें तीं यानेच केलीं असें झणतात. त्या नि-
नसाने आपण अधिक देश जिंकवे असा बेत म-
नांत धरून पहिल्याने तें कार्य करण्यास समर्थ
असें लश्कर आणि कार्भारीजमविण्याचा उद्यो-
ग केला आणि जवळ पास राहणारे जे आरबी
लोक ते आपणास सहाय्य करून त्यांशीं युद्ध
चालूं केलें. आणि सत्रा वर्षांत मिस्रदेशापासून
हिंदूस्थान व बाक्त्रिया देशापर्यंत बहुत
देश जिंकिले. त्या काळीं हिंदूस्थानावर व बा-
क्त्रिया देशावर चढ करण्यास तो धजला
नाहीं.

तो स्वदेशीं परत आल्यानंतर त्यास वाटलें कीं दुसरे देश जिंकण्यास सिद्ध होण्याच्या अगोघर आपल्या उत्कृष्ट पराक्रमास शोभण्याजोगतें एकदा हरबांधावें तेणें करून आपलें नाव बहुत काळापर्यंत राहिल. मग त्याने टीग्रिस नदीच्या तीरींज्ञा हरबांधिलें आणि त्याचें नाव निनेवें असें ठेविलें. एथें असें संभवतें कीं त्याच्या बापाने जीं कामें करण्यास आरंभिलीं होती तीं त्याने शेवटास नेलीं असतील. परंतु कांहीं नवें कामकेलें नसेल. त्याच्या मनांत असें वागत होतें कीं आपण हें शहर अवघ्या पृथ्वींत फार मोठें आणि सुशोभित करावें आणि जे कोणी या शहराप्रमाणें दुसरे शहर बांधूं लागतील त्यांस असें बांधण्यास शक्ति न व्हावी तो त्याचा मनोरथ सिद्ध झाला. त्याचें कारण असें मोठें आणि सुशोभित एकहि शहर झालें नाहीं. त्या शहराची कदाचित् लांबी साडे नऊ कोस आणि रुंदी साडे पांच कोस असेल. त्याचा परिघ तीस कोसांचा होता व त्याची भिंत शंभर फुटी उंच आणि

आणि तितकीच रुंद होती कीं जिजवरून तीन रथ बरोबर बाजूने सहजांत जावे ती भिंत घट्ट आणि रमणीय करण्यास जिजवर दोनशें फुटी उंच असे शंभर बुरूज बांधलेले होते.

त्या निनसाने शहराचे काम संपविलें आणि फिरून बाल्की लोकांसीं युद्ध करूं लागला. असें लिहिलेले आहे कीं त्या वेळीं त्याच्या सैन्यांत १७००००० पायदळ व २००००० लक्षस्वार व १६००० रथ आणि रथांवर शस्त्रेकोयत्या सार रवीं होतीं निनसाने बहुत शहरें हस्तगत करून बाल्किया देशाची राजधानी जिचे नांव बाल्किया तिला वेढा घातला. त्या युद्धसंगीं निनस राजाच्या मुख्य कारभाऱ्याची सेमिरामिस नामें स्त्री जी फार चतुर आणि निर्भय होती. ती जर श्रम पावून राजास सहाय झालेली नसती तर त्याचे सर्व यत्न व्यर्थ झालेले असते. त्या किल्ल्यावर कसा हल्ला करावा हे त्या सेमिरामिसेने नेनस राजास सांगितलें त्या प्रमाणें हल्ला करून त्याने तो किल्ला घेऊन तें शहर

शहर हस्तगत केलें आणि त्यांत त्या सद्रव्यहि फार सांपडलें. नंतर राजाची सेमिरामिसेवर फार प्रीति झाली आणि तिच्या नवऱ्याचा द्वेष करूं लागला. हें जेव्हां सेमिरामिसेच्या नवऱ्यास समजलें तेव्हां त्याने राजाच्या रागवधमकावणींतून सुटण्यास्तव आपला प्राण दिल्या सग निनसाने तिशीं लग्न केलें.

तो निनस राजा बाकूत्रिया शहराहून निनेवे शहरांत आल्यानंतर त्यापासून सेमिरामिसेला एक पुत्र झाला. त्याचें नांव राजाने नियस असें ठेविलें. नंतर तो राजा थोडक्याच दिवसांत मरण पावला आणि राज्याधिकार त्या राणीस मिळाला. त्याचें सर्वदां लोकांस स्मरण व्हावें यास्तव तिने एक मनोरा ह्यणजे मोठा उंच आणि शोभिवंत असा खांब बांधविला. तो निनेवे शहराचा उच्छेद झाल्यानंतरहि बहुत काळापर्यंत राहिला होता.

सेमिरामिसेने आपलें नांव पुढें किती एक दिवसांपर्यंत राहावें आणि आपल्या वंशाचा

(९)

चा नीचपणा झांकून जावा यास्तव मोठीं मोठीं कामें करण्यास प्रारंभ केला आणि आपल्या पूर्वीच्या सर्व राजांपेक्षां आपल्या ऐश्वर्याची अधिक प्रसिद्धि होण्यास्तव तिने बाबेल नामें जें मोठें शहर तें बांधण्यासाठीं मोठ्या स्वराज्यांतील सर्व प्रांतांतून २०००००० मनुष्य जमा केलें. पुढें तें नगर पृथ्वीवर आश्चर्यकारक होई तों पर्यंत त्या मध्यें त्या राणीनंतरच्या राजांनी किती एक सुशोभित कृत्यें करविलीं. ज्या मुळें बाबेल शहराची जागांत मोठी प्रशांसा झाली. शहरांतील सर्व कृत्यांत भिंती आणि दरवाजे व पूल व तळीं व पाणी जाण्याचे नळ व राजवाडे आणि बेलस नामें देवाचें घर हीं फारच मोठीं कामें होतीं. त्यांचें लावण्य असें होतें कीं ज्यांज वर कोणाची कल्पना चालत नव्हती. तें नगर एक मोठ्या सपाट जाग्यांत होतें त्या नगरांतील भिंती अशा विशाल होत्या कीं ज्यांची रुंदी ८० फुटी व उंची ३५० फुटी होती. तें नगर सारखें चौरस होतें आणि तिची एक एक बाजू साडेसात कोस होती. याप्रमाणें त्याच्या अवघा परिघ ३० कोस

जमिनींत बळकट पाण्या घालून त्याजवर मोठे मोठे दगड लोखंडाच्या सारख्यानी व कटवलेल्या शिंशाने जोडून तो पूल उंच कमाणदार केलेला होता. पूल बांधण्यास आरंभ करण्याच्या अगोधर नदीतील पाण्याचा प्रवाह फिरवून जमीन सुकवलेली होती.

त्या नगरांतील सरोवर व त्यांतील पाणी बाहेर जाण्याचे नळजसे उपयोगी तसेच रमणीय होते. त्या युफ्राट नदीचे सूर्य आरूमेनिया देशांतील एका पर्वतावर आहे. तेथील बर्फ उन्हाने वितळून प्रतिवर्षी युफ्राट नदीस पूर येत असतो. तेणेकरून त्या बाबेल नगरवासी लोकांचे आणि आसमंतात् भागी राहणाऱ्या लोकांचे फार अनिष्ट होत असे यास्तव नगरापासून कांहीं दूर दोन मोठाले नळ बांधून या नदीचे पाणी टाघिस नदींत नेलेले होते आणि अवघ्या देशांत पाण्यापासून अहित न व्हावे म्हणून नदीच्या दोहों कांठांवर मोठे मातीचे बांध घातलेले होते.

तीं कामें करण्यास सोपीं पडावीं यासाठीं
बाबेल नगराच्या पश्चिमेस एक आश्चर्यकारक
चौरस तळें खणून केलेलें होतें त्याची एकेक बा-
जू २० वीस कोस लांब होती एकून त्या तळ्याचा स
गळा परिघ ८० कोस होता तें तळें ३५ फुटी खोल
होतें. त्या नदीचें काम संपेपर्यंत तिजमधील पा-
णी सरोवरांत नेलेलें होतें नंतर तें उदक पहिल्या
मार्गास लावून दिलें. युफ्राट नदीचें पाणी वाढ-
ण्याच्या समयी दरवाजांतून आंत येऊन शहर
वाहून नजाण्यास्तव तें सरोवर राखलेलें होतें.
त्यांत जें नदीचें पाणी जात होतें तें वर्षापर्यंत दे-
शाच्या हितासाठीं ठेवीत होते आणि सरोवराच्या
खालच्या जाग्यांत पाणी जाण्यास पाट बांधीत
असत. याप्रमाणें सरोवराच्या योगाने नदीच्या
पूरापासून देशाचें संरक्षण होत असे आणि त्यां
तील उदक तो देशास फळ करण्याच्या उपयोगी
पडत होतें. किती एक ग्रंथकारानी असें लिहिले-
लें आहे कीं तीं कृत्यें नेबुखादूनेजार नामें त्या दे-
शाच्या राजानें करवलेलीं होतीं. आणखी कि-
ती एक

ती एक ह्यण तात कीं तीं कामें त्या राजाच्या सुद्धे-
ने करविलीं.

त्या पूलाच्या दोहों शेवटां वर दोन वाडे हो-
तें. एका वाड्यांतून दुसऱ्या वाड्यांत जाण्यास मा-
र्ग ती नदी कोरडी झाली असता तिच्या खालीं
भुईतून सुरंग खणून केलेला होता. त्या नदीच्या
पूर्व दिशेस जो पुरातन वाडा होता त्याचा परिघ
सुमारें दोन कोस असेल असें वाटतें. आणि जो न-
वा वाडा नदीच्या पश्चिमेस होता त्याचा परिघ पा-
वणेच्या रकोस होता. त्यांच्या सभोंवत्या तीन भिं-
ती एकीच्या आंत एक अशा अनुक्रमाने होत्या.
त्या तिहीं भिंतीं वर व दोहों वाड्यांच्या भिंतीं व-
र सर्व पद्दतीं चित्रें कोरलेलीं होतीं तेणें करून
त्या सुभवण्या दिसत होत्या. नव्या वाड्यांत वा-
खाण करण्याजोगे बाग होते. त्यांच्या दर चौ-
कटीची एक एक बाजू चार चारशें फुटी होती.
ते बाग शहराबरोबर उंच होण्यासाठीं एकीवर
एक अशा पुष्कळ आगाशा बांधून त्यांजवर के-
लेले होते त्यांच्या भिंती एका कमाणीवर दुस-
री

री कमाण अशा बहुत कमाणीवर बांधलेल्या होत्या. त्या उंच कमाणीवर १६ फुटी लांब आणि ४ फुटी रुंद असे मोठे सपाट दगड बसवलेले होते त्यांवर बरू घालून वर चुन्याचा जाड लेप दिलेला होता आणि त्यांवर विटांचे दोन थर लावून त्यांच्या सांध्यांतून शिसें कढवून ओंतलेले होते. आणि त्याजवर माती घातलेली होती. या सर्व युक्ती मातींतील पाणी गळून खाली न पडावे यास्तव केलेल्या होत्या. त्या आगाशांवर इतकी जाड माती टाकलेली होती कीं मोठ्याहि वृक्षानी तिजमध्यें मुळें धरावीं. आणि तेथें मोठे वृक्ष व सर्व जातीचे लहान वृक्ष आणि शोभेसाठीं फुल झाडेंहि फार होती.

किती एक लिहिणारे असें ह्यणतात कीं नेबुखादने जार राजाची आमाटस नामें स्त्रीजी मेडिया देशाच्या राजाची कन्या ती आपल्या बापाच्या देशांतील डोंगर आणि बाग पाहून फार आनंद पावली होती तिची इच्छा असी होती कीं बाबेल नगरांत त्याप्रमाणें कांहींतरी असावे.

असावे. तिला संतोष होण्यासाठीं नेबुखादूनेजा-
 राने तीं मोठीं कामें करविलीं. बाबेल नगरांती-
 ल बेलसाचें देवालय हें मोठ्या आश्चर्याचें स्था-
 न आहे. त्याचा परिघ पावकोस होता आणि उं-
 ची ६६ दंड होती त्या देवळाचे एकापेक्षां एक
 मोठा असे आठ घुमट बांधलेले होते त्यांवर च-
 दण्यासाठीं त्याच्या बाहेरून सभोंवत्या पायऱ्या
 केलेल्या होत्या. त्यांचे मुळापासून शेवटापर्यंत
 त सभोंवते आठ वेढे होते. जसें बौखारतस
 नामें इतिहास लिहिणाराने लिहिलेले आहे.
 कीं जो बेबलासाचा बुरूज तोच पुढें बेलसाचें
 देवालय होईल. तसेंच आमच्या दारवल्यास
 येतें. सर्वांत मोठ्या घुमटावर आकाशांतील
 नक्षत्रें पाहण्याविषयीं एक तारांगण केलेलें
 होतें. त्यामुळे बाबेल शहरांतील लोक इतर
 लोकांपेक्षां ज्योतिःशास्त्रांत अधिक प्रवीण हो-
 ते. परंतु तो बुरूज बेलस देवाची अर्चा करावी
 यास्तव राखलेला होता. त्या देवाची मूर्ति ४०
 फुटी उंच होती आणि अवघी सोन्याची केले-
 ली

ली त्यांत स्थापलेली होती. तिची किंमत २६०
००००० रूपये होती.

जे मोठे नगर पूर्वी शोभिवंत बांधलेले
होते ते आतां असें मोडलेले आहे कीं त्याचे स
लहि शोधण्यास फार श्रम पडतो. त्याजमधी-
ल सुंदर बाग किंवा मोठ्या भिंती आणि देवाल
ये यांचे दगड बहुतकरून निखळून खाली प-
डले. त्या देशांत सांप्रत वास करणाऱ्या लोकां-
स त्या नगराच्या मोठेपणाचा वृत्तांत कांहींच
विदित नाही. परंतु इतर देशांतील लोकांस
ठारूक आहे.

ज्या वृत्त्यांवरून बाबेल नगराची इतकी
वारवाण झालेली होती. त्यांतील मुख्य वृत्त्यें पू-
र्वी सांगितेले त्याप्रमाणें होती. त्यांतून बहुते-
क वृत्त्यें सेमिरामिस राणीने केलेलीं होती अ-
सें प्राचीन लोकानी लिहिलेले आहे. त्या मोठ्या
नगराची रचना सत्वर सिद्धीस जावी झणून
तिला फार उत्कठा होती. आणि त्यांतील कि-
तीएक विभाग आपल्या परम विश्वासू मित्रां

सनेमून दिल्लेंलें होतें आणि प्रत्येकांस आपआप
 लें काम सिद्ध करण्यासाठीं जेजे आवश्यक पदार्थ
 ते ते सर्व दिल्लेले होते तेणें करून तें अवघें
 काम थोडक्याच दिवसांच्या आंत तिच्या आज्ञे
 प्रमाणें सिद्धीस गेलें. तिने हीं मोठीं कामें संपवि-
 ल्यानंतर मनांत विचार केला कीं आतां आपल्या
 राज्यातील सगळ्या प्रांतांत जावें हें ठीक आहे.
 आणि ज्या ज्या स्थळां ती गेली त्या त्या स्थळां ति-
 ने आपल्या ऐश्वर्याचें स्मरण राहावें किंवा आप-
 लें नगर शोभावें म्हणून बहुत उत्तम वाडे बांधि-
 ले आणि ज्या ज्या ठिकाणी पाणी अगत्य पाहि-
 जें त्या त्या ठिकाणी नळ बांधून न्यावें आणि डों-
 गर फोडून व खाच खळगे भरून मार्ग सुगम
 करावे याजविषयी तिने फार प्रयत्न केला. ति-
 चा एवढा प्रताप होता कीं अवघीं बंडें जे थचीं
 तेथेंच दमत असावीं त्या मुळें असें वाटतें कीं
 तिचा आपल्या प्रजेवर दारा भारी होता.

तिच्या नवऱ्याचें एवढें मोठें राज्य तिला
 मिळालें असतां हि त्यांत तृप्ति न पावून तिने ह-
 व्शी

ब्रह्मी देशांतील एक मोठा प्रांत जिंकिला आणि
 आपलें राज्य वाढविलें. आणि तिने शेवटीं एक
 दां मोठी खांदी हिंदूस्थानावर केली. त्या प्रसंगीं
 तिने आपल्या अवघ्या प्रांतांतून पुष्कळ सेना मि-
 ळवून लकाची जागा बाक्त्रिया देशांत नेमिली.
 हिंदू लोकांच्या युद्धांत फार करून बळकट असे
 हत्ती असतात म्हणून तिने आपल्या सेनेतील
 बहुत उंट हत्तींचीं सांगें देऊन सजविले. तें अव-
 घें वर्तमान हिंदू लोकांच्या राजाला समजलें अ-
 सतां त्याने तिज पाशीं वकील पाठवून तिला वि-
 चारिलें कीं तूं कोण आहेस. आणि आह्या पासून
 तुझे कांहीं अनिष्ट न होतां अशी उन्मत्त हो-
 ऊन आम्हें राज्य जिंकण्यास तूं कोणत्या योग्य-
 तेने आलीस? वरें तर तुझ्या या उन्मत्तपणास
 योग्य असा दंड लवकरच मिलेल. तेव्हां राणी-
 ने त्या वकीलां पाशीं उत्तर दिलें तें असें तुह्मी
 आपल्या खांदीस जाऊन सांगा कीं मी कोण आ-
 हे हे तुह्यास लवकरच समजेल. आणि ती त्या
 क्षणीच सिंधु नदीवर जाऊन आणि नावांत बसून

न सेने सुद्धां पली कडच्या तीरीं उतरूं लागली ते-
 व्हां त्याच जागीं बहुत वेळ त्या राजाची व तिची
 लढाई चाललेली होती. अंतीं तुंबळ युद्ध झाल्या
 नंतर तिने शत्रूंच्या सैन्यास पिडून लाविलें आ-
 णि त्यांच्या हजारां नावा बुडविल्या आणि हजा-
 रों लोक धरून नेले.

त्या वेळीं असा जय प्राप्त झाल्यामुळे ति-
 चें धैर्य फार वाढलें. आणि सिंधु नदींत नावा-
 चा जो पूल बांधलेला होता त्याच्या संरक्षणा सा-
 ठीं ६००००० मनुष्ये तेथें ठेवून आपण सेने सुद्धां
 थेट हिंदूस्थानांत चाल केली. हे त्या राजाच्या इ-
 च्छेप्रमाणेंच झालें असें वाटतें कांकी त्या राणी
 स स्वदेशांत घेऊन मग तिचीं युद्ध करावें अशा
 वेतानेच त्या राजाने पळ काढिला आणि ती कां-
 ही पुढें आली असतां अकस्मात् माघारा फिरू-
 न युद्ध करूं लागला तेव्हां पाहिल्यापेक्षां हि फार
 तुंबळ युद्ध झालें. खऱ्या हत्तींचा मार क्वचित् म-
 हत्तींच्याने सोसवला नाही आणि सहाच हत्ती
 नी तिच्या सैन्याची दाणादाण केली आणि जें कां-
 हीं

हीं सांपडेल त्याचा विध्वंस केला. सेमिरामिसने आपलें सैन्य एकत्र करण्यासाठीं आणि त्यास धैर्य देण्याविषयीं होते इतके उपाय केले परंतु ते सर्व वायां गेले. तिच्या घोड्यानी तिला शत्रू येण्याच्या मर्यादे पलिकडे नेलें आणि तिची अवधी सेना नदी उतरून जाण्यास त्या पुलाजवळ जमा झाली तेव्हां फार घाबरपणासुळे बहुतेक लोक नदीत पडून मेले. जे लोक प्राण वांचविल्यासाठीं पळून आलेले ते सगळे नदी उतरून पार झाले असतां तिने तो पूल मोडून टाकिला त्याजसुळे पाठीस लागलेल्या शत्रूंचा उपाय कुठला. ही राणी व इच्यानंतर झालेला जो शिकंदर बादशाह या दोघानी मात्र सिंधुनदीच्या पलिकडे सजाऊन युद्ध केले.

सेमिरामिस स्वदेशास परत येऊन कांहीं काळ गेल्यानंतर तिला कळलें कीं आपला पुत्र आपला दगा करणार आहे आणि आपला एक मुख्य कारभारी त्यास सहाय झालेला आहे. तेव्हां त्या कारभाऱ्यावर कांहीं शासन न ठरवितानां

तां पुत्रास धरून बंदांत टाकिलें. नंतर आपण स्वेच्छेनेच सिंहासन सोडून राज्यकारभार पुत्राच्या स्वाधीन केला.

निनु यास राजपुत्रज्यांच्या पोटीं जन्मास आला व ज्यांच्या सिंहासनावर बसला त्यां सारखा अगदींच नव्हता त्याने निरंतर विषयां मध्येंच निमग्न असावें व रंगमहांलांतून कधीं बाहेर येऊंच नये आणि प्रजेच्या दृष्टीस न पडावें व प्रजेस स्वाधीन ठेवण्यासाठीं त्यानेनेनिवे नगरांत लश्करी लोक उमाप ठेवलेले होते ते लोक त्याच्या राज्यांतील सर्व प्रांतांतून प्रतिकर्षीं शहर राखण्यासाठीं आपआपल्या पाळीप्रमाणें येत होते. त्यांजवर राजाने एक विश्वासू सरदार नेमलेला होता. याप्रमाणें बंदोबस्त करण्याचें कारण कीं कारभाऱ्यानी प्रजेला वश्य करून आपला कांहीं दगान करावा.

त्या पुढें तीस पिढ्या होत तोपर्यंत तसीच रीति चाललेली होती. आणि आठसी तर याजपेक्षां ते अधिक होते त्यांस राज्याभिषेक झालेले

झालेले दिवस आह्यास माहीत नाहीत. आणि
निनुयास राजा पासून सारडानापालस नामें शेव-
टील राजा पर्यंत अवघे राजेत्याच बंशांतील हो-
ते किंवा दुसऱ्या हेंहि आह्यास माहीत नाही.

या शेवटल्या राजाच्या निंद्य कर्माचा तर
सर्वत्र दृष्टांत देतात. आणि त्याचा वृत्तांतहि अ-
सा लिहिलेला आहे कीं स्त्रियांचा वेष धरणें
आणि आपल्या ज्या राखलेल्या त्यांत वसून सू-
त कांतणें व स्त्रियां सारखें अलंकारानी आप-
णास शृंगारणें व तोंडावर रंग लावणें व व्य-
भिचार करणें अशा विषयी त्यास काहीं ल-
ज्जा वाटत नव्हती. हा वृत्तांत जर वास्तविक
आहे तर त्या राजाची सांप्रत जी निंदा करिता-
त ती त्यास योग्य आहे. अशा त्याच्या आचर-
णाने संताप झाल्या मुळें किंवा लोभाने त्याच्या
प्रजांतून दोहों मनुष्यानी त्यास राज्य भ्रष्ट कर-
ण्याचा विचार ठरविला. त्या दोहोंतून एकाचें
नाव आर्वे केस जो मेडिया देशांत राहणारा
मोठा प्रतापी सरदार होता. आणि दुसऱ्याचें
नाव

नांव वेलेसि स हा बाबेल शहरांतील उपाध्या आ-
 णि मोठा ज्योतिषी होता याने त्या आर्बेसिसास आ-
 पल्या अनुमत्तास अनुकूल होण्यासाठीं फार
 आग्रह केला. आणि त्यास खोटीच भविष्यं सां-
 गून लोभ उत्पन्न केला. आणि उभयतांनी पहि-
 ल्याने सर्व प्रांतांतील सुभेदास सांगितलें ते-
 व्हां तेहि राजाचे दोष पाहून त्या दोघां सुद्धां नि-
 नेवे नगरांत जमा झाले आणि राजाने तेथें ठे-
 वलेल्या रक्षक लोकांस जिंकिलें. त्या बंडाची वा-
 र्ता राजास कळतांच तो आपल्या चाड्याच्या म-
 ध्यभागीं लपून राहिला. नंतर कांहीं सैन्य जम-
 वून युद्ध करण्यास समरंगणी उभा राहिला
 आणि तीन वेळ शत्रूला साघारें हटविले. परं-
 तु अंती शत्रूनी त्यास जिंकून त्याच्या पाठीस
 लागले तेव्हां त्याने निनेवे नगरांत शिरून दर-
 वाजे बंद केले आणि मनांत आणिलें कीं हें
 शहर मोठें कुबल आहे आणि ज्यांत वर्षीं व-
 र्षीं पुरण्या जोगती सामग्रीहि पुष्कळ आहे
 यास्तव बंड करी हें शहर घेऊं सकणार नाहीं-
 त

त. त्या नगरास बहुत दिवस वेदाघातलेला असतां कोणी एक दिवसीं टिघिस नदीला मोठा पूर येऊन सद्या कोसापर्यंत नगराचें भिंताड कोसळून पडलें त्या मुळें शत्रूंंस नगरांत शिरण्यास मार्ग सांपडला आणि राजाचा निरुपाय झाला. मग राजाने आपल्या निंघ कर्माचा दुर्लोकिक जेणें करून आच्छादून जाईल तजारी तीने प्राण द्यावा असा निश्चय करून आपल्या महालांत लांकडांचा मोठा ढीग रचवून व त्यास विस्तू लाववून त्यांत आपण आणि आपले गंडिये शिपाई व स्त्रिया व भांडारी या सर्वांसह वर्तमान जळून गेला.

आज्ञार देशाचें राज्य अज्ञा असावध राजाच्या हातांतून गेलें याज विषयीं आह्लासकांहीं आश्चर्य वाटत नाही परंतु अवघ्या राज्याप्रमाणें बहुत काळ हें राज्य अनेक प्रकारानी वाटलें आणि अकस्मात् अनवस्था होऊन बुडलें हा मात्र चमत्कार वाटतो.

मग या एका राज्याचीं तीन राज्यें झालीं

एक

एक मेदी लोकांचें राज्य ज्याचा आरबाकेस नामें अधिकारीजो बंडाचा पुढारी. दुसरें बिलेसिसास दिल्लें बाबेलांतील आशूरी लोकांचें राज्य. तिसरें निनेवे नगरांतील आशूरी लोकांचें राज्य. ज्याच्या पहिल्या राजाने आपलें नांव धाकटानिनस असें ठेवलेलें होतें.

प्रकरण २

आशूर देशाच्या दुसऱ्या राज्याविषयीं.

सारडानापालस राजाच्या मृत्यूनंतरदंगारणाच्या लोकांनी जेव्हां तें राज्य आपण वांटून घेतलें त्यावेळीं धाकटानिनस आशूर देशांतील दुसऱ्या सिंहासनावर बसला. सगळे लोक असें अनुमान करितात कीं त्याच राजाचें फूल किंवा पुल असें नाम असावें. यहूदी लोकांचें राज्य मानाहेस नामें राजा चालवीत असतां धाकटया निनसाने त्याजवर चढाव केला

केला परंतु येहू दी लोकां पासून एक हजार रुप्याचे टालंड ह्यणजे पुष्कळ पैका घेऊन तेथें युद्ध न करितां माघारा फिरला. आझूर देशावर पहिला फुल राजाने चढ केलेला होता तेव्हां पासून तो देश आझूर देशाच्या राजास करभार देत होता.

पुल राजाच्या स्थानी तिगलाथपिलेजेर राजा झाला त्याने आपला प्रताप वाढवावा आणि आसमंतात् भागीं जीं राज्यें तीं आपणास मिळून असावीं ह्यणून कांहीं दिवसांनी येहू दी लोकांच्या राज्यावर चढाव केला तेव्हां आहाजनामें येहूदा देशाच्या राजाने पाहिलें कीं आपणावर आझूर देशाच्या राजानी व इस्राएल देशाच्या राजानी एकवटच चढ केला तेव्हां त्याने देवळांतील कांहीं सोने व रुपें काढून त्यास पाठविलें आणि त्यांचाचून त्याचा आज्ञा धारक होणें व त्यास करभार देणें पतकरून घेतलें. आझूर देशाच्या राजाने आपल्या देशांत आझूर व पालस्तीना हे देश मिळवण्याचें संधान पा-

हून त्याच क्षणीं त्याचा निरोप मान्य केला. तो
 राजा बहुत सैन्य संगतीं घेऊन त्या मार्गाने पु-
 टें जातां जातां त्याने रेझिन शहर मारिलें व दा-
 मासकस शहर घेतलें. आणि आझूरी लोका-
 नी जें राज्य उत्पन्न केलेलें होतें त्याचा नाश केला.
 तेथून तो पैका शहर घेण्यास गेला आणि चा-
 र्देन नदीच्या पलिकडे इस्त्राएल राज्यांतील जे प-
 दार्थ होते ते अवघे व गालिली देशाहि घेतले.
 आहाज राजान्या संरक्षणावद्दल त्यापासून ब-
 हुत द्रव्य घेतलें. त्यापाशीं इतका पैका मागित-
 ला कीं अवघा पुरा करण्यास त्यास आपल्या भां-
 डार रवान्यांतील सर्व द्रव्य देऊन देवळांतील हि-
 स गळें सोनें व रुपें काढून द्यावें लागलें. याजपे-
 क्षां त्याने इस्त्राएल लोकांवर फार जुलूम के-
 ला तो असा कीं त्यांतील बहुत लोकांस बंदि-
 वान करून आपल्या राज्यांत नेलें. त्या राजा-
 चा जो पुत्र शालमानेजेर त्याने येहूदी लोकां-
 ची दुर्दशा करण्यांत कांहीं बाकी ठेविली नाही.
 त्याने सर्व लोकांस धरून नेऊन आपल्या राज्यां
 त

त दाणादाण केली. हबूशी देशांतील एक सा-
बाकस ह्यणून होता त्याने मिस्रदेशजेव्हां आप-
ल्या स्वाधीन करून घेतला तेव्हां शोमरोन दे-
शाचा होशो या नामें राजा व साबाकास या उभ-
यतानी करार केला कीं आह्मी आशूर देशाचा
धनीपणा टाकूं यास्तव त्यानी शाल मानेजे राचा
आश्रय सोडिला आणि त्यास पुढें करभार किं-
वा नेमाप्रमाणें भेटी दिल्या नाहींत.

त्या होशो या राजाचें पारिपत्य करावें या-
स्तव शाल मानेजेर राजाने पराक्रमी सैन्य ब-
रोबर घेऊन त्याजवर स्वारी केली आणि तो स-
र्व सपाट देश जिंकल्यानंतर त्या राजास शो म-
रोन शहरांत कोंडून त्या शहराच्या सभोंवता
तीन वर्षेपर्यंत वेढा घातलेला होता पुढें त्या-
ने तें शहर घेऊन होशो या राजाच्या पायांत बि-
ड्या ठोकल्या आणि त्यास जन्मापर्यंत बंदिशा-
ळेंत घातला व तेथील अवघ्या लोकांस धरू-
न नेऊन हाल्ला व हाबोर या नामें जीं दोन मेडि-
या लोकांचीं शहरें त्या शहरांत ठेविलें.

शाल मानेजेर

शालमानेजेर राजा चौदा वर्षेपर्यंत रा-
 ज्य करून नंतर मरण पावला आणि त्याचा पुत्र
 सेनारवेरीव नामें तें राज्य चालवूं लागला. तो
 राजकुमार सिंहासनावर बसतांच आपला बा-
 प हेसिकिया नामें राजा पासून जो करभार घे-
 त असे तो त्याजपाशीं मागूं लागला तेव्हां व-
 र्षाप्रमाणें करभार देण्यास त्या राजाने अन-
 मान केला असतां राजकुमाराने त्यासीं युद्ध
 करण्याचा बेत करून आणि पराक्रमी सैन्य
 सवे घेऊन येहूदा देशांत प्रवेश केला. त्या वे-
 लीं आपलें राज्य लुटतात असें पाहून हेजेकि-
 या राजा फार खिन्न झाला आणि बकिलापा-
 शीं त्या राजास सांगून पाठविलें कीं तुमचा व
 आमचा आज पासून तह जें तुम्ही सांगाल तें
 आम्हास मान्य आहे. त्यावरून सेनारवेरीव
 राजाचा क्रोध जाऊन त्याने त्यासीं तह केला आ-
 णि त्यापाशीं सोनें व रुपें बहुत मागितलें. त्या-
 चा भरणा करण्यास हेजेकिया राजाने देवळां-
 तील दोन्ही भांडारें व आपल्या खासगत द्र-
 व्याच्या

व्याख्या पेट्या रिकाम्या केल्या. सेना खेरीब रा
 जाने शपथ घेऊन तहनामा केला तो कांहींच न
 मानितां फिरून युद्ध चालविलें आणि त्या यु-
 द्धांत आपलें सामर्थ्य पहिल्यापेक्षां अधिक दा-
 खविलें. त्या वेळीं त्याच्या पराक्रमास मोर रा
 हण्यास कोणीच शक्तिमंत नव्हते. आणि ये
 ह्वा देशांतील अवघ्या मोठ्या स्थळांत येरू
 शालेम शहराचाचून एकहि जिंकण्याचें राहि
 लेलें नव्हतें परंतु येरूशालेम शहर केवळ नि-
 र्दूत झालेलें होतें. त्या संकटसमयीं सेना खे-
 रीब राजास लोकानी सांगितलें कीं ज्या नग-
 रास आपण वेढा घातलेला आहे त्याला कुम-
 क करण्यास हबूशी देशाच्या राजा नामें तिहा-
 का आपल्या सैन्यांत मिस्रदेशाच्या राजाची से-
 ना मिळवून येतो आहे त्यासमयीं आशूरी लो-
 कांचा राजा सेना खेरीब समीप येणाऱ्या शत्रू-
 स गांठण्यासाठीं सत्वर निघाला आणि मिस्री
 लोकांस जिंकून तिहाकाच्या पाठीस लागत
 त्याच्या देशांत गेला आणि तो देश लुटून ती
 सगळी

सगळी लूट घेऊन माघारा फिरला आणि आपल्या यशस्वी सैन्यासुद्धा पहिल्या तळावर येऊन लाले म नगराच्या जवळ येऊन उतरला आणि त्या नगराला गराडा घातला. परंतु त्याच्या सैन्यांत पदकीच्या उपद्रवाने एका रात्रींत १८ ५००० लोक मेले यास्तव त्याचा अगदीच मोड झाला.

तो राजा निनेवे नगरांत जेव्हां परत आला तेव्हां त्याने अपकीर्ति झाल्यामुळे फार रागावून आपल्या प्रजेची मनस्वी छळणावति जबर फार जुलूम केला आणि येहूदी व इस्राएल लोकांवर तर अधिकच क्षोभून त्या लोकांतील प्रतिदिवसी बहुतेकांचा वध करण्यास आज्ञा केली आणि त्यांचीं प्रेतें न पुरितां मार्गांत टाकून देण्यास सांगितलें. सारांश तो त्या राजाचा क्रूर स्वभाव त्याच्याच कुटुंबास इतका साहिला नाही कीं त्याच्या दोहो ज्येष्ठ पुत्रांनी त्यास मारण्याचा विचार केला. नंतर कोणी एका समयीं त्याने देवाला यांत जाऊन निसरोरव

रोख देवापुढें साष्टांग नमस्कार घातला त्यावेळे
स त्यास त्याच्या पुत्रानी ठार मारून ठाकिलें.
त्यानी पितृहत्या केली यास्तव त्यांस आरमेनि-
या देशांत पळून जावें लागलें त्यामुळें तें राज्य
त्यांचा कनिष्ठ बंधू जो एसाहार्डन त्याला प्राप्त
झालें.

बेलेसिस राजाच्या स्थानीं मेरोडाख बा-
लादान नामें राजा होऊन राज्य करूं लागल्यानं-
तर बाबेल शहरांत जे पुढें राजे झाले त्यांच्याना-
वांवांचून अणखी कांहीं इतिहासांत लिहिळे-
लें नाहीं. राजकुटुंबाचा निर्वंश झाला असतां आ-
ठवर्षे पर्यंत सिंहासन रिकामें पडलेलें हातें
त्यास मर्थां सर्वास जिगजीग वाटलेली होती
आणि राज्यांत फार अंधाधुंदी चाललेली हो-
ती. एसाहार्डन राजकुमाराने तो समय आप-
णास अनुकूल पाहून बाबेल नगर आपल्या स्वा-
धीन करून घेतलें आणि तें राज्य आपल्या पू-
र्व राज्यांत मिळवून तेरा वर्षे पर्यंत तीं एकाजा-
गीं केलेलीं दोन राज्ये चालविलीं पुढें आशूर
देशा-

देशा पासून सुरिया व पालेस्तीन हे देश वेगळे झालेले होते ते फिरून त्यासीं मिळवून तो ये-हूदी लोकांच्या संस्थानांत प्रवेशला आणि तेथें जेवढे येहूदी लोक होते त्यांस बंदिवान करून आझर देशांत नेले त्यांतून किती एक जे त्याच्या हातांतून निसटून गेले ते मात्र तेथें राहिले. तो देश औसाड न पडावा ह्मणून त्याने युफ्राट नदीच्या पलिकडचे लोक शोमरोन देशांतील शहरांत वसाहत होण्यासाठीं पाठविले.

एसाहाडन राजाने आझर देशाचें राज्य एकुणचाळीस वर्षांपर्यंत व बाबेल देशाचें राज्य तेरा वर्षांपर्यंत एक साहां केल्यानंतर त्याच्या स्थानीं त्याच्याच सावस दुखिनस नामें पुत्रास राज्याभिषेक झाला त्या राजकुमाराचें नेबुरवादनेजार असेंहि नाम होते. त्याची चाल असी होती कीं बाबेल शहरांतील राजास बहुत करून ती संज्ञा ठेवीत होते. त्या नावांच्या इतर राजापासून त्या राजकुमाराचा वेगळे पणा

पणा दाखविण्यासाठी त्यास प्रथम नेबुरवा दने
 जार असें ह्मणतात. त्याने सिंहासनावर बस-
 ल्यानंतर बारा वर्षांच्या आंत मेदिया देशाच्या
 राजास एका लढाईत हरविलें व रागावनामें ए-
 का सपाटींत त्यासीं युद्ध केले आणि त्याच्या दे-
 शांतील एक बतानामें जी राजधानी ती जिं-
 कून आणि जयवंत होऊन निनेवे नगरांत प-
 रत आला.

त्या राजाच्या जागीं साराकस नामा ज्या-
 स खुनालादानस असें हि ह्मणत होते तो राज्य
 करूं लागला परंतु त्याचा नपुंसकपणा व राज्य-
 विषयीं निःकाळजीपणा यांमुळे त्याचीच प्रजा
 त्यास तुळवत् मानूं लागली. नंतर त्याचा नाबो-
 पोलासर नामा सेनापति जो बाबेल शहरांतरा
 हणारा त्याने आझूर देशाच्या त्या भागांतील
 राज्य एकवीस वर्षांपर्यंत बळेंच केले. आणि
 तें बलात्काराने मिळवलेलें राज्य आपल्या पा-
 षीं स्थिर असावें ह्मणून तो कुआक्सरेस ना
 में मेदी लोकांच्या राजास जाऊन मिळाला स-
 ग

ग त्या दोघांच्या सैन्यानी निनेवे नगरास वेढा देऊन तें सई केले आणि साराकस राजा मारून टाकिला नंतर त्या मोठ्या नगराचें निर्दळण केले तें व्हां पासून आशर देशाची राजधानी बाबेल नगरच झालें.

बाबेली लोकानी व मेदी लोकानी मिळून निनेवे नगराचा उच्छेद केल्यानंतर ते असे भयंकर झाले कीं त्यांच्या आसपासचे लोक त्याजविषयीं पराकाष्ठेची शंका बाळगूं लागले नेखोना मा मिस्र देशाचा राजा त्याचें अबाधित सामर्थ्य पाहून कांहीं मनांत घाबरला आणि त्यांस अडवा होण्यास बलिष्ठ सवें घेऊन युफ्राट नदीकडे सचाल केली व जातां जातां किती एक देश हस्तगत केले आणि त्याने कारखेमिश् घेतला असतां नाबोपोलासराने पाहिले कीं आशरगंतील व पालेस्तीन देशांतील अवघे लोक आपणास सोडून जाऊं लागले आणि तो देश सोडवून परत घ्यावा तर वृद्धापकाळासुळे आपणामध्ये शक्ति राहिली नाही या

स्तव

स्तव नेबुखादनेजार नामें आपल्या पुत्रास राज्याचा विभागी करून व त्याजबरोबर सैन्य देऊन तो देश सोडवून परत स्वाधीन करून घेण्यास्तव पाठविला.

दुसऱ्या नेबुखादनेजार राजाने नेखो राजाच्या सैन्याचा युफ्राट नदीजवळ पराजय करून कारखेमिश् स्थळ परत घेतलें आणि तेथून आशूर व पालेस्तीन यां प्रांतांकडे सगला आणि ते प्रांत घेऊन फिरून आपल्या राज्यांत मिळविले. नंतर त्याने येहूदा देशांत प्रवेश करून येरूशालेम नगरास वेढा घालून तें हस्तगत केलें आणि यहोयाकिम नामें राजास बाबेल शहरांत नेण्याच्या बिताने त्याच्या पायांत बिड्या ठोकविल्या परंतु त्याचा पश्चात्ताप व शोक यासुळें नेबुखादनेजार राजास फार दया घेऊन त्याने त्यास पहिल्याप्रमाणें सिंहासनावर बसविला आणि येहूदा देशांतील हज्जारां हजार लोक व राजाच्या वंशांतीलहि कितीएक मुलगे बंदिवान करून बाबेल नगरांत नेले.

आणि

आणि येहो याकि म राजाच्या महंतील सगळें
द्रव्य व देवाल्यांतील कांहीं भांडीं बाबेल नग-
रांत पाठवून दिल्लीं आणि त्या वेळीं दानियेल
ह्मणून एक भाविष्यवादी येहूदी मनुष्य होता
त्यास अठरा वर्षांच्या वयांतच त्या राजाने आ-
पल्या नगरांत नेलें . नंतर कांहीं वेळाने हेजे-
कियेल ह्मणून भाविष्य सांगणा रा त्यासहि घे-
ऊन गेला .

बाबेल नगराचा राजा जो नाबोपोलास
र तो एकवीस वर्षे राज्य करून येहोर्द आकी-
म राजा राज्य करूं लागल्या पासून सुमारे पांच
व्या वर्षांच्या अंती मरण पावला . ते त्याच्या
मृत्यूचें वर्तमान नेबु र्वादनेजार जो त्याचा पु-
त्र त्याने ऐकतांच मोठ्या त्वरेने बाबेल नगरां-
त जाण्यास प्रस्थान केलें आणि बरोबर थोडे
च लोक घेऊन व सैन्य बंदिवान लूट आणि दु-
सरे अवघें घेऊन येण्याचें काम आपल्या से-
नापती कडेस संपवून आपण रानांतून आड
मार्गानेच चालला . तो आपल्या नगरांत ये-
ऊन

ऊन पोहोंचल्यावर ज्या कारभाऱ्यानी त्यासाठीं जें राज्य राखलेलें होतें तें त्यांजपासून त्यास मिळालें. याप्रमाणें त्याच्या बापाचें अवघें राज्य ज्यांत खालदिचा व आन्नूर व आर्बस्थान व सुरिया आणि पालेस्तीन हे पांच देश असें तें त्यास प्राप्त झालें. नंतर त्याने त्रेचाळीस वर्षें तें सगळें राज्य चालविलें.

कांहीं दिवसांनंतर येहोर्द्दआकीम राजाने बाबेलाच्या राजास सोडिलें असतां त्या राजाचे सेनापती जे त्यावेळीं येहूदा देशांत होते ते येहोर्द्दआकीम राजावर चालून गेले आणि त्याच्या राज्याचा युद्ध व दुसऱ्या उपायाने कांहीं विध्वंस केला. मग तो राजा मरण पावला असतां त्याच्या स्थानी त्याचाच पुत्र येखोनियास नामा राजा झाला. नेबुखादनेजार राजाच्या सरदार लोकानी येरूशालेम शहरास वेढा घालून तीन महिने झाल्यानंतर त्या राजाने तेश्चें स्वतां येऊन आणि सेनापत्यहि आपणच करून त्या शहराचा धनी झाला आणि

तेथील

तेथील देवालयान्त व राजवाड्यांत जें द्रव्य हो-
तें तें अवघें लुटून व पूर्वी शैलोमान राजाने दे-
वालय साठीं जीं सैन्याचीं पात्रें केलेलीं होतीं
त्यांतून कांहीं राहलेलीं पात्रें घेऊन बाबेल न-
गरांत पाठविलीं. आणि बहुतेक लोक बंदि-
वान करून नेलें. त्यांत येरवोनियास राजा व
त्याची आई आणि स्त्रिया व त्या राज्यांतील मु-
रव्य कारभारी व जे कोणी श्रेष्ठ मनुष्य तेहि हो-
ते. त्याने येरवोनियास राज्याच्या स्थानीं त्या-
च्या चुलता जो मातनिया नामा ज्यास जेदे-
किया असेंहि ह्मणत होते तो राजा केला.

जेदेकिया राजाने मिस्रदेशाचा राजा
फारोना मा त्यासीं मिळून बाबेल राजाकडे स-
विश्वासाने चालण्याविषयीं जो आपण श-
पथ वाहलेला होता तो मोडिला यामुळें बाबे-
ल नगराच्या राजाने जेदेकियाचें लवकरच
पारिपत्य केलें तें असें कीं त्याक्षणींच जाऊ-
न येरूशालेम शहर वेढिलें तेव्हां मिस्रदेशा-
चा राजा सैन्य घेऊन आपणास सहाकारी हो-

प्यास्तव आला असें ऐकून त्या वेढलेल्या लोकांस
 कांहीं आशा उत्पन्न झाली परंतु थोडक्याच वे-
 ळेंत तिचा नाशहि झाला. त्याचें कारण असें
 कीं शत्रूच्या सैन्याने मिस्री लोकांच्या पराभव के-
 ला आणि फिरून येरूशालेम नगरास गराडा
 दिल्ला. तो बारा महिनेपर्यंत तसाच होता शे-
 वटीं हल्ला करून तें शहर घेतलें आणि तेथील
 मनुष्यांचा फार नाश केला आणि नेबुखादनेजा
 राच्या आज्ञेप्रमाणें जेदेकिया राजाच्या दोहां पु-
 त्रांचा त्यांच्या बापासमक्ष व येहूदा देशांतील
 मोठ्या राजकारणी मनुष्यांच्या समोर वध के-
 ला आणि त्या समयीं जेदेकियाचे दोन्ही डोळे
 काढून टाकिले आणि पायांत बिड्या ठोकून त्या
 ला बाबेल नगरांत चालविलें आणि मरे तोंप-
 र्यंत बांदिशाळेंत ठेविलें येरूशालेम नगरव-
 त्यांतील देवालये लुटिलीं आणि जाळून टा-
 किलीं आणि तेथील सर्व बिकट किल्ले मो-
 डून टाकिले.

नेबुखादनेजार राजा ४३ वर्षे राज्य करू-
 न

न नंतर मरण पावला. पूर्वदेशांतील राजांत
 तो एक उत्कृष्ट प्रतापी होता त्याच्या मागे त्याचा
 पुत्र मेरोडाक नामा राज्याधिकारी झाला. तो
 फार दुष्ट होता. त्याच्या विषयलंपटपणा मुळे
 व त्याने गैरशिस्त खर्च केल्या मुळे त्याचेच सो
 यरे त्यास प्रतिकूल होऊन त्यानीच त्याचा प्राण
 घेतला. त्या राजाची स्त्री नियोक्रिस नामे होती
 तिने बाबेल शहरांत फार सुंदर मंदिरे बांध-
 विली आणि पुढे आपली स्मृति राहावी या सा-
 ठी शहराच्या दरवाज्याजवळ एक आपली स-
 माधी बांधविली आणि तिजवर असे लिहव-
 लेले होते कीं या समाधीत जें द्रव्य आहे त्यास
 या राणीच्या वंशाने मोठ्या संकटावांचून शि-
 वूं नये. डारायस नामे इराण देशाच्या राजा प-
 र्यंत ती समाधी कोणी उघडली नव्हती. पुढे
 डारायस राजाने पुष्कळ द्रव्य लाभण्याच्या
 आशेने ती समाधी फोडून टाकिली तेव्हां त्यां-
 त एक लेख मात्र सांपडला तो असा कीं जर
 तुझी द्रव्यावर फार इच्छा आणि लोभवासना
 नसती

नसती तर त्यां मेलेल्या मनुष्यांची समाधी क-
धीच फोडिली नसती.

त्याच्या स्थानी त्याच्या बहिणीचा नवरा
नेरिग्लिसर नामा जो दंगा करणारांमध्ये सु-
ख्य होता त्याने तें राज्य चालविलें. त्यास रा-
ज्याधिकार मिळतांच त्याने मेदी लोकांसीं
युद्ध करण्याची तयारी केली. त्यास मयीं कुआ
कूसरेस राजाने आपणास सहाय होण्यास द्रा-
ण देशाच्या कुरस नामें राजास बोलावूं पाठवि-
लें. त्यास राज्याधिकार मिळाल्या पासून चौ-
थ्या वर्षीच तो युद्धांत मरण पावला.

त्याचा पुत्र जो लाबोरो सो आरखाद ना-
मा तो सिंहासनावर बसला तो केवळ दुर्व्यस-
नी असतां त्यास राज्याभिषेक झाला. त्यास म-
यीं तो आपलें मन न आवरितां पाहिजे तसीं क-
र्में करूं लागला.

त्या राजाने नऊ महिने मात्र राज्य केलें
आणि त्याच्या प्रजानी एकचित्त होऊन त्याला मा-
रून टाकिलें. त्याच्या अवघ्या वृत्तां तापेंकीं दो-

न फारच वाईट कर्में लिहून ठेवलेलीं आहेत तीं अशीं कीं बाबेलां तील एका प्रधानाचा पुत्र गाब्रुयाज नामा आणि तो राजा हे उभयतां प्रार्थीस गेलेले होते तेथें राजाचा तीरजनावरासन लागतां प्रधानाच्या पुत्राचा तीर लागला. तेणें करून राजास खेद होऊन त्याने त्याचा प्राण घेतला. आणखी त्या राजाच्या एका राखेने गाडाठसस नामें दुसऱ्या प्रधानपुत्राच्या सुंदरपणाचें वर्णन केलें असतां त्याने त्या प्रधानपुत्राचें शरीर छिन्न भिन्न केलें. तो प्रधान आणि दुसरा प्रधान या उभयतांच्या कुटुंबां तील दुसरे पुरुष फार पराक्रमी होते त्यानी मेदिया आणि पार्शी लोकांसीं मिळून बाबेलाचें राज्य जें आर्दींच उठ मळलेलें होतें तें बुडविण्या साठीं पुष्कळ यत्न केला.

त्या राजाच्या जाग्यावर बेलशाझार ह्मणून राजा झाला. तो त्या दुष्ट मेरोडाक राजा पासून नेटोक्रिस राणीसच झाला याजविषयींचां गला लेख आहे. त्यावरून तो नेबुखादनेजार राजाचा

(४५)

राजाचा नातू होता. तो राज्य करीत असता
बाबेल नगरास कुरस राजाने वेढा घातलेला
होता त्या वेळीं त्या बेलशाझाराने शहराच्या
भिंतीवरच भरवसा ठेवून अणखी कांहीं बं-
दोबस्त न करितां आपल्या अवघ्या राजका-
रणी लोकांस प्रतिवार्षिक सणान्या दिवशीं
जेव्हां मोठा उत्साव होत असे तेव्हां जेवण के-
लेले असतां त्याच रात्रीत शत्रूनी नदीचा
ओघ फिरवून त्या मार्गाने शहरांत शिरले.
आणि राजा व किल्लेदार व किल्ल्यांतील इत-
र सगळे लोक तोडून टाकिले.

याप्रमाणें बाबेल नगराचें राज्य आश्शूर
देशाचें राज्य बुडून दोन शें दाहा वर्षे झाल्या-
नंतर समाप्तीस पावले.



प्रकरण ३

निनेवे व बाबेल या नगराविषयीं जीं
भविष्यें देवाने बोलविलीं त्यांच्या पूर्ण
होण्याविषयींचा विचार

साकेंतील सुलींस मडम लिहिती. मा-
झ्या लाडक्या सुलीने जेव्हां तुही आशूर देशा-
चा वृत्तांत वाचितां त्या वेळीं त्यांत आशूर दे-
शातील निनेवे नामें शहराचा मोठेपणा आ-
णि त्याची आबादी किती दिवसांपर्यंत होती
हें तुमच्या स्पष्ट दृष्टीस पडतच असेल. त्या
शहराचें वर्णन करणारानी त्याचें गांवकुसूं
शंभर फुटी उंच व घेरा तीस कोस होता व श-
हराच्या संरक्षणासाठीं एक एक बुरूज दोन
दोन शें फुटी उंच असे पंधरा शें बुरूज होते
असें लिहिलेले आहे. नाहस नामें एका भ-
विष्य बोलणाराने एक ग्रंथ केलेला आहे त्यां-
त त्या नगराच्या विधवाटेविषयीं फार गो-
ष्टी

ष्टी निनेवेविषयीं लिहिलेल्या आहेत त्या अ-
 शा "नदीचीं दारे उघडीं" "होतील आणि रा-
 "जवाडा घळून जाईल." "जे निनेवे शहर
 "आतां जलाशयासारखें आहे तेंच पुढें पा-
 "ण्याच्या लोढ्याने नाश पावून त्याचा माग-
 "मूस नाहीसा होईल." डिओडरसनामें ए-
 क पुरातन वृत्तांत लिहिणाऱा होता त्याची
 सर्वत्र मोठ्या मोठ्यानी प्रज्ञा सा केलेली आहे.
 त्याने असे लिहिलेले होते कीं आशूर देशाचा
 राजा आपल्या येशवंतपणा मुळे फार उन्मत्त
 झाला आणि बाल्की लोक आपले राज्य सोडून
 न केव्हां निघून गेले तें त्याला ठाऊक नाही.
 तो निरंतर आळसीपणांतच वागत होता.
 त्याने एक मोठा सण स्थापलेला होता त्या स-
 णाच्या दिवसांत शिपाई लोकांस द्राक्षारस
 प्याचास देत असे. त्याच्या सैन्यांतून किती ए-
 क लोक पळून गेले आणि शत्रूंच्या मोठ्या स-
 रदारास या राजाचें अवघें कृत्य सांगून त्या स-
 रदारासुद्धां फिरून निर्भयपणाने राजाच्या सै-
 न्यावर

न्यावर येऊन बहुतेकांचा नाश केला आणि
 राहलेले शहरांतून पिटाळून दिले. "जेव्हां ते
 "लोक कांट्यां सारिखे बांधून ठेवलेले आहेत आ-
 "णि दारूबाजा सारखे झिंगतील तेव्हां वण-
 "व्याने जसें अगदीं सुरवे गवत जळून जाते
 "तसा त्यांचा विनाश होईल." याप्रमाणे भ-
 विष्य वाद्याचे बोलणे पुरे झालेले आहे. नाह-
 माने शत्रूला पूर्वीच सांगितलेले होते कीं नि-
 नेचे नगरांतील लोकांचे तळावर राहलेली
 "सोन्यारुप्याची पुष्कळ लूट तुझी घ्या कांकीं
 "त्यांत द्रव्य आणि नानाप्रकारचे सुंदर पदार्थ
 "किती आहेत त्यांचा अंत नाही." तसेंच
 डिओडरस सांगतो कीं सोने आणि रुपें यांच्या
 पुष्कळ मुद्रिका अग्नीपासन ज्या राहिल्या त्या
 एकवाटाना नामें शहरांत नेल्या. नाह माच्या
 लिहिण्यांत असे स्पष्ट दिसून येते कीं पाण्या-
 च्या लोंढ्याने आणि अग्नीने त्या शहराचा ना-
 श होईल. त्याजवर भविष्य वाद्याच्या लेखा-
 प्रमाणें डिओडरस लिहितो कीं तें शहर कां-
 हीं

हीं पाण्याने व कांहीं अग्नीने नाश पावले.
 नाहू माने प्रथमच सांगितलेल्याप्रमाणे त्या
 शहराची नासाडी झाली. नाहू माने सांगणे
 याप्रमाणे आहे कीं " ईश्वर या शहराची अ-
 " सी वाट लावील कीं फिरून त्याजवर असें
 " कधींच कचाट पडणार नाही. तें नगर इ-
 " न्य व उद्वस्त व ओसाड होईल. प्रभू उत्तरे-
 " कडे स हात वर करून आशर देश व निने-
 " वे शहर भयाभंगास नईल. आणि राना-
 " सारखें शुष्क करील तें शहर कितपत ओ-
 " स पडेल व त्यांतील जागा जनावरांस सुलभ
 " होईल." युक्राट नदी वरील गावांत राह-
 णान्या लुकिचन नामें मोठ्या मनुष्याने लिहि-
 लेलें आहे कीं निनेवे नगर खीस्ताच्या येण्या-
 च्या अगोधरच १८० वर्षे नाश पावून त्या-
 चा कोठें माग राहिला नाही. किती एकानी
 असें लिहिलेले आहे कीं मौसुल नामें पुरातन
 नगरापुढें कांहीं भिंताडे आहेत तेथेंच पूर्वी
 निनेवे नगर होते. परंतु आह्लास असें वाट-
 तें

तें कीं एका प्राचीन कोणत्याहि नगरांतील ती
 बांधावळ असावी अथवा पारशी लोकांनी ये-
 शू ख्रीस्ताच्या येण्यानंतर दोन त्रें तीस वर्षा-
 वर टिग्रिस नदीच्या कांठीं जें नगर बांधविलें
 आणि ज्याचें नाम निनेवें असें ठेवलें व सारे-
 केन लोकांनी जाचा नाश केला त्यांतील या
 मोडक्या इमारती असाव्या. जेव्हां आझी वि-
 चार केला कीं मोठ्या निनेवेंत किती लोक रा-
 हात होते आणि त्यांची संपत्ति केवढी होती
 व त्या नगराचा नाश कसा झाला. तेव्हां ई-
 ब्रवाने (ज्याच्या पुढें जगांतील सर्व लोक ल-
 हान टोळा सारिखे आहेत) नाहूमाच्या सु-
 रवाने असें बोलविलें कीं “ तुजमध्ये राहणा-
 “ रे लोक वाळवी आणि टोळ यां सारिखे पु-
 “ ष्कळ होतील. तसेच तुझे व्यापारी तारंगे-
 “ क्षां वाढलेले आहेत ते पुढें मोडतील.
 “ वाळवी जसी एखाद्याचा नाश करून दुस-
 “ र्या जाग्यांत जाती तसे तुझे लोक हांतील.
 “ आतां जे तुजमधील थोर थोर मनुष्य म-
 स्तकांवर

"रकांबर राजचिन्ह धरितात ते पुढें दोळां-
 "प्राणें अशक्त होतील . तुझे सुभेदारजसे
 "लग्न दोळ थंडीच्या दिवसांत कुंपणांत शि-
 "रतत आणि उष्ण काळीं बाहेर पडतात त-
 "सेच होतील आणि त्यांची राहण्याची जा-
 "गा कोणासच ठाऊक असणार नाही." त्या-
 वरून प्रसेंममजावें कीं निनेवे नगर कोठें
 होतें त्या निश्चय होणार नाहीं अथवा तें
 हर अग्दीं कळणार नाहीं किंवा त्यावरून
 विशेषें प्रसें दिसतें कीं त्या नगरांतिल राजां-
 चे महाल सरदार लोकांचें ऐश्वर्य आणि ब-
 हुत व्यायाच्यांची संपत्ती यांचा कांहींच माग-
 मूस राहणार नाहीं त्या दोहोंतून एक तरांघ-
 डेल परंतु तें भविष्य कथन मिथ्या होणार
 नाहीं . निनेवे नगरासंबंधी कोणास कांहीं
 माहित नाहीं हें सर्व मान्य आहे आणि बहु-
 तकाळ पर्यंत त्या नगराविषयीं कोणास
 स्मरणहि नव्हतें आणि सांप्रत तें नगर
 अमुकच स्थळांसा नीट प्रमाण नाहीं त्या-
 वरून

वरून सिद्ध होते कीं तें नगर फार मागे अ-
 ज्ञात झालें आणि अद्यापीहि त्याचा बहुतां-
 कून निश्चय होत नाही निनेवे असें नाम मा-
 त्र उरलें आहे असें जें स्थान तेंच सर्व गां-
 त अत्यंत मोठें नगर आणि आझरदेशा-
 ची बहुतकाळपर्यंत राजधानी होत असें
 जर ह्मणावें तर कोटा सारि रवीं बळकट अ-
 सीं जीं थोडीं कामें त्याला विटा अथवा दडग
 अथवा कांहींच बांधकाम नाही परंतु बहु-
 त ठिकाणी त्यांजवर गवत वाढले आहे
 आणि पुरातन रोमी लोकांच्या छवणी भोंव-
 तीळ चरामध्ये जसें उरलें आहे त्याप्रमाणें
 तें आहे आणि त्यांहून दुसऱ्या इमारती आ-
 णि पडलेल्या रचना उण्या विहित आहेत
 त्या पांच पांच कोस अफाट पडलेल्या आहे-
 त आणि पुरातन इमारती चुराडा आहेत
 अशा दिसतात. त्या वरून दिसतें कीं नि-
 नेवे नगरांत राजमंडित एकहि इमारत
 उरली नाही तिच्या प्रभेनें आणि संपत्तीनें
 एकहि

एकहि चिन्ह नाही. ते तुकडे पूर्वी कोठको-
ठे होते तें कांहींच समजत नाही आणि वा-
स्तविक तें ओसाड- “रिका में त्या गलेलें
“आणि छिन्न भिन्न झालें आहे त्याचा ना-
“शाचा नाश आणि चुराड्याचा चुराडा झा-
“ला आहे. असा सर्व प्रकारें त्या नगराचा
“अगदीं लय झाला आहे. आणि ईश्वरी
“भविष्याचें असें सत्यत्व आहे.”

बाबेल नगराविषयीं आणि खाल्-
दीयन लोकांच्या स्थानाविषयीं अनेक भ-
विष्यें नाना प्रकारें कथलेलीं आहेत आ-
णि तीं काळगमनें करून पूर्ण झालीं आहे-
त हे प्रत्यक्ष आहे. भविष्याविषयीं एक्या
विरव्यात ग्रंथकार कीथ साहेब याने असें लि-
हिलें आहे कीं “बाबेल नगराच्या विध्वंस-
“विषयीं जीं भविष्यें कथलीं होतीं तीं जशीं
“असंभवित वाटा यास योग्य होतीं तसें वा-
“टायाजोगें कोणतेंहि नगर नव्हतें. तें न-
“गर सर्व पृथ्वीवर बहुकाळपर्यंत सर्वो-

"उत्कृष्ट विख्यात होते. त्याच्या भिंती ज्या ज-
 "गांतील चमत्कारीक पदार्थांत गणल्या हो-
 "त्या त्या मनुष्य कृतीप्रमाणे न दिसतां के-
 "वळ सृष्टि निर्माण समयींच झालेल्या अ-
 "ज्ञा दिसत होत्या. बेलसाचे देवालय ज्या-
 "च्या परिघ पावकोशाचा आणि ज्याची उं-
 "ची ६६ काठ्या होती हांगलेले बाग एका-
 "वर एक अज्ञा गच्चा बांधून नगर भिंती
 "इतके ऊंच केले होते- युफ्राट नदीचे बां-
 "ध- पितळेचे शंभर दरवाजे आणि सल्ल-
 "मन कृत्रिम सरोवर ह्यां सर्वांनी मानवाच्या
 "उत्कृष्ट कृती एक्याच स्थलीं सादृश्य के-
 "ल्या. तथापि उत्तम काल विभागकरणा-
 "रांच्या लेखांत असे आहे कीं अजित आ-
 "णि विशाल जें बाबेल नगर त्यामध्ये ज्ञा-
 "नूचा पाच शिरण्याच्या पूर्वी १६० वर्षां व
 "र ज्या समयीं तें प्रतापें करून परिपूर्ण हो-
 "तें तेव्हां त्याच्या नाशाविषयीं भविष्य क-
 "थलें होते. काळें करून तें उत्तरोत्तर धु-
 "ळीस

“ छीस मिळालें . आणि तें केवळ निर्दलित
 “ होईपर्यंत त्याच्या उत्तरोत्तर नाशाविषयीं
 “ लेख लिहून ठेविले आहेत . ज्या समयीं
 “ बाबेल नगर केवळ तेजवंत होते तेव्हां
 “ प्रवासी लोक त्याच्या निर्दलित स्थितीवि-
 “ षयीं सांप्रतजसें निरूपण करितात त्यां-
 “ चप्रमाणें कथन केले होते . आणि त्या न-
 “ गराविषयीं सांगितलेलीं जीं भविष्ये तीं
 “ पहिल्यापासून शेवटपर्यंत अनुक्रमाने
 “ पूर्ण झालीं असें समजावें . ”

खाल्दीया देश ज्यास ख्रीस्ती शका-
 च्या नंतरहि खासदीम देश आणि आशू-
 री देश अशीं नामेंहि त्याला ह्मणतात . कांहीं
 काळपर्यंत बाबेलोनिया असें ह्मणत त्या दे-
 शाची समृद्धि इतर देशांपेक्षां विशेष आ-
 णि बाबेल नगराच्या महत्त्वासजशी योग्य
 त्याप्रमाणेंच होती . पूर्व दिशेकडील सर्व
 देशांपेक्षां तें स्थल उत्कृष्ट समृद्ध होते . बा-
 बेलोनिया फार विस्तीर्ण सपाट देश होता

तो

तो युष्माद् आणि टिग्रिस ह्यां दोहों नद्यां-
 च्या योगाने सुशोभित आणि सफल झा-
 ला होता आणि त्या नद्यांतून आणि त्यांस
 भेदून गेलेले जे अनेक नळ त्यांतून शेतक-
 री आपल्या श्रमाने आणि जलीय यंत्र यु-
 क्तीने शेतांस शिंपणी करित असत तेणें-
 करून त्या उष्ण आणि निरंतर समृद्ध देशा-
 चें उत्पन्न जसें अतिशय असे तसें पूर्वी किं-
 वा सांप्रतहि कोणत्या देशांचें उत्पन्न विज्ञा-
 त नाही. हिरोडोटस नामक पुरुषाने असें
 लिहिलें आहे कीं "त्या देशांच्या आश्चर्यका-
 "रक समृद्धीविषयीं कसें ल्याहावे तें कळत
 "नाहीं कारण कीं प्रत्यक्षा शिवाय कोणास सा-
 "विषयीं विश्वास वाटणार नाही. आणि स
 "मृद्ध जो ग्रेक देश त्याच्या भाषेंत जरी रवा-
 "लूदिया देशास समृद्ध असें लिहिलें आ-
 "हे तथापि त्याची जी समृद्धि तिचें यथार्थ
 "निरूपण केले असतां हि तें असंभवित
 "आणि अविश्वासीय दिसेल" त्या
 पुरुषाने

पुरुषाने आणि स्त्राबो आणि प्लिनि त्या उभयता
 नी (पुरातन तिथे उत्तम इतिहास लिहिणारे)
 आकार केल्याप्रमाणे सर्व देशांपेक्षा बाबेलोनिया
 देश उत्कृष्ट होता त्या लेखांत असें ह्मटले
 आहे कीं तेथें दोन शें पट अधिक पीक होत
 असे त्यांत कांहीं कमी नाही त्या महान् इति-
 हास लिहिणाराच्या लेखाप्रमाणे स्त्राबो जो
 पुरातन भूगोल वर्णन करणारा त्याने हिजरी
 असें लिहिलें कीं त्या भूमीस इतर भूमीपेक्षा
 तीन शें पट अधिक पीक होत असे आणि धान्य
 न्यहि अतिशय होत असे तथापि आमच्या
 थंड देशांत हें बहुधां विश्वासनीय वाटणार
 नाही. तो देश पार्शी देशाचे राजाच्या स्वाधीन
 झाल्यानंतर तें राज्य सर्व पार्शी देशांती-
 ल राज्यांपेक्षा उत्तम ह्मटलेलें होतें. त्या दे-
 शांतून पार्शी देशाचे लश्कराच्या उपयो-
 गास्तव घोडे पाठवीत असत त्यावांचून रा-
 जाच्या आणि सैन्याच्या निर्वाहार्थ जें धान्य
 पाठवीत तें (आशूर देश मिकून कदाचित्
 असेल)

असेल) त्याकाळीं जें पार्शीचें राज्य हे लिस्पंटापासून हिंदुस्थानापर्यंत विस्तीर्ण होतें त्या सर्व राज्यांतून जो पैका वसूल होई तो त्याच्या तृतीयांशाने बरोबर असे. हिरोडोटसाने सहज लिहिलें आहे कीं बाबेल नगराच्या सन्निध च्यार मोठीं नगरें होतीं.

बाबेल नगरास जे शत्रू वेढा घालणार होते ते आणि ज्या रीतीने तें नगर घेतलें तें आणि त्या संबंधीं सर्व चमत्कारिक गोष्टी पुरातन इतिहास लिहिणारानी जशा सत्य आणि विस्तारें करून निरूपण केल्या आहेत त्याच प्रमाणें भविष्य बोलणारानी कथिल्या होत्या. ज्या बाबेल नगराच्या राजाच्या अद्भुत पराक्रमें करून बहुत लोक आणि राज्यें विच्छिन्न होऊन निर्दलित झालीं ज्याच्या सैन्यास दूर देशीय राजेहि भीत होते आणि ज्यामध्ये अनेक लोकांस बंदिवान करून नेत होते त्याजविषयीं आतां एक झण झाली आहे आणि तें नगर निर्दलित होऊन ओसाड पडलें आहे.

बाबेल

बाबेल देशीय लोकांच्या मूर्तिपूजेकरितां गर्-
 वाकरितां निर्दयपणाकरितां लोभाकरितां
 लबाडीकरितां आणि अपवित्रपणाकरितां
 ईश्वराच्या न्याय त्यांस अवगत केला होता.
 त्यांची मूर्तिपूजनाची रीती इतकी परम
 निंद्य होती की त्यांस अति दुष्ट विचार करा-
 यास मोकळीक होती आणि आश्रय होता.
 ज्या रीती मूर्तिपूजक लोकांसहि लिहायास
 फार वाईट आणि भयंकर वाटल्या त्या री-
 ती त्यांच्या धर्माचरणांत सांगितल्या होत्या.
 त्याप्रमाणे देवांच्या पवित्रपणाची त्या लोकां-
 नी छलना केली त्यांचा अपमान केला आणि
 केवळ अयोग्य जे पदार्थ त्यांस त्यानी देवांचें
 गौरव दिल्लें. यास्तव त्या लोकांवर देवांच्या
 कोप होऊन त्यांचें सतेज स्थल निर्दलित झालें
 त्यांत आपणास आश्चर्य वाटावें कीं का-
 य ? नाही त्यांत कांहीं आश्चर्य वाटूं नये.
 देवाने त्यांचे अपराध बहुत सोसले हा मात्र
 आपणास विस्मय वाटावा. आणि आपल्या
 अपराधें

अपराधें करून देवान्चा कोप आपणावर होईल आणि आपणासहि तशीच शिक्षा होईल यास्तव आपणाभय धरावें. जशा बाबेल देशाच्या लोकांच्या मानभंग करणाऱ्या पापिष्ठ रीती होत्या तशा त्या देशांत आणि इतर मूर्तिपूजक लोकांच्या देशांतहि आहेत. यास्तव जे कोणी त्या लोकांचा इतिहास वाचतील त्यांनी मूर्तिपूजा त्या गून जिवंत देवास भजावें. "जो ईश्वर समासीनें कथन प्रारंभीं करितो आणि जें अद्यापि घडलेलें नाहीं तें प्राचीन समयापासून सांगतो— असें ह्मणतो कीं— माझा उपदेश यथार्थ होईल आणि मी आपल्या इच्छेप्रमाणें करीन."

त्या इतिहासावरून लोकानी ईश्वराची प्रीति आणि भय धरयास शिकावें. निर्दय राजे आणि गर्विष्ठ लोक जे दुसन्यांचें बरें न पाहतां आपलाच स्वार्थ पाहतात त्यांनी ज्ञानमिळवून लीनता धरावी. त्यांनी स्मरण ठेवावें कीं ईश्वर आहे आणि तो गर्विष्टांस आणि

णि निर्दय राजांस शासन कल्यावांचून जाऊं देणार नाही.

ज्या गांष्टी बाबेल नगराविषयीं भविष्यवाद्यानी सांगितल्या होत्या त्या सर्व पूर्ण झाल्या आहेत याजवरून असें दिसते कीं ख्रीस्ती शास्त्रें देवाने लावून दिलेलीं आहेत.





ACCOUNT
of the
MEDES AND PERSIANS.

मेदी आणि पार्शी लोकांचें

वृत्तांत कथन.

मडम विल्सन साहेबाने लिहिलें.

आंब्रोळींत छापिलें.

सन १८३८.

BY M^{RS} WILSON.

Second Edition.

Bombay Lithographed by A. Rama.

1838.



शकानुक्रम

जलप्रलयापासून ख्रीस्ती शक पर्यंत
२३४९ वर्षे

कुरस जो मेदी यापासून ख्रीस्ती शक
पर्यंत ५६० वर्षे

मेदी राजाच्या अंतापासून ख्रीस्ती श-
कपर्यंत ५३६ वर्षे पारशी लोकांचें राज्य त्या वे-
ळेस झालें.

शिकंदर यापासून ख्रीस्ती शकपर्यंत
३३० वर्षे पारशी लोकांचें राज्य त्याच्या वेळेस
नाश पावले.

मेदी आणि पार्शी लोकांचें

वृत्तांत कथन

प्रकरण १

मेदी लोकांविषयीं

मेदी लोक हे याफेटाचा * तिसरा पुत्र जो माडाय नामा त्याची संतति होती. त्याच्या नामाने एक देशाचें नाम मेदिया असें पडलेलें होतें त्याच्या चतुःसीमा अशा होत्या कीं उत्तरेकडे स कास्पियन समुद्राचा भाग पूर्वेकडे स पार्थिया आणि हुरकान्या देश दक्षिणेकडे स इराण सुशियाना आणि आझर देश पश्चिमेकडे स मोठा आर्मेनिया देश होता. तेथील हवा सपाट जाग्यांत फार उष्ण आणि पर्वतावर फार थंड होती आणि

* याफेट नोहाचा पुत्र होता आणि जलप्रल

याच्या समयीं तारवांत तरला.

तेथील

(४)

तेथील जित्रव हवेप्रमाणें विपर्यास पावत असे. कास्पियन समुद्राजवळची हवा अपकारक होती कारण कीं नद्यांचें पाणी भुईवर वाहत असावें तेंणें करून तेथें अनिष्टकारक वाफा निघत असत. मेदिद्यादेशाच्या कित्येक भागांत सुक्या वदामाच्या भाकरी करीत होते परंतु दक्षिणभागां धान्य आणि द्राक्षारसाचें मद्य बहुत उत्पन्न करीत असत.

मेदी लोक पूर्वी फार पराक्रमी होते. परंतु नंतर तेहि नबळे आणि विषयी झाले. त्यांचा धर्म आणि शास्त्रें बहुत करून पारशी लोकांप्रमाणेंच होतीं जर एखादा शास्त्रार्थ ठरवलेला असला तर तो मोडून टाकण्याचे राजाच्या स्वाधीन नव्हतें यावरून इतिहासांत वारंवार झटलेलें आहे कीं मेदी लोकांच्या आज्ञा अभंग आहेत.

ते लोक आशर देशाचें दुसरें राज्य स्थापणा राजा जो पुल राजा त्याने किंवा त्याच्या स्थानीं राज्याधिकारी झालेला जो तिगलाथ पले सर त्याने

ने आपल्या स्वाधीन करून घेतलेले होते. ते त्या आशूरी राज्यांच्या स्वाधीन संनारवरिब राजाहोई तोंपर्यंत होते. संनारवरिबाच्या वेळेस त्यानी पर राजाची सत्ता आपल्यावरून काढून टाकिली आणि शौर्येकरून आपल्या स्वतंत्रपणाने वागू लागले. कांहीं काळापर्यंत ते राजावांचूनच राहलेले होते परंतु जेव्हां अमर्यादा आणि हांडगाई विशेष होऊं लागली तेव्हां डजोकेस नामें त्या देशांतील एका धूर्त आणि हांवच्या मनुष्यास राज्यपद आपण स्वीकारण्यास सोईचीवेळा सांपडली. त्या नव्या राजाच्या पहिल्या कृतींतच गर्विष्टपणा आणि अतत्याचीपणा दिसून आला. शेवटीं त्याने आशूर देशावर चढकेला असतां त्याच्या सैन्याचा पराजय झाला आणि तो सोआसदुखीनस किंवा नेबुखादनेजार राजाच्या हाताने मरण पावला. त्याच्या स्थानीं त्याचा पुत्र फ्राओटस राज्याधिकारी झाला. तो राजकुमार मोठा धैर्यवान् होता त्याने दौरस पर्वताच्या आणि हाली नदीच्या मधला प्रदेश

ज्या स वरचा आशियादेश असें ह्मणतात तो अवघा हस्तगत केला. त्याने आझर देशावर हि चढ केला आणि तेथील राजधानीस वेढा घातला परंतु त्या कासांत तो आणि त्याचे बहूत सैन्य मरण पावले.

नंतर मेदिया देशाच्या राजास नावर कुआक्सरस नामें फार धीट आणि प्रतापी असा एक राजकुमार बसला. त्याने आपल्या बापाचा पराजय करून त्यास मारणारे जे आझरी लोक त्यांच्या हाताने सूड उगवला. परंतु स्कुठी लोकांनी मेदिया देशांत शिरून आणि तो देश लुटून टाकिला. त्यास मर्थां राजाने त्यांस देशांतून काढण्यासाठीं मेजबानी करून तेथें त्यांस निर्दयपणाने मारून टाकिलें. बाबेल देशाचा राजा जोने बुग्वादनेजार त्यासीं कुआक्सरस राजाने मिळून निनेवे देशास फिरून वेढा घालून साराक राजास मारिलें आणि ती मोठी नगरी धुळीस मेलविली. तो राजा आपलें राज्य बलिष्ठ करून मरण पावला. आणि आस्तु आगस नामें त्याचा पु

चा राज्याधिकारी झाला.

या राजपुत्रास आहाशुएरसहि ह्यणता-
त. त्याने बाबेल शहरांतील जे लोक दुष्ट मिरो
डाख राजाच्या वेळेस मेदिया देशांत शिरलेले
होते त्यांस काढून टाकिले. त्याने एका येहूदी
लोकाच्या सुंदर कन्येसीं लग्न केलेल्यावरून तो
येहूदी लोकांचा मित्र होऊन त्याने त्यांचा प्रति-
पाळ केला.

आसूयागस राजाच्या मृत्यूनंतर त्याचा
पुत्रजो दुसरा कुआक्सरस तो त्या राज्याचा अधि-
कारी झाला त्यास डारियस मेडी असेंहि ह्यणत
होते. तो कुरस राजाचा चुलता होता. कुआक्सर
साने आणि त्याच्या पुतण्याने बाबेल नगराचे नि-
र्दलन केले आणि त्या जिंकलेल्या राज्यांतील ए-
क सुभेदार डानिएल त्याची तेथें नेमणूक के-
ली. कुरस राजाने मेडी आणि पारशी लोकांस
आपल्या सत्तेखालीं वागविलें असतां मेदिया
देशाचें नाम लौपलें आणि तो देश पारशी देशां-
तच मिळाला.

(८)

प्रकरण २

पारशी लोकांविषयीं

पारशी देश आशिया खंडांत एक उत्कृष्ट स्थल आहे. त्याचीं निरनिराळ्या काळीं वेगळीं वेगळीं नामें झालीं पूर्वी त्या देशाची लांबी हे लिस्पंटा पासून सिंधु नदीच्या समुद्रसंगमापर्यंत चौदाशें कोस होती आणि रुंदी पेंटसा पासून आरबी लहान समुद्रापर्यंत एक हजार कोस होती.

या देशातील हवा स्थानपरत्वे फार वेगळी वेगळी असती कारण कीं कित्येक भागांत असह्य उष्णता असती आणि कित्येक भागांत पाणी थिजविण्यास शक्य अशी थंडी असती. कित्येक खिंडी फार फलित आहेत त्यांत फळे पुष्पें आणि सुवासिक वनस्पतींची समृद्धि होत असती. एक फार सुंदर सपाट जागा जिजवर सुमारें पंधराशें लहान गांव होते असें ह्मटलेलें आहे तिजवर पारसिपोलिस नामें राजधानी

धानी होती तिची शोभा त्या फार सधन आणि पराक्रमी राज्यास जसी योग्य तसीच होती. एका डोंगराच्या पायथ्याजवळ पारशी राजांचा पुरातन महाल होता त्याच्या तिहीं बाजूंच्या भिंती अद्यापि आहेत. त्या दगडी भिंतीवर किती एक प्रकारच्या आकृती काढलेल्या आहेत त्यांत इतिहासांतील व धर्मातील खुणा आणि युद्ध व पारधक्रीडा व कांहीं इतर पुरातनचाली सुचविणाऱ्या आकृती आहेत.

इराणी लोक शेमाचा * पुत्र जो एलाम त्याची संतति असें अनुमान केलेलें आहे आणि त्यास एलामिटी असें दुसरें नाम दिल्लें आहे. त्याचें राज्य बहुतकरून राजांच्या संतत आणि स्ववंशाधीन होतें आणि तें वंशपरंपरेने चलत आलेलें होतें. प्रसिद्ध परवानगी घेतल्यावांचून राजमहालांत प्रवेश करण्यास आणि राजास नाजवळ नमस्कार केल्यावांचून जाण्यास कोणासच आज्ञा नव्हती. पारशी लोक बहुतकरून वादतपासण्यासाठीं वसत अ-

* शेम मोहाचा वडील पुत्र होता.

सत आणि न्यायहि कांहीं लक्ष देऊन करीत होते.

पुरातन पारशी लोक मुलांस शिक्षा करण्याविषयीं फार लक्ष देत असत. प्रतिष्ठित लोक आपल्या मुलांस पांचव्या वर्षीच विद्यावंत गुरूंच्या हस्तगत करीत असत मग ते गुरू त्या मुलांच्या मनांत दुर्व्यसनाविषयीं द्वेषभावान्ची प्रेरणा करून उपदेशापेक्षां बहुधा यान्य उदाहरणें करून त्यांस सहुणाचरणाची गोडी लावीत होते.

मोठ्या अपराध्यांस शासन असें करीत कीं त्यांचा उजवा हात तोडून नंतर शिरच्छेद करावा. जो मनुष्य कोणाचा प्राण विष घालून घेई त्यास दोहों दगडानी चिरडून जिवें मारीत होते. परंतु तेथें जे फार मोठें शासन करीत तें अति निदर्यपणाचें होतें तें असें कीं अपराध्यास दोहों नावां मध्यें अशा रीतीने बांधावें कीं जरी त्याचें डोकें आणि हात पाय उघडे आहेततथापि त्यास ते सरकवितां येऊं नये. त्याचें तोंड

ड सूर्याच्या किरणाकडे स फिरवून त्याजवर मधचोपडीत तेणें करून साशांचें आणि गाधील साशांचे असंख्यात थवे तेथें येऊन त्यास उपद्रव करीत आणि छमी त्याचीं आंतडीं रवात. चाप्रमाणें त्यास वेदना बहुत दिवस असल्या ह्यणून सांगांकडून त्यास अन्न घालवीत असावे. पारशी लोकांच्या नीतिशास्त्राचा भाव असा होता कीं अपराध्यांस कठीण शासन करण्यापेक्षां अपराधच होऊं नयेत. निरुपकाच्यास दंड करणें हा एक नियम कदाचित् त्या लोकांत मात्र होता.

पूर्वीं सर्व पारशी लोक युद्धाभ्यास आणि फार करून धनुर्विद्येचा अभ्यास करीत होते. घोड्यावर बसल्यावांचून लोकांच्या दृष्टीस पडणें यांत तेथील उंच पदवीच्या लोकांस अप्रतिष्ठा वाटत असे यामुळे त्यांच्या घोड्यांस उंच साजाने शृंगारीत होते आणि समयी पारशी लोक रथांस चार साहा किंवा आठ घोडे जुंणून समरांगणीं जात असत. जेव्हां

ते

ते कोणत्याहि देशांतील लोकांसीं युद्ध करण्या-
चा संकेत करीत तेव्हां ते त्या लोकां पासून भू-
मि आणि पाणी मागण्यास जासूद पाठवीत.
तेणें करून त्या लोकांस पारशी राज्याच्या स्वाधी-
न व्हावें लागे.

असें अनुमान केलेलें आहे कीं पारशी
लोकांचा एलाम नामें जो मुख्य पुरुष त्याने आप-
ल्या संततीस ईश्वराचें ज्ञान अवगत केलेलें हो-
तें आणि पुढें जीं त्यांचीं कित्येक मत्तें दोषी झाले-
लीं होती तीं आब्राहामां पुरातन नीतिमान्
मनुष्याने चांगलीं केलीं परंतु ते लोक अग्नि
आणि सूर्य यांची देखील फार उपासना करी-
त असत आणि अज्ञानहि त्यांचें वंदन करितात.
झरतौसताने देखील त्यांस शिकविलें कीं सूर्य
हा ईश्वराचा उत्कृष्ट प्राण आणि वाहन किंवा
आसन आहे आणि अग्नि हा ईश्वराच्या गुणा-
ची पवित्र मुद्रा आहे. पारशी लोक चांगले आ-
णि वाईट हीं दोन मुख्य तत्वे आहेत असे सम-
जतात. या दोहों तत्वां पासून जगांत बरें वाईट

॥ आब्राहाम इत्या एल लोकांचा पूर्वज होता.

उत्पन्न होते ते ह्यणतात कीं वाईरास शासन दुस-
 न्या जगांत होन अपराधी देव दूत करितात आ-
 णि दुष्ट लोकांच्या शासनास तेहि विभागी होता-
 त आणि बारा हजार वर्षांच्या अंतीं जेव्हां न्याय
 करण्याचा दिवस येईल तेव्हां सर्व मनुष्य मु-
 क्त होतील. ईश्वरास सृष्टी करण्यास साहाय्य
 लागले असेंहि सांगतात.

पारशी लोकांत मुलांचें लहानपणींचल
 न होते आणि द्वितीयसंबंध करण्याची व पाट
 लावण्याचीहि चाल आहे. किती एक लोक आप-
 ल्या दृष्टेप्रमाणें नवरी पाहून तिसीं लग्न करि-
 तात आणि कौणी आपला वित्तविषय अवघा
 वधूवरांच्या नावाने मांडून त्यांचा विवाह करि-
 तात. आणि लग्न झालेल्या लोकांस पुढच्या ज-
 गांत फार सुख प्राप्त होतें अशा विचाराने मेले-
 ल्या मनुष्यांसीं लग्न करितात. ज्या मनुष्यास
 लग्न करण्याचें असतें ते आपला निश्चय पु-
 रोहितास कळवितात तो त्यांच्या विवाहास
 आशीर्वाद देऊन त्यांजवर अक्षता टाकितो.

प्रेतांचा

प्रेतांचा स्पर्श पृथ्वीस किंवा वायूस हो-
ऊं नये यास्तव ते लोक प्रेतें दख मा ह्यणजे प्रे-
तांच्या जाग्यांत नेऊन टाकित्तात. तेथें हिंसक
पक्षी त्यांचें मांस खातात. झरतोसताने पारशी
लोकांस सर्व अग्निकुंडावर देवालय बांधण्या-
स सांगितलेले होते त्यांचें कारण तो अग्निदेवा
चें स्वरूप आणि त्याच्या पवित्रतेची मुद्रा आ-
णि गुणाचें प्रतीबिंब असें ते लोक देखील मा-
नीत होते.

एलामी ह्यणजे पारशी लोकांचा पहिला
राजा केदेरलाओ मर नामें होता त्याने आशिया
खंडांतील बहुत प्रांत जिंकिले. आणि सडग
व गमोरा व बेला व आदूमा आणि झीबोइम
या व आणखी दुसऱ्या देशांतील राजांस बारा
वर्षापर्यंत आपल्या स्वाधीन ठेवलेले होते परं-
तु त्या राजांस आब्राहाम नामें इस्राएल लोकां-
चा पूर्वज त्याने जिंकिले. त्यास मयीं त्याने त्या
पांच नगरींचें राज्य घालविलें. त्या काळापासून
न कुरस राजाच्या वेळेपर्यंत पारशी लोकांच्या
इतिहासांत

इतिहासांत कल्पित गोष्टीनी संदर्भ त्रुटित झालेला आहे.

कुरस राजास महान् ह्यणत होते त्याचें कारण असें कीं त्याने बहुत देश जिंकिले आणि बंदिवान केलेल्या येहूदी लोकांस सोडून दिलें. हा राजा पारशी लोकांतील कांबुसेस नामेंजो एक श्रीमंत अथवा आस्तु आगस ह्यणून मेदिया देशाचा राजा त्याची कन्या जी मांदाना तिचा पुत्र होता. त्याने आपल्या वयाचीं पहिलीं बारा वर्षे पारशी देशांत घालविलीं त्यास मयीं त्याने आपणास कठीण कामें करण्याची असीं संवय लाविली कीं जिणें करून त्यास युद्धादिकांचे श्रम सहन व्हावे. नंतर त्यास आपला आज्ञा जो आस्तु आगस त्याच्याजवळ नेला तेथें तो सोळा वर्षांचें वय होई तो पर्यंत होता आणि मग फिरून पारशी देशास आला. त्याचा चुलता जो कुआक्सरस मेदिया देशाच्या सिंहासनीं बसलेला होता त्याने जेव्हां आपणास सहाय होण्यासाठीं कुआक्सरसास बोलाविलें होतें तेव्हां

हां तेथें कुरसहि आपल्या वयाच्या चालिसा-
 व्या वर्षीं गेला असतां त्यास त्याच्या चुलत्या-
 ने मेदी लोकांचा आणि पारशी लोकांचा मु-
 रव्य सरदार केला. मेदी लोकांचीं मोठीं सैन्यें
 एका जागीं झालेलीं असतां आरमेनिया देशा-
 च्या राजाने त्यांस नियमाप्रमाणें करभार देणें
 बंद केलें त्यास्तव कुरस त्याजवर चालून गेला
 आणि त्याने करभार आणि नियमाप्रमाणें आ-
 पणास सहाय सैन्य देत असावें असें ठरवून
 घेतलें.

मिस्री लोक आणि ग्रीकी लोक व बाबे-
 ल देशांतील लोक आणि थाकी लोक आणि
 दुसरे लहान आशीयांतील हि लोक कुआक्स
 रस राजास प्रतिकूल असे एकत्र होऊन त्यानी
 लिडिया देशाच्या क्रैसस नामें राजास सेनाप-
 ती नेमिला. तीं अवधीं सैन्यें पाकटोलस न-
 दीजवळ जमा झालीं आणि तेथून थुंबा गां-
 वांत गेलीं तेथें कुरसहि एक लक्ष तीस हजार
 लोकांचें सैन्य घेऊन गेला आणखी त्याजवरी
 बर

वर तीन शें सशस्त्र रथ होते. कित्येक चाल
ते रवां ब आणि बहुत उंटें होतीं ज्यांजवर धनु-
र्धर असे आरबी लोक होते परंतु कैसस राजा-
चें सैन्य कुरस राजाच्या सैन्याच्या दुप्पट होतें
आणि तें सर्व मिळून चार लक्ष मनुष्यांचें हो-
तें त्या वेळीं फार मोठें थुडू चालू झालें अस-
तां कुरस मोठ्या संकटांतच होता परंतु शेव-
टीं त्याने एकत्र झालेल्या राजांचें सैन्य मागे ह-
टविलें आणि लिडिया देशाची सार्डिस नामें
जी राजधानी ती घेऊन कैसस राजास बंदिवान्
केला परंतु त्यास फिरून राज्यावर बसविला.
त्या कुरसाने आझर आणि आर्ब स्थान घेत-
ल्यानंतर बाबेल नगरावर चाल केली. त्या
नगरास दोन वर्षांपर्यंत वेढा घालून फार
विध्वंस केला आणि बाबेल लोकांचें राज्य बुड
विलें.

बाबेल नगराचें निर्दलन झाल्यानंतर दो-
हों वर्षांनी कुआक्सरस राजा मरण पावला आ-
णि सर्व राज्याचा करभार कुरसाच्या स्वाधीन
झाला.

झाला. त्या समयां त्याने स्तुत्य आज्ञा केली कीं
 येहूदी लोकांनी आपल्या देशांत जावें आणि ये
 रूशाले मांतून जीं पात्रें नेबुखादनेजार राजाने
 आणलेलीं होतीं तीं त्यांस परत दिल्लीं या रा-
 जावर स्वाधीन झालेल्या देशांतील लोक प्री-
 ति करीत होते. तो राजा सतराव्या वर्षी मरण
 पावला. कुरस राजा पारशी देशांतील राजाची
 स्थापना करणारा होता त्या समयां हिंदूस्थान
 आणि आशूर आणि मेदिया व इराण आणि
 बुक्साइन व कासियन या देशांचे समुद्राचे
 जे भाग ते सर्व त्याच्या स्वाधीन होते. त्या राज्या-
 ची स्थापना करिते वेळीं त्याने आपला बहुत
 सुज्ञपणा दर्शविला. त्याच्या जागीं जे पुढें
 राजे झाले त्यानीं राज्य नियमजरी अयोग्य
 केलेले होते तथापि तें राज्य दोन शेंहून
 कांहीं अधिक वर्षापर्यंत राहलेलें होतें.

कुरस राजाच्या स्थानीं त्याचा पुत्र कांबु-
 सस राज्याधिकारी झाला. त्याने सिंहासनाव-
 र बसतांच मिस्र देशावर स्वारी करण्याचा
 संकेत

संकेत केला आणि त्या देशांत जाऊन फार क्रूर कर्मे आणि त्या देशाचा नाश केला. मिस्री लोकांसीं लढाई केल्यानंतर त्या राजाने हबशी देशावर स्वारी करण्याचा विचार केला आणि तेथें जाऊन पाठविले कीं त्यानी वकिलांच्या वेषाने त्या देशांत जाऊन तेथील सैन्यादिकांचें आणि राज्यस्थितीचें वर्तमान मिळवावें हबशी देशाच्या राजास ती बातमी कळली असतां त्याने त्याजासुदांस हलटले कीं जर तुमचा राजा सज्जन मनुष्य असता तर त्याने आहे या पेशां अधिकाची इच्छा केली नसती किंवा ज्या लोकांनी त्यास कधींच उपद्रव केला नाही त्यांस सेवक करण्याविषयीं त्याने यत्न केला नसता. असो त्यास हे धनुष्य सहज वाकविण्यास शक्य होईल तेव्हां त्याने हबशी लोकांसीं युद्ध करावें असा माझा उपदेश आहे आणि हबशी लोक आपल्या राज्याची मर्यादा वाढविण्यास इच्छित नाहीत यास्तव त्याने उपकारी व्हावें. कांबुससरा जास तो त्याचा निरोप पोहचतांच त्याने आपल्या

सैन्याबरोबर

सैन्यावर रोवर नामग्री यथास्थित नसतांहित्या
 सहबुशी देशावर चाल करण्यास सांगितलें
 परंतु राजास लौकरच समजून आलें त्याचेंका
 रण त्यास अन्न व पाणी आणि जे इतर आव
 श्यक पदार्थ ते मिळाले नाहीत आणि शिपा
 ई लोकांनी आपलीं ओझीं लादलेलीं जनावरें
 खाऊन मग आपणांतच दाहा दाहा मनुष्यां-
 तून ज्याच्या नाचें चिठी येईल त्यास मारून उ-
 दरनिर्वाह करूं लागले. शेवटीं बहुतेक वां-
 टें सैन्य रवाऊन संपलें असतां त्या राजास मि
 स्त्र देशांतील थेंबेस शाहरांत लपून राहावें ला
 गलें. त्याने आमोनी लोकांसीं युद्ध करण्यास
 आपल्या सैन्यांतून कित्येक लोक पाठवलेले
 होते तेजरी ओआसिस् शाहरांत जाऊन पो
 हचले तथापि त्याजें विषयीं कांहींच वर्तमान
 कळलें नाहीं.

कांबुसेस राजा आपल्या दुर्दैवें करून
 संतप्त झाल्या मुळें त्याने मिस्रदेशांत फार क्रू-
 र कर्म केलीं आणि आपिस जो त्यांचा देव त्या-
 स

स मारून टाकिलें. त्या राजाने आपला भाऊ
 जो स्मेर्दिस त्याजविषयीं साशंक होऊन त्याचा
 प्रिय मित्र जो प्रेक्सासपिस त्याच्या हाताने त्या
 ला मारविलें नंतर आपली बहीण जी मेरोती
 स्मेर्दिस भावासाठीं फार शोक करिती असें
 पाहून त्याने तिला निर्दयपणाने असी लात
 मारिली कीं जीणें करून तिचा प्राण निघून गेला.
 मद्यपानें करून माझी शक्ति क्षीण झाली नाहीं
 असें प्रेक्सासपिसाच्या पुत्राचें ह्मणणें होतें त्या-
 चा प्रत्यय पाहण्यासाठीं त्याने त्याच्या तृदयां
 त बाण मारिला. लिडिया देशाचा राजा जो क्रे-
 सस त्याचा जीव घेण्यास त्याने आज्ञा केली.
 ज्या मनुष्यांस ती आज्ञा केलेली होती त्यानी
 कांबुसेस राजास क्रूरतेचा पश्चात्ताप होईल
 असें जाणून त्या क्रेसस राजास लपविलें. कां-
 बुसेस राजा क्रेसस अद्यापि जीवंत आहे असें
 पाहून आनंद पावला परंतु ज्यानी आज्ञा भंग
 केला त्याला मारून टाकण्यास सांगितलें. पु-
 टें मोवेद लोकांतील एका पुरुषाने आपण कां-
 बुसेस

बुसेस राजाचा भाऊ स्मेर्डिस असं ह्यणून पार
शी देशांत जें बंड केलेलें होतें तें मोडून टाकण्या
स कांबुसेस तेथें जात असतां अकस्मात् आप
ल्याच हातांतील तलवारीचा वार लागून आ-
शर देशांतील एकवाटना नामें शहरांत मर
ण पावला.

स्मेर्डिस राजा ह्यणविणान्या तोतया म
नुष्याने फार बंदोबस्त केल्यामुळें आपण उप-
द्रव पावला पूर्वी कुरस राजाने त्या मोबेदाचे
कान कापवलेले होते त्यामुळें त्याचें कृत्रिम स
मजलें आणि पारशी कारभारी लोकांतील सा-
त्त मुख्य पुरुषांनी एकोपा करून त्या स्मेर्डिसा
स मारून टाकिलें त्या देशांतील बंडें शमल्या
नंतर त्या एकोपा करणाऱ्या पुरुषांनी राज्य को-
णत्या प्रकाराने चालवावें याजविषयीं विचार
करण्यास्तव सभा करून कांहीं वाद प्रतिवाद
झाल्यानंतर ठरविलें कीं कोणी एक राजा स्था
पावा. त्या साधनासाठीं सर्वांनी असा संकेत के
ला कीं उद्यां प्रातः काळीं घोड्यावर बसून श-
हराजवळ

हरजवळ एका स्थळीं मिळावें आणि जाचा घोडा पहिल्याने रवेंकाळेल तो राजा करावा. त्या संकेताप्रमाणें केलेलें असतां हि स्यासपि साचा पुत्र जो डारायस त्याला मोता हारच्या युक्तीमुळे राज्याधिकार मिळाला.

त्या डारायसाने राज्य करण्याच्या प्रारंभीं एटाफर्नेस नामें एक सत्त करणाऱ्या कारभाऱ्यांतील एका पुरुषास मारविलें त्याचें कारण असें कीं त्या कारभाऱ्याने भलत्या समर्थी महालांत प्रवेश करण्यासाठीं यत्न केला तेव्हां त्यास आंत जाऊं न दिलें ह्मणून त्याने एका द्वारपाळाचें व निरोप्याचे नाक आणि कान काविले असतां डारायस राजाने एटाफर्नेसास धरवून त्यास व त्याच्या कुटुंबासहि अटकाव केला त्याचें कारण असें न केले तर कदाचित् त्याच्या कुटुंबांतील कौणी बंड उत्पन्न करील. एटाफर्नेसाच्या स्त्रीने महालाच्या दारांत वसून फाग आक्रोश केला तेव्हां राजास तिची दया येऊन तिला सांगितलें कीं त्या अटकाव केलेल्या कुटुंबांतून

बांतून तिला पाहिजे त्या पुरुषाची तिने मोकळी
 क करावी. तेव्हां तिने आपल्या भावास सोडवि
 लें आणि ह्यटलें कीं दुसरें लग्न केल्याने मला दु
 सरा नवरा मिळेल आणि दुसरीं मुलेंहि होती
 ल परंतु माझे आईबाप मेल्यामुळें मला दुस
 रा भाऊ मिळणार नाहीं डारायस राजाने तिच्या
 पुत्राचाहि प्राण वांचविला आणि इतर सर्वास
 मारून टाकिलें.

डारायस राजास राज्य करूं लागल्यावर
 पांचव्या वर्षीत आपलें सर्व सैन्य घेऊन बाबेल
 नगरांत युद्ध करण्यासाठीं जावें लागलें. कार
 ण कीं त्या नगरांतील लोक डारायस राजास प्र
 तिकूळ होऊन त्याने आपल्या नगरास यथास्थि
 त वेदाघातला असतां हि साहण्यास्तव बहुत
 त्यानी खबरदारी केलेली होती आपली पोद
 गी न संपावी यास्तव बाबेल नगरांतील लोका
 नी आपल्या लोकांतील सर्व ह्यातारे पुरुष व
 ह्याताच्या स्त्रिया आणि मुलें गळा चेंदरून मा
 रिलीं परंतु एका एका मनुष्यास एक एक बाय
 को

को आणि घरांतील काम करण्यासाठीं एक एक दुसरी बायको मात्र ठेविली. बाबेल नगरास वेदा घालून वीस महिने झाल्यानंतर झोपुरसना में पुरुषांच्या युक्तीमुळे तें नगर पारशी लोकांनी घेतलें. त्याने असें केलें कीं आपलें नाक आणि कान कापून बाबेल नगरांतील लोकांस सांगूं लागला कीं मी पारशी राजास वेदा काढा आणि नगरांत जाऊं नका असें सांगितलें ह्मणून त्याने हें माझे पारिपत्य केलें. त्याजवरून त्या नगरांतील लोकांनी त्याला आंत घेतलें.

डारायस राजा बाबेल नगरांत यथास्थित बंदोबस्त करून पूर्वीं एक शेे वीस वर्षांपर्यंत स्कुथी लोकांनी आशिया खंडांतील लोकांस उपद्रव दिल्ले या निमित्ताने त्यांचा सूड घेण्यासाठीं गेला. बोसफोरस खाडीवर नावांचा पूल करून सर्व सैन्यासुद्धां पलिकडच्या तीरीं जाऊन त्या राजाने थाक्या देश जिंकिला आणि आपल्या गलबतांतील सैन्यास इष्टर ह्मणजे डानूबनदीवर आपणास मिळावें असें सांगून आपण ती नदी

दी उतरून स्कुथिया देशांत गेला. त्यावेळीं स्कुथी लोक युद्ध न करितां तो देश ओसाड ठाकून आणि विहिरी व तळ्या बुजवून पळून गेले. पारशी लोकांचें सैन्य त्रास आणि श्रम होण्याजोग तें पर्यटन करून अगदींच थकलें. शेवटीं डारायस राजाने तें व्यर्थ आणि साहसिक कर्म सोडून दिलें आणि तळास आग घालून ह्या तारेंवरीं गी या मनुष्यांस तेंथेंच ठाकून आपण फार तरेंने नदी पार होण्यासाठीं गेला. राजा डानूब नदी उतरून थ्राक्या देशांत आला आणि तो देश अगदीं जिंकण्यास्तव मिगाबुसस नामें आपल्या एका सेनापतीस तेंथें ठेवून आपण बोस फोरस खाडी उतरून सार्डीस शहरांत जाऊन राहिला.

डारायस नामें पारशी राजाने आर्दीफेर्नेस जो आपला भाऊ तो सार्डीस देशाच्या राज्यावर नेमिला. आणि नंतर शुक्लादेश लोकांचें एगेयन समुद्रांतील नाक्सस ह्मणून जें मुख्य बेट त्यांत एक बंड उद्भवलें असतां त्या पारशी सुभेदाराने

भेदा राने आपल्या राजाचें हित करण्यासाठीं ग्रे-
 क देशांत अडथळा झाल्या वांचून जाण्यास्तव
 मार्ग सोकळा करावा ह्मणून यत्न केला तो त्या-
 चा अगदींच निरर्थक होऊन इओनी लोक डा-
 रायस राजास उघड प्रतिकूल झाले आणि त्या
 नीससुद्रांतून वजमिनीवरून युद्ध करण्यावि-
 षयीं तयारी केली त्या लोकांस सहाय होण्यासा-
 ठीं आथेन्स शहरांतून वीस तारवें येऊन मिळा-
 लीं आणि अवघीं एकवटच एफेसस नगरांत
 गेलीं आणि तेथेंच तारवें ठेवून इओनी लोकां
 नी आपण सगळ्या सैन्या सुद्धां सार्डिस शहरा-
 वर चाल करून तें शहर जाळून राख केली.
 आणि ते पळून जात असतां पारशी लोकांनी
 त्यांची पाठ धरून त्यांस गांठून घेतले आणि त्यां
 तून बहुत लोकांस मारून त्याचा पराजय केला.
 आथेन्स शहरांतील लोक स्वदेशास जाऊन फि-
 रून इओनी लोकांच्या पक्षाने युद्ध करण्यास
 आले नाहींत परंतु या युद्धासुद्धें पारशी लोक
 आणि ग्रीकी लोक यांमध्ये विरोध उत्पन्न होऊन
 शेवटीं

शेवटीं पारशी लोकांचें राज्य बुडालें.

डा रायस राजाने इओनी लोक आणि आशिया खंडाजवळील जीं अवघीं बेटें तीं आपल्या स्वाधीन करून आपल्या सैन्यांतून निवडलेला जो मार्टो नियस नामें एक माणूस त्यास त्या सैन्याचें आधिपत्य देऊन सांगितलें कीं येक देशांतील आथेन्स शहरांतजे आथेन्स लोक आणि एरेत्री लोक त्यानीं सार्डिस शहराचा नाश केलेला आहे यासुब तुम्ही तेथें जाऊन त्यांचा सुड घ्यावा. त्याप्रमाणें त्या सरदाराने आपलें सैन्य हेंले स्पंटरवाडीवरजमा करून शक्या देशांतून माकेडोनिया देशावर चाल केली तेव्हां तो देश सहजांत त्याच्या स्वाधीन झाला परंतु त्याचीं गलबतें आथस पर्वताजवळून जात असतां फार मोठें वादाळ होऊन त्याची दाणादाण झाली आणि बहुतेक गलबतांचा अगदींच नाश झाला आणि त्या सर्दाराच्या जमिनीवरच्या सैन्यावर शक्या देशांतील बुगेस नामें लोकानी अकस्मात् हल्ला करून पारशी लोकांचें बहुत सैन्य मारिलें असें प्रतिकू-

ळ झाल्यामुळे मॉर्डीनियस सेनापतीस आ-
शिया देशांत परत जावे लागले.

मॉर्डीनियस सर्दीरास ते काम अनुभव-
लेले नाही ह्मणून त्याच्या हाताने निभाव झाला
नाहीं असें डारायस राजा समजला आणि त्या
ने त्यास काढून त्याच्या जागीं दुसऱ्या दोहों स-
र्दीरांची योजना केली त्यांतील एकाचें नाम
डाटस तो मेदिआ देशांतील होता आणि दुस-
ऱ्याचें नाम आर्दीफेर्नेस तो सार्डिस नगरांतील
सागील एका अधिकाऱ्याचा पुत्र होता. परंतु
डारायस राजाने ग्रेक देशावर फिरून चढाव
करूं सांगण्याचे पूर्वी तेथें वकील पाठविले.
त्या वकिलानी आपल्या राजाची सत्ता मान्य कर-
विण्यास प्रथम खुणेसाठीं भूमि आणि पा-
णी मागितले. त्यास मयीं आथेन्स आणि स्पा-
र्टा शहरांतील ग्रेकी लोकानी आपल्या वकि-
लांस जें उत्तर केले त्यावरून ते आपली सत्ता
अनायासाने मान्य करीत नाहींत असें सम-
जून डारायस राजाने डाटस आणि आर्दीफे-
र्नेस

नेस या उभयतां सर्दारंस साहा शं गलवते
 आणि पांचल क्ष मनुष्य संगे घेऊन जाण्यास
 आज्ञा केली आणि सांगितले कीं एरत्रिया आ
 णि आथेन्स हीं दोन्ही शहरें लुटून त्यांतील घ
 रें आणि देवालये जाळून भस्म करावीं आणि
 तेथील लोकांच्या पायांत बिड्या ठोकून त्यां-
 स सुसा शहरांत पाठवून द्यावे.

पारशी लोकांचे सेनापती नाक्स स आ
 णि एरत्रिया हीं शहरें घेऊन आटिका शहरास
 गेले तेव्हां पिसिसत्रोट साचा पुत्र जो हि
 प्पियास त्याने त्यांस माराथन देशांतील ए
 का संवधळांत नेले. लाकेडे मोनी लोक शत्रू
 बराबर युद्ध करण्यास गेले नाहींत त्यांचे का
 रण त्यांची चाल असी होती कीं पूर्णिमेच्या
 अगो धर दुसऱ्या देशावर चालून न जावे. प्ला
 टया शहरांत राहणाऱ्या लोकानी एक हजार
 र मनुष्य आणि आथेन्स शहरांतील लोकानी न
 ऊ हजार मनुष्य सज्ज करून पाठविले. आणि
 तें थोडे सैन्य पारशी लोकांसीं युद्धप्रसंग कर
 ण्यास

प्यास मारेथन ह्यपून एका सपाटीवर गेले.
 ग्रेकी लोकांच्या सैन्याचे आधिपत्य मिळवि
 आडस नामें पुरुषाने घेऊन युद्धास प्रवर्त-
 प्यासाठीं चिन्ह केले आणि आपल्या बोल-
 प्याने व उदाहरणें करून आथेनी लोकांस
 दस उत्पन्न केल्यामुळे त्यानी मोठ्या शौर्या-
 ने पारशी लोकांवर चढ केला आणि तुंबळ
 युद्ध करून त्यांस त्यांच्या गलबतांवर पिटाळू-
 न दिले व त्यांचीं कांहीं गलबतें जाळून टाकि-
 लीं. त्या विजयी लोकांस पारशी लोकांच्या सा-
 मानांत संगमरवरी दगडाचे तुकडे आणि
 लोखंडाच्या बिड्या सांपडल्या. जे दगड पार-
 शी लोकानी आपला विजय सूचक खांब बां-
 धविण्यासाठीं आणलेले होते व बिड्या श-
 त्रूंच्या पायांत घालण्यास्तव आणलेल्या
 होत्या.

जेव्हां डारायस राजास वर्तमान समज-
 लें कीं आपलें सैन्य पराजित होऊन परत आ-
 लें तेव्हां त्याने अधिक सैन्य बरोबर घेऊन स्व-
 तां

तां ग्रेक देशावर जाण्याचा संकेत केला परंतु त्या कामाची तयारी करण्यास तीन वर्षे लागलीं तेव्हां डारायस राजा दुरवणाईत होऊन मरण पावला. रबीस्ती जुन्या करारांत ह्मणजे शास्त्रांत ह्मटलेलें आहे कीं तो राजा इस्पाएलले कांवर फार दयाळू होता आणि तो येरूशाले मनगरांमध्ये देवाच्या रव्या भजनाची व देवळाची फिरून स्थापना करणारा होता. पुरातन लोक त्याचें ज्ञान आणि नीति व दयाळूपणा याविषयी त्याची स्तुति करितात.

डारायस राजाचा पुत्र क्षेक्षेसजो आपला बाप आसनावर बसल्यानंतर जन्मला त्यास राज्याधिकार मिळाला. डारायसाने ग्रेकदेशावर जाण्यास जी मसलत केलेली होती तीच त्याने पुढें चालविली. त्याकाळीं कार्थागिन्या लोक ग्रेकी लोकानी किंकिल्या व इटाल्या या देशांत बसवलेल्या प्रांतावर चढ करण्यास्तव हिस्यान्या व गाल्या व इटाल्या आणि आफ्रिका या देशांतील तीन लक्ष मनुष्यजमबून

न क्षेर्क्षेस राजास जाऊन मिळाले. पारशी लो-
 कांच्या गलबतांच्या समुदायावर पूर्वीजसें सं-
 कट पडलेलें होतें तसें फिरून न पडावें ह्मणून
 न क्षेर्क्षेस राजाने आथोस नामें डोंगर फोडून
 त्यांतून लहान गलबतें जाण्यासाठीं मार्ग क-
 रण्यास आज्ञा केली आणि हेले स्पंट खाडीच्या
 पलिकडेस युरोपरवंडांत सैन्य जाण्याकरितां
 नावांच्या पूल बांधण्यास सांगितलें. पारशी
 लोकांच्या राजाने सर्व सिद्ध करून अठरा लक्ष म-
 नुष्यांचें सैन्य घेऊन ग्रेक देखावर चाल केली.
 त्यांच्या गलबतांत बारा शें सात मोठीं गलब-
 तें होती व तीन हजार लहान गलबतें होती ज्यां
 जवर पांचलक्ष सात हजार सहा शें दाहा मनु-
 ष्य होते. याप्रमाणें सर्व मिळून तीं सैन्यें तेवीस
 लक्ष सतरा हजार सहा शें दाहा मनुष्यांचें
 होतें. नंतर पुढें पुढें जातां जातां किती एक
 देखांतील लोक क्षेर्क्षेस राजा स्वाधीन झाल्या-
 न्यामुळें तें सैन्य राजा थेर्मोपुलें शहरास
 जाऊन पोहचें तोंपर्यंत सव्वीस लक्ष ए-
 केचाकीस

केचाळीस हजार सहा शें दाहा मनुष्यांचें झालें.

त्या समर्थीं थैस्पी आणि प्लाटेया लोकां वांचून इतर सगळे टाकून गेले असें पाहून आथेनी आणि लाकेडे मोनी लोकानी परस्परंतील वैषम्य सोडण्यासाठीं थैमिस्टोक्लेस नामें सर्दारस आथेनी लोकांचें सैनापत्य दिल्लें आणि लेयोनिडास नामें सर्दार सार्दादेशांतील लश्कराचा धनी केला या प्रमाणें अनेक प्रकारची योजना होत असतां शेवटीं असा निश्चय झाला कीं थैसाली आणि ग्रेक या दोहोंदेशांच्या मध्यभागीं जे पर्वत आडवे आहेत त्यांच्या मध्यें जो थर्मोपुले ह्मणून अरुंद मार्ग आहे त्या मार्गाने पारशी लोकांचें भूमीवरील सैन्य आटिका देशांत जाऊं सकेल यास्तव त्या मार्गाचें रक्षण करण्यासाठीं लेयोनिडास सर्दाराने चार हजार सैन्य घेऊन झटकन निघून जावें. त्या प्रमाणें लेयोनिडास तिकडे वरित गेला आणि शत्रूस प्रतिबंध करण्याचा अथवा

अथवा त्याच्या यत्ना साठी प्राणहि देईन असा आपल्या मनांत संकल्प केला. क्षेर्क्षेस राजाने त्यास फितूर करण्याविषयीं यत्न केला परंतु त्याने आपले सांगणे काहीच न ऐकिलें ह्मणून क्षेर्क्षेसाने त्यांचीं शस्त्रें मागण्यास वकील पाठविला. त्यास मर्यां लेयोनिडासाने संक्षेपें करून असें उत्तर केले कीं तुम्ही स्वतां येऊन शस्त्रें घ्यावीं. त्या सर्दाराबराबर थोडे लोक जरी थोडे होते तथापि ते कांहीं वेळ शत्रूकडच्या बहुत सैन्यास मोरठांसून उभे राहिले मग बाण व गोफणगुंडे आणि फेकण्याच्या शस्त्रांखालीं गाडले गेले.

आथेन्स शहरास शत्रूच्या येण्याचें वर्तमान समजतांच थेमिस्टोक्लेसाने आथेनी लोकांस आपल्या बायका व लेंकरें लपवून ठेवण्यास सांगितलें आणि शहर सोडून गळवतांवर जाण्यास सांगितलें कारण कीं अशा उपायाने कदाचित् उन्मत्त शत्रूच्या हाताने तुमचा पराजय होणार नाही. आथेन्स शहराचें

राचें रक्षण लांकडांच्या भिंतीनी होईल अशा आथेन्स लोकांतील एका शकुन सांगणाऱ्या मनुष्याच्या वचनावर विश्वास ठेवून ज्या लोकांनी त्या शहरास भोंवताली भिंत तरवत्यानी आणि लांकड्यांच्या तुकड्यानी बळकट करण्याचा यत्न केला परंतु तो त्यांचा समग्र व्यर्थ जाऊन त्यांचा मूर्खपणा मात्र कळून आला.

त्या समयी ग्रीकी लोकांच्या गलबतांच्या समुदायाने पारशी लोकांच्या गलबतांचा कितीएक प्रसंगी थोडा थोडा पराजय केला नंतर सालामिस गावाजवळच्या युद्धांत त्यांचा अगदीच पराभव केला त्यावेळीं पारशी लोकांच्या सैन्याची असी दाणादाण झाली कीं क्षेर्सेस राजास युरोपखंडांतून जाण्यास एक हि गलबत राहिले नाही ह्मणून तो फार भयभीत होऊन लवकर आपल्या सैन्यांतून पळाला आणि एका लहानशा नावेत बसून आशिया खंडांत गेला. असा विजय ह्या ल्या मुळें ग्रीकी

की लोकांस अधिक धैर्य उत्पन्न झालें आणि ते सर्व जाग्यांतील पारशी लोकांस कच्चाटींत धरण्यासाठीं आथेन्स शहरांतील लोकांसीं आणि लाकेड मोनी लोकांसीं मिळाले. बोटी देशांतील प्लूटया गावांत भूईवरील सैन्याने पारशी लोकांसीं मोठें युद्ध केले त्या समयांती न लक्ष पारशी लोकांतून तीन हजार मनुष्य मात्र निरून गेले. त्याच दिवसीं आशिया खंडांतील मुकाले नामें एका समुद्राजवळच्या टेंकडा पाशीं पारशी लोकांची शैष राहलेलीं गलबतेंहि फोडून टाकिलीं. द्रव्य आणि कपट यांच्या योगाने पारशी लोकांची कांहीं शक्ति ग्रंथ देशांत राहलेली होती आणि त्यांच्या सैन्यास बहुत काळापर्यंत साहाय्य झालेले होते.

क्षेर्क्षेम राजा जेव्हां सार्डिस शहरांत राहत होता तेव्हां मासिस्टेस जो त्याचा भाऊ त्याच्या स्त्रीविषयीं फार का मुक होऊन आपला दुर्विचार साधण्यासाठीं त्याने बहुत प्रयत्न

यत्न केला आणि तिची कन्याजी आर्तेता ति
 सीं आपल्या जेष्ठ पुत्राचें लग्न केले परंतु ति-
 ची आई पतिव्रता आणि आपल्या नवऱ्या व-
 र फार प्रीति करीत होती तिजविषयी त्या
 राजाचा प्रयत्न निष्फळ झाला ह्मणून त्याने
 आर्तेतेवर दुर्वासना धरिली तेव्हां त्या मुली
 ने आपल्या आईच्या चांगले पणाप्रमाणें वर्त-
 णूक केली नाही.

क्षेक्षेस याची स्त्रीजी हामेस्त्रिस ति-
 ला असें वाटले कीं आर्तेतेचें वाईट काम ति-
 च्या आईच्या संमताने झालेले आहे ह्मणून
 तिने आपल्या नवऱ्याच्या जन्मदिवसीं जो प-
 दार्थ मागावा तो देत होते यास्तव मासिस्ते-
 साची स्त्री मागितली असतां तिला त्या रा-
 णीच्या स्वाधीन केले तेव्हां राणीने आर्तेतेचे
 ओंठजीभ नाक आणि कान कापिले आणि
 तशा दुर्दशांतच तिला तिच्या नवऱ्यापाशीं पा-
 ठवून दिलें.

त्या मोठ्या अपराधेंकरून मासिस्तेम
 संनय

संतम होऊन त्या क्षणींच आपलें सर्व कुटुंब
 बोलावून जंथें आपण सुभेदार होता त्या क-
 ल्हिच्या प्रांतास जाण्यास निघाला. तें सर्व
 वर्तमान राजास समजतांच त्याने त्याच्या मा-
 गून एक स्वारांची टोळी पाठविली. त्या स्वा-
 रानी जाऊन तो सर्दार व त्याची स्त्री आणि मु-
 लें व अवघीं स्वारीचीं माणसं तांडून छिन्न
 भिन्न केलीं. क्षेर्क्षेस राजाच्या दुराचरणामुळे
 प्रजा त्याचा द्वेष करूं लागली. आणि आर्दा-
 बानेस नामें जो त्याचें प्रीतिपात्र त्यानेच त्या-
 ला मारून टाकिलें. आर्दाबानेसाने आर्दाक्षे-
 र्क्षेस नामें क्षेर्क्षेसाच्या तिसऱ्या पुत्रास सम-
 जावून दिलें कीं तुझा वडील भाऊ जो डार-
 यस त्याने पितृहत्या केली. यास्तव आर्दाक्षे-
 र्क्षेसाने आपल्या वडील भावास मारून टा-
 किलें आणि आर्दाबानेसाने आपणास प्रति-
 कृठ बेंत केलेला आहे असें पाहून त्याचा वध
 करण्याविषयीं आज्ञा केली.

याप्रमाणें त्या नवीन राजाने आपल्या

भय करणाच्या स्पर्ध्यांचा वध करवून हुस्टास
 स ह्मणून जो त्याचा भाऊ बालिक्या प्रांतांतील
 सुभाचालवीत होता त्यापासून आपणास रा-
 ज्याधिकार मिळण्यास अडथळा नव्हावा ह्म
 णून यत्न करूं लागला. आर्डाक्षेर्क्षेसाने आ-
 र्दानेसाने साच्या ज्यानी पक्ष धरलेला होता त्याज
 वर चढ करून त्याचा परजय केला नंतर बा
 लिक्या प्रांत जो हुस्टासपिसाला अनुकूल हो-
 ता तेथे आर्डाक्षेर्क्षेसाने सैन्य पाठविलें आ
 णि पहिल्या युद्धांत जय प्राप्तीची भांतीच हो
 ती तथापि दुसऱ्या युद्धांत आर्डाक्षेर्क्षेसा-
 चा विजय होऊन त्यास अदळ राज्याधिकार
 मिळाला.

त्याच्या गज्याच्या पांचव्या वर्षी मिस्री
 लोकानी स्वतंत्र राहण्यास फार यत्न केला
 परंतु तो निष्फळ झाला. आर्डाक्षेर्क्षेसाने ग्रे-
 की लोकांसी तह केला त्यांत ठरलें असें कीं
 कुआनियी आणि खेलिडांनी या दोहों वेदां-
 मधून पारशी लोकांची लढाऊ गलवतें जाऊं
 न

न द्यावीं आणि पारशी लोकांच्या सेनापतीने
 ग्रेक देशांतील समुद्रांत आसमंतात् तीन दि-
 वसांच्या रस्त्यावर फिरकूं नये.

मेगाबुद्धसनामें एक पारशी कारभारी हो-
 ता आर्टाक्षेर्क्षेसाने ज्या राजपुत्रास अभयवचन दि-
 ल्हेलें होतें त्यास मारविण्यासाठीं आर्टाक्षे-
 र्क्षेसाच्या आईने त्या कारभार्यास सांगितलें
 ह्मणून तो फार रागें भरून त्याने वंड माजवि-
 लें परंतु तो तंटा सर्वांच्या संतोषाप्रमाणें तुट-
 ला आणि मेगाबुद्धास पारशी लोकांच्या दर-
 बारांत जे पहिले अधिकार होते ते त्यास मि-
 ळाले आर्टाक्षेर्क्षेस सुखांतच मरण पावला
 आणि क्षेर्क्षेस जो त्याच्या राणीस एकच पुत्र
 झालेला होता त्यास राज्याधिकार दिल्या. त्या
 राजाच्या राखांपासून त्यास सतरा पुत्र
 झालेले होते त्यांत तिघांचीं नामें सोगडि
 आनस ओकस आणि आर्मुटेस असीं होती.

दुसरा क्षेर्क्षेस पंचेचाळीस दिवसांप-
 र्यंत राजासनावर बसला नंतर एका मोठ्या
 समारंभाच्या

समारंभाच्या दिवसीं मद्य पिऊन निचेत पडला असतां त्या वेळींच सोगडिआनसाने त्याला मारून टाकिलें . तो राजघाती राजासनावर बसला नाही इतक्यांत ओकसानेक्षेर्षे साला सोगडिआनसाने मारिलें ह्मणून त्याचा सूड घेण्याचा निश्चय प्रगट केला तेव्हां सोगडिआनसास सर्व प्रजानी सोडून दिलें आणि शेवटीं त्याच्या अपराधास योग्य दंड ह्मणून त्यास क्रूर रीतीने मारून टाकण्याचें ठरविलें .

तेव्हां ओकसास सर्व राज्याधिकार मिळाला असतां त्याने आपलें नाम डारयस ठेविलें आणि वृत्त लिहिणारानी त्याचें नाम डारयस नोथस असें लिहिलेले आहे . त्याचा भाऊ जो आर्सिटेस त्याने मेगाबुझसाच्या आस्तुफियस नामें पुत्राच्या सहाय्यासुळे त्या ओकसास राज्यभ्रष्ट करण्यासाठीं यत्न केला . त्या आस्तुफियसाने तीन वेळयुद्ध करून शेवटीं आपोआप राजाच्या हस्तगत

गत झाला आणि आर्सेटे साने आपल्या भागीदार वर दया झाली असें वर्तमान ऐकून आपणाहि येऊन राजास मिळाला तेव्हां त्या उभयतांला जळत्या राखेंत टाकण्यास आज्ञा केली.

हा राजा राज्य करीत असतां मिस्री लोकानी पारशी लोकांचा भारवाहकपणा टाकून दिल्या आणि मेदी लोकहि ज्यांजवर फिरून पडले. डारायस राजाने वडें झालेल्या प्रांतांतील कारभार यथास्थित करून लहानग्या आशियांत आपल्या कुरस नामें कनिष्ठ पुत्रास धनीपण देऊन आज्ञा केली कीं आथेन्स देशांतील लोकांसीं युद्ध करण्यास्तव लाकेडिमोनी लोकांस सहाय व्हावें. त्या आत्तेवरून राजाचा राजव्यवहारांत अज्ञानपणादि सून आला कारण कीं लाकेडिमोनी लोकानी आथेन्सी लोकांस जिंकून आशिया खंडांतील पारशी लोकांच्या प्रांतावरहि चढाव केला त्या देशांतील रीतीप्रमाणें थोरवट दोहों पारशी

रत्ना मनुष्यानी राजाच्या समक्ष आपले हात
 अस्तनींत गुंदाळलेले नव्हते तेवढ्याच अप
 राधामुळे त्यांस मारून टाकावे अशी आज्ञा कु
 रमाने केली असें ऐकून डारायस राजाने त्या
 स राजसभेंत बोलाविलें परंतु राणीची कुर
 सावर फार प्रीति होती आणि तिचा नवरा
 जो डारायस तो तिच्या आज्ञेंत चालत हो-
 ता ह्मणून तिने त्या उभयतांची समजूत क
 रून आपल्या प्रिय पुत्रास नुक्ते नेमून दिलेले
 जे प्रांत ते राजाकडून त्यांच्या नामाने लिहून
 देवविले.

नंतर थोडक्या दिवसांनी डारायस रा
 जा मरण पावला. आणि राज्याधिकार आ-
 र्माकेंसनास त्याच्या पुत्रास मिळाला तेव्हां त्या
 ने आपलें नाम आर्तीक्षेर्क्षेस ठेवून आपलेंपु
 टें स्मरण रहावें यास्तव आपल्या नामास स्मे-
 मन असें पद जोडिलें. कुरस आपल्या भावा
 स राज्यावरून काढण्याचा निश्चय करूं लाग
 ला. आणि त्यासाठीं ग्रीकी लोकांचा सहका-
 रीपणा

रीपणा संपादन बाबेल प्रांतांतील कुनाक्सा-
नामें एका सपाटीवर सैन्य नेले तेथें आर्दक्षे
क्षे सनऊ लक्ष मनुष्यांचें सैन्य घेऊन युद्धा-
स सज्ज आहे असें त्याने पाहिलें तेव्हां मोठें
तुंबळ युद्ध होऊं लागलें, आणि कुरस आप
ल्या भावास पाहून इतक्या आवेशाने यु-
द्धास झटला कीं शेवटीं हात घाई होईल अ-
सें दिसूं लागलें परंतु तो बंड करणारा राज-
कुमार राजाच्या आणि पहारेकरी शिपायां
च्या हाताने मरण पावला आणि त्याचें सहा
यजें दाहा हजार ग्रीकी लोकांचें सैन्य तें क्षे-
नोफन सर्दाराने ज्या प्रकारें एकीकडे सनेलें
तो प्रकार स्मृतिचोम्य व युद्धक्रियेंत सर्व-
दां आश्चर्यकारक मानलेला आहे. कुरस
राजाची पारिसाटिस ह्यणून जी राणी ति
च्या आर्दक्षे क्षे साची राणी जी स्टारति
जविषयीं द्वेष उत्पन्न झाला असतां तिने ए-
का रांधलेल्या पक्ष्याच्या अर्ध्या भागांत वि-
ष घालून तो भाग तिला भक्षण करण्यास

दिल्हा.

दिल्हा. पारिसाटीस राणीस कांहीं काळापर्यंत बाबेल नगरांत कैद करून नंतर किती-एक दिवसांनी तिला दरबारांत येण्याची परवानगी दिल्लेली होती.

आर्ताक्षेर्क्षेस मिस्री लोकांसीं युद्ध करीत होता परंतु तो फारसा झटत नव्हता आणि तसा भाग्य वा न्हि नव्हता. ग्रीकी लोक आपआपणांतच निरंतर तंटा करीत होते म्हणून युद्धाच्या कामांत त्यांच्या एकोपा नव्हता त्या ग्रीकी लोकांसीं त्याने लढाई केली. पारशी लोकांच्या सेनापतीस तें वर्तमान यथास्थित समजत असे त्या मुठें त्यांचें बहूत हित होई. शेवटीं लाकेडिमोनी लोकांनी पुढें युद्ध चालविण्यास आपणअसमर्थ असें जाणून आंटाल्किडास नामें एका पुरुषास सार्डिस देशाच्या सुभेदारासीं चांगल्या रीतीने तह करण्यासाठीं पाठविलें. ग्रीक देशांतील जें आथेन्स शहर त्यांतून व इतर शहरांतून कारभारी लोक तह करण्यास

करण्यास गेले तेव्हां आंटा लू किडास का
गभान्याने कपटाने आशिया खंडांतील जीं
ग्रीकी लोकांचीं शहरे तीं पारशी लोकांस देऊ
नतह केला.

आर्तक्षेर्क्षेस ग्रीकी लोकांच्या लढायां-
तून सुटून कुप्रस देशाचा राजा जो ववा गोरा-
स त्यासीं युद्ध करण्यास प्रवर्तला आणि त्या
ने सालामैन शहरावांचून इतर सर्व त्याचीं
शहरे घेऊन व खंडणी ठरवून एक सालामै
न शहर मात्र त्याजपासीं राहून दिले नं-
तर त्याने काडुकी लोकजे युक्सार्डन आणि
क्यास्पियन समुद्रांच्या मधल्या डोंगरी स्थ
ळांत राहणाऱ्या त्या योक्ष्या लोकांसीं लढाई
करण्याचा संकेत केला. त्या युद्धांत राजा स्व
तां पुढारी झालेला होता त्या वेळीं टिरिबासु
स नामें एका पारशी देशांतील थोरवट म-
नुष्याच्या युक्तीने पारशी लोक त्या संकरांतू
न वांचले.

आपल्या मुलांत राज्याधिकारा विष-
यीं

यीं वाद होऊं लागला तो नव्हावा ह्यणून आ
 र्ठाक्षेर्क्षेसाने डारायस जो आपला ज्येष्ठ पु-
 त्र त्यास महाराज असें नाम ठेविलें आणि
 आपण असे तौंपर्यंत त्यास अधिकारचि-
 न्ह जें मुकुट तेंहि दिलें . परंतु त्या राज-
 पुत्रास तितक्या मानानेहि संतोष न वाढू-
 न त्याने टिरिबाद्दुस कारभाऱ्यासीं बापास
 मारण्याचा विचार केला तो त्याच्या बापास
 पूर्वीच समजला ह्यणून त्यास यथायोग्य दं
 ड मिळाला .

डारायसाच्या मृत्यूनंतर आरिआस
 पिस ओकस आणि आर्सीमेस या तिहीं रा-
 जपुत्रांनी राज्याधिकार प्राप्त होण्यासाठीं प्र-
 यत्न केला . ओकसाने वित्रवास घात केला हें
 जाणून आरिआस्येस आपल्या हातानेच वि-
 ष पिऊन आपण मरण पावला . आणि टिरि
 बाद्दुसाच्या पुत्राने आर्सीमेस राजपुत्राचा व
 ध केला . अशा क्रूर कर्माने आर्थाक्षेर्क्षेस राजा
 स इतकें असह्य दुःख झालें कीं जेणें करून तो
 राजा

राजा मरण पावला.

आपल्या बापाची प्रतिष्ठा सगळ्या राज्यांत फार आहे आणि आपण एका एकीं राजास नावर बसलों असतां परिणाम ठीक होणार नाही असें ध्यानांत आणून ओकसाने आपल्या बापाच्या मृत्यूचे वर्तमान बाहेर फुटूं दिले नाहीं आणि त्याच्याच नामाने राज्यकारभार चालवूं लागला. पुढें दाहा महिने झाल्यानंतर ओकसाने आपला धनीपणा आणि बापाच्या मरणाची गोष्ट एकदांच प्रगट केली. त्याचवेळीं किती एक प्रांतांत बंडे उत्पन्न झालीं परंतु त्यांतील मुख्य सर्दारांत परस्पर विघड पडल्यामुळे त्या बंडाची शांती आपाप रक्तस्त्रावावांचून झाली. ओकसास सर्व अधिकार प्राप्त झाला नाहीं इतक्यांतच त्याने आपली राजधानी व सर्व राज्य कत्तलीने व दुःखाने भरिलें आणि ओका ह्मणून जी आपली सरवी बहीण आणि सासू यांला जिवंत पुरविलें व एका चुलत्यास

लत्यास त्याच्या शंभर मुलांना तवां सुद्धां राज-
जमहांलांतील एका सभास्थानीं कोंडून त्यां
स कित्येक धनुर्धरांकडून मारविलें आणि
राजाच्या वंशांतील अवघ्या मनुष्यांचा व
ध करविला आणि जे कोणी त्याजवर रा-
गें भरेत त्यांस व कित्ती एक पारशी देशां
तील राजपुरुषांसहि तशाच दुष्ट रीतीने
शासन करीत असे.

राजाच्या अशा शरुण कामा मुळे अ-
णरबी एक बंड उत्पन्न झालें तें अनायासा-
ने निवृत्त झालें नाहीं त्याचें निवारण झालें
नाहीं तों पर्यंत सिडोनी लोक आणि फनि-
किया देशांतील लोक पारशी देशावर चढ कर-
ण्यासाठीं कुप्रियी आणि मिस्री लोकांसीं जाऊन
मिळालें. ओकसाने सिडोन नगर ओसाड पा-
डिलें आणि इतर सगळीं शहरे आपल्या स-
त्तेखालीं आणिलीं. त्याने येरिको शहरा-
चाहि नाश केला आणि कुप्रस देशाच्या रा-
जासीं तह करून आपलें विजयी सैन्य मि-
स्त

स्र देशांत नेऊन तो देश सर्व जिं-
किला.

ओकसाने आपल्या हातांतून गेलेले
प्रांत फिरून आपल्या सत्तेत आणून आप-
ल्या सर्व प्रकारच्या दुष्टवासना पुरविण्या-
साठीं अशक्त झाला आणि आपले आयुष्य
नानाप्रकारचे पदार्थ भक्षण करण्यांत व
ख्याली खुशालींत घालवीत असे. बागो-
आस नामें मिस्र देशांतील एक बुद्धा मनुष्य
होता त्याजवर राज्यकारभार संपवलेलाहो
ता त्याचा देश जिंकितां वेळीं राजाने तेथी-
ल धर्माचा अद्देर केला ह्मणून त्या बुद्ध्या
माणसास क्रोध येऊन त्या राजाच्याच वै-
द्याकडून राजाला औषध ह्मणून कठीण वि-
ष देवविलें. याप्रमाणें कार्यसिद्धी झाल्या-
नंतर त्याने राजाच्या मांसाचे तुकडे करवून
न कुतऱ्यांस व माजरांस घालविले नंतर
त्याने आर्सेसजो धाकटा राजकुमार त्याची
सिंहासनावर स्थापना करून इतर सर्वांचा
वध

वध करविला परंतु आर्षिसाला आपण प
 राधीन आहों असें वाटून त्याने परस्वाधीन-
 पणांतून मुक्त होण्याचा विचार केला या स्त-
 व बागो आसाने त्यास त्याच्या राज्याच्या दु-
 सऱ्या वर्षीं मारवून राज्याधिकार डारायस
 कोडो मानस नामें एका पुरुषास दिल्या तो
 डारायस नोथ साऱ्या वंशांतील होता व त्या
 काळीं आर्मेनिया देशाचा अधिकारी हो-
 ता. त्याने फार दिवस तें राज्य केलें नाहीं इ-
 तक्यांतच त्यास पदभ्रष्ट करण्यासाठीं त्या अ-
 तृप्त बागो आसाने संकेत केला. आणि त्या सा-
 धनास्तव त्याने त्यास मारण्याचें औषध
 प्यायास दिलें परंतु डारायस तें कृत्य वि-
 दित झाल्यामुळे त्याने तें विष बागो आसन-
 पुंसकाकडूनच प्राशन करविलें आणि आ-
 पला अधिकार स्थिर केला.

त्या राजाच्या दुसऱ्या वर्षीं माकेडन दे-
 शांतील शिकंदर नामें राजा युद्धविद्येंत प्र-
 वीण असें सैन्य बराबर घेऊन पारशी लो-
 कानी

(५३)

कानी तीन शें वर्षोंपर्यंत त्रेक देशांत उपद्र-
व केलेला होता ह्यून त्याचा सूड घेण्यास
हेले स्पंद समुद्र उतरून पलिकडे गेला. आ
णि जेव्हां तो ग्रानिकस नदीवर पोहचला ते
व्हां त्याने पारशी लोकांचें एक लक्ष पायदळ
आणि दाहा हजार स्वार पलिकडील तिरीं पा-
हिले. शिकंदर राजाजवळ तीस हजार पाय
दळ आणि पांच हजार स्वार एकून सुमारे प-
स्तीस हजारांवर जरी कांहीं अधिक नव्हतें त
थापि त्याने आपले तितकेच स्वार बराबर घे
ऊन ग्रानिकस नदीच्या पलिकडे सजाऊन धे
र्याने सर्व पारशी लोकांच्या सैन्यावर चढ के
ला. मग मोठें युद्ध झालें त्यांत पारशी लोकां
चा पराजय झाला व त्यांचें बीस हजार पाय
दळ आणि दोन हजार स्वार मेले. त्या युद्धां
त शिकंदर आपल्या जिवाची काळजी वा
गवीत नव्हता स्थोबाटेस जो डारायसरा
जाचा योजलेला जांबई त्याने शिकंदराला बर-
चीने भोंसकिलें परंतु त्याने त्याला कांहींच
झालें

झालें नाहीं ह्मणून त्याने फिरून आपली तरवार काढिली आणि वार करण्यास हात वर केला इतक्यांत शिकंदराने त्यास झटपट भाल्याने वधिलें नंतर स्थिथो बाटे साचा भाऊ जो रोसाकेस त्याने शिकंदरावर चढ करून आपल्या फरशीने त्या योध्याचा तुरा तोडून टाकिला परंतु कुटसाने आपल्या निमच्याने रोसाकेसाचा शिरच्छेद करून शिकंदरास वांचविलें. अशा रीतीने शिकंदर परिपूर्ण विजयी झाला ह्मणून त्या पारशी बहुतेक नगरांतील वकील येऊन त्याचा धनीपणा मान्य केला.

तसाच पारशी देशावर चढ झाल्यामुळे डाराय सास कांहीं संकट वाटले ह्मणून त्याने बहुत सैन्य धरून शिकंदरावर चाल केली आणि पूजनाचा अग्नि रुप्याच्या कुंडांत घालून बरोबर आश्चर्यकारक काम करणारे सोबेद लोक व तांबडीं वस्त्रें नेसलेले तीन शें पासष्ट तरुण मनुष्य देऊन

न सैन्यापुढें चालविला. त्याच्या मागून बृहस्प-
तीचा रत्नखचित रथ नेला आणि रावी दाहा मोठे
रथ वर सोन्यारुप्याचें चमत्कारीक नकशीकाम
केलेले असे नेले त्याच्या बरोबर जरतारी पोशा-
ग केलेली असी उत्कृष्ट वाद्यें वाजविणाऱांची
मंडळी होती. राजाच्या आसज्जनांनी फार उंच
च पोशाग केलेले होते. डारायस राजा तर अ-
वघा रत्नखचित वेष करून सोन्याच्या रथाव-
र बसून गेला.

डारायसाने आपलें सैन्य किलिकिया
देशांतून ईसस शहरांत नेलें तेथें जवळच
शिकंदराने आपलें सैन्य चांगल्या ठिकाणीं
युद्ध करण्यासाठीं नेलेलें होतें. पारशी राजा-
च्याने शत्रूपुढें आपलें सैन्य एका आळीने उ-
भें करविलें नाहीं पण त्याने टोळ्या करून ए-
कीच्या मागे एक टोळी अशा रीतीने सैन्य उभें
केले परंतु शिकंदराने पहिली टोळी मोडून टा-
किली असतां सर्व सैन्याची फाटाफाट झाली
आणि पारशी लोकांचा अगदींच पराजय झाला.

ला. डारायस राजा आईने जवळच्या पर्वतांत
 लपायास गेला आणि तेथून घोड्यावर बसून
 पळाला. इकडे तर पारशी राजान्या सैन्यां तीळ
 ग्रेकी लोकानी फार पसक्रम केला आणि त्यांतू
 न बारा हजार मनुष्य मरत तोंपर्यंत शिकंद
 रान्या सैन्याला चढ करण्याविषयीं प्रतिबंध
 केला परंतु शेवटीं शिकंदराना विजय होऊन
 पारशी लोकांचें सैन्य अवघें त्याच्या स्वाधीन
 झालें त्यांतून डारायस राजाची आई व बाय-
 को आणि पुत्र यांस धरून नेलें. त्या युद्धानंतर
 र शिकंदराना नेहेमी विजय होत गेला. त्याने
 स्कुथी लोकांचें गर्वहरण केलें व येहूदी लोकां-
 न्या देवकांतील देवास कित्येक वस्तू अर्पि-
 लीं. आणि मिस्री लोकांस आपल्या सत्तेखा-
 लीं आणिलें आणि ओआसिसाच्या अरण्यांतू-
 न जातांना ज्युपिटर आम्मोन देवांतून वाणीनि-
 घाली कीं शिकंदर राजा देव आहे असी खोटी
 गोष्ट लोकानी सांगितली.

आपली स्त्री व आई आणि पुत्र यांसीं
 शिकंदराने

शिकंदराने उदारपणाने आचरण केले ह्यापून
 डारायासास संतोष होऊन आपल्या कुटुंबास
 सोडून देण्याबद्दल हालुस नदीपर्यंत आशिया
 खंडातील आपले सर्व प्रांत आणि हेलेस्पट व
 युफ्राट नदी या दोहों नद्यांच्या मधले सर्व देश
 व कांहीं पैका देण्याचा पतकर घेतला परंतु ति-
 तक्याने शिकंदर मान्य न होऊन डारायसास फि-
 रून सांगून पाठविले कीं तुम्ही सिंहासनावरून
 न उतरून माकेडन देशाचा राजा आपला स्वा-
 मी असें मानावे.

यास्तव पारशी देशाच्या राजाने इसस गा-
 वांतील लढाईत जितके सैन्य होते त्यापेक्षां अ-
 धिक सैन्य मिळवून पारशी देशाच्या शिमेवरी-
 ल आर्बेलानामें शहराजवळ जी मोठी सपटी
 होती तींत तो युद्धास सज्ज झाला. पारशी लो-
 क मोठ्या आवेशाने आणि धैर्याने चढाव क-
 रून मोठें तुंबळ युद्ध केले परंतु शिकंदराच्या
 सैन्याने त्यांस अगदीं पिडून काढिले आणि डा-
 रायस राजास आपले प्राण राखण्यास फिरून
 पळून

(५८)

पळून जावें लागलें. तो लुकस नदी उत्तरून गे-
ला असतां त्याच्या शिलेदारानी त्यास सांगितलें
कीं पाठीस लागलेल्या शत्रूंस मार्ग न होण्या सा-
ठीं त्या नदीवरील पूल मोडून टाकावा. तेव्हां त्या-
ने त्यास असें उत्तर दिलें कीं जरीं माझ्या पाठी-
स शत्रू लागलेले आहेत तरीं मी त्यांस मार्ग मो-
कळा ठेवणार मग आपला जीव घेऊन पळून
जाणाऱ्या मित्रांचा मार्ग कसा वंद करीन तो डा-
रायस राजा आर्वेला शहरांत पोहचल्यावर आ-
र्मेनिया देशांतील डोंगर उत्तरून गेला.

त्रिकंदराने आपल्या सैन्याच्या श्रमाचा
परिहार व्हावा यास्तव विसांवा घेण्यास मोक-
ळीक दिली आणि आपण पुरातन पारशी रा-
जांची परशी पालस ह्मणून जें नगर त्यांत जा-
ऊन ती ओसाड करावी ह्मणून आपल्या सैन्या-
सचेतवून दिलें. त्याप्रमाणें त्याने त्या नगरां-
तील दैवहीन लोकांची फार छळणा केली. श-
हराच्या रस्त्यांतून रक्ताचे ओहळ चालूं लागले
आणि एका दुष्ट राजपुरुषाच्या उपदेशाप्रमाणें

राज

राजमाहालासहि आगलावून दिल्ली.

डारायस आपणास आश्रय मिळण्या-
साठीं मेड्या देशांतील आकबादन नामें नग-
रांत जाऊन राहलेला होता त्याने तेथें आणखी
सैन्य जमा करून शेरदला यत्न करावा असी या-
जना केलेली होती परंतु बाल्किया प्रांतांतील अ-
धिकारी जो बेस्सस आणि नाबाझानिस हणून
जो पारशी देशांतील राजपुरुष या दोघानी वि-
चार केला कीं सद्यः युद्धाची बंदी करून डाराय-
सास मारून टाकावें. त्या दोहों दंगेखोरानी त्या
राजास धरून सोन्याच्या सांखळीने बांधून पड-
द्याच्या गाडींत घालून घाईने बाल्किया देशास
नेऊन जाऊ लागले. त्यांच्या मनांत असें होतें कीं
जर शिकंदर आपल्या पाठीस लागला तर त्या-
च्या क्रोधाचें कारण जो डारायस त्यास त्याच्या
स्वाधीन करूं आणि जर कदाचित् शिकंदर पा-
सून आही निघून गेलों तर डारायस राजास मा-
रून राज्याधिकारी होऊं व फिरून त्यासीं युद्ध क-
रण्यास सज्ज होऊं. हा त्या उभयतांचा विचा

र शिकंदरस समजला असतां त्याने सैन्याचा मुख्य भाग काटिरस सर्दारच्या स्वाधीन करून आपण हलकीं शस्त्रें धारण केलेल्या लोकांची लहान टोळी बरोबर घेऊन पुढें चालून गेला आणि पारशी राजास पडद्याच्या गाडींत घालून नेतात व सैन्याने बेस सालाच सेनापति असें मानलेलें आहे हें वर्तमान ऐकून शिकंदर फार त्वरेने गेला. शिकंदर राजा शत्रूंच्या दृष्टीस पडतांच त्यानी त्या अभाग्य पारशी राजावर बाण सोडून पळून गेले आणि त्या बापड्या राजास रक्तांतच टाकिलें.

याप्रमाणें डारायस राजा सहा वर्षे राज्य करून पंजाबाच्या वर्षीत मरण पावला आणि तेन शें सहा वर्षे पर्यंत चालत आलेलें पारशी देशाचें राज्य त्या वेळींच समाप्तीस पावले. डारायस राजा स्वभावाने फार लीन आणि सहनशील होता त्याने बहुधां न्यायानेच राज्यकारभार चालविला आणि त्याच्या पूर्वजांला जीं दुर्बल सनें होती तीं हि त्या राजास नव्हतीं.

ACCOUNT
of the
ANCIENT GRECIANS.

I: THE ATHENIANS.

ग्रेकी लोकांचें वृत्तांतकथन.

प्रकरण १

आथेनाईकरांविषयीं.

मडम विल्सन साहेबाने लिहिलें.

सन १८३८.

BY M^{RS} WILSON.

Second Edition.

Bombay: Lithographed by Aja Rama.

1838.



शकानुक्रम

डाको या पासून ख्रीस्ती शकपर्यंत ६२४ वर्षे.

सोलन या पासून ख्रीस्ती शकपर्यंत ५९४ वर्षे.

येरूच्या येण्या अगोधर ५६० वर्षे
पिसिल्टाट साला राज्याधिकार मिळाला.

येरूच्या येण्या अगोधर ५२७ वर्षे
पिसिल्टाटस मेला.

येरूच्या येण्या अगोधर ४२९ वर्षे
पेरिक्लेस मरण पावला.

येरूच्या येण्या अगोधर ३३६ वर्षे
फिलिपस जो माकेडनी तो सर्व ग्रेक देश
जिंका यास यत्न करून मारला गेला.

त्यास मयी त्याचा पुत्र शिकंदर राज्य करूं लागला.



ग्रेकी लोकांचें वृत्तांतकथन

ग्रेक देशाच्या इतिहासांत आथेनाईकरी लाकेडेमनी आणि माकेडनी लोकांसंबंधीं कथाभाग फार सरस आहेत. यास्तव आह्मी ते कथाभाग एक एक अनुक्रमाने निवेदन करितों.

प्रकरण १

आथेनाईकरांविषयीं

आट्टिका देशाच्या पूर्वेस मेगारा कॅथीरन असे दोन पर्वत आणि बेयोटिया देशाचा भाग होता. उत्तरेस युरिपी नामें समुद्र आणि बेयोटिया देशाचा भाग होता. पश्चिमेस युरोपरवंड आणि दक्षिणेस सारोनी नामें समुद्र होता. तो देश उत्तर पश्चिमेपासून दक्षिण पश्चिमेपर्यंत सुमारे तीस कोश होता

ता आणि उत्तरेपासून दक्षिणेपर्यंत अठ्ठावीस कोश होता. ती भूमि स्वभावेकरून उखर आहे. परंतु त्या लोकांच्या निरंतर श्रमांमुळे ती फलरूप झालेली आहे. आथेनाईकरी लोक व्यापारांत फार प्रामाणिक ह्मणून लवकरच प्रख्यात आणि सधन झाले तेणेकरून त्यांस पुष्कळ सैन्य जमा करण्याचे सामर्थ्यहि आले.

केकस नामें एका मिस्र देशांतील मनुष्याने नील नदीच्या मुखांतून कांहीं लोक नेऊन त्या राज्याची स्थापना केली असें प्रायः झटलेलें आहे. त्याने आथेनाई नामें नगर बांधिलें. बृहस्पती असा जो माणूस त्याला आपला देव असें मानिलें लग्न प्रकार स्थापून तो धर्मासीं मिळविला आणि मूर्तीस जीवाचा बळी देण्याविषयीं प्रतिबंध केला. त्यानेच आरेयसपागस नामें न्यायसभा मिस्र देशांतील न्यायरीती प्रमाणें स्थापित केली असें अनुमान केलेलें आहे. आथेनाईचा तिसरा राजा

जा जो आम्फिकूटुयन त्याने आम्फिकूटुयन मंत्रिसभा स्थापिली तींत ग्रेक देशाच्या साधारण हिताविषयीं विचार करावयास ग्रेकी लोकांच्या बारा राज्यांत प्रतिवर्षीं दोन वेळ प्रतिनिधींची सभा होत असे. थैसेच स राजाने विशेष सन्मानता केली तेंणें करून तें राज्य राजसत्ताक नसतां प्रायः लोकाधीन असें झालें. तो राजपुत्र विद्वान् असतां हि लोकांच्या अस्थिर्या मुळें त्यांच्या हातांत सांपडला. तेव्हां देशांतून काढून टाकण्याची रीति जी त्यानेच स्थापलेली होती त्याप्रमाणें त्यास दाहा वर्षेपर्यंत देशांतून काढून टाकिलें.

आथेनाईचा शेवटला राजा कोडूस नामें होता याच्या राज्यांत डोरी आणि हेराक्लीडी ह्या लोकानी सर्व पिलोपनस देश फिरून जिंकिला आणि आदिका देशाहि बलात्काराने घेतला हे लफी गावांत असी देशालयवाणी झाली कीं आथेनाईच्या राजास जर तुझी न माराल तर शेंबटीं हेराक्लीडी लोकांचें प्राबल्य होईल

होईल. कोडूस राजास हें वर्तमान समजल्या-
 वर तो कुणब्याचा वेष धरून शत्रूच्या सैन्यांत
 जात असतां एका शिपायाच्या हाताने मरण
 पावला. दुसऱ्या दिवसीं आथेनाईकरानी आ-
 पला राजा मागितला आणि हेराक्लीडी लोका-
 नी जयाविषयीं निराशा होऊन युद्ध करणें सो-
 डून दिलें. कोडूस राजाच्या त्या आचरणाव-
 रून त्याचा इतका सन्मान झाला कीं त्याच्या अ-
 धिकाशवर कोणी योग्य नाहीं असें आथेना-
 ईकरी लोकांस वाटून त्यानीं राज्यत्व बुडविलें.

असो त्या लोकांनीं कोडूस राजाच्या वं-
 शांतील एक पुरुष निवडून त्यास अधिकारी
 ठेवून आपला पहिला न्यायाधीश केला. त्या-
 ने तें काम मरणापर्यंत चालविलें. नंतर तें
 काम त्या पुरुषाने दाहा वर्षेपर्यंत करावें असें
 त्यानींच ठरविलें. ही नवीन दाहा वर्षांची प-
 दवी कांहीं दिवसपर्यंत चालली नंतर लोकां-
 त तंटा उत्पन्न झाल्यामुळे तो अधिकार त्या-
 पासून घेऊन तो वार्षिक अधिकार असें ठर-
 विलें;

विलें; आणि एकाच्या जागी त्यानी नऊ अधि-
कारी नेमून प्रत्येकास वेगवेगळ्या भागाचें
काम सांगितलें.

त्या फेरफारासुळें त्या राज्यांत अव्यव-
स्था होऊन आथेनाईकरी लोकांची दुर्दशा
झाली. यास्तव द्वाको ह्मणून एक कुलीन अ-
धिकारी होता त्याने आपल्या देशांतील राज-
नीति सुधारण्याविषयीं विचार केला आणि
दंड करण्याच्या शास्त्रें करून अव्यवस्था हो-
णार नाहीं असें त्यास वाटलें. मोठ्या अपरा-
धापासून लहान अपराधापर्यंत सर्व समान
असें समजून देहास शिक्षा करीत असे. त्या
शास्त्राच्या क्रूरतेसुळें तें परिणामास गेलें ना-
हीं. आरिस्तोटलस नामक पुरुषाच्या ग्रंथाव-
रून विदित होतें कीं हे रोडकस असें ह्मणत
असे कीं "त्याचें शास्त्र मनुष्याने केलें नव्हे
परंतु कोणी निष्ठुर द्राकन पशूने केलें
आहे असें दिसतें." आणि हे माडेस नामें पुरु-
षाची विख्याति होण्याचें कारण असें आहे.
तो

(८)

तो ह्यणत असे कीं "ड्राकोचें शास्त्र शाईने
"लिहिलें नाहीं परंतु रक्ताने लिहिलें आहे!"

शिवटीं सोलन नामें ज्याच्या ज्ञानाचें
वर्णन करितात तो जन्मला आणि त्याची त्या
धिकाऱ्याच्या अधिकाशवर नेमणूक झा-
ल्यावर त्याने त्या राज्यांतील सर्व कायदे फि-
रून नीट करावे असा त्यास पुरता अधिकार
मिळाला त्याने पहिल्याने ड्राकोने केलेले
शास्त्र रद्द केले परंतु ज्या प्रकरणांत साहस
कर्में सांगितलीं होती तें मात्र ठेविलें. नंतर
जे ऋणी असमर्थ होते त्यांजविषयीं शास्त्र
करून त्यांस ऋणांतून मुक्त केले. आणि त्या
कारणास्तव त्याने व्याज कमी करवून पैक्या-
ची किंमत उतरविली. त्याच्या मित्रांतून
किती एक अतिसहवासी मित्रानी त्याचा वि-
श्वासघात केला. आणि तें शास्त्र प्रसिद्ध हो-
ण्याच्या पूर्वी त्यानी त्याजपासून बहुत पैकां
उसना घेऊन स्थावर संपत्ती केली परंतु त्या-
नेच केलेल्या शास्त्राने त्याचाच तोटा झाला
असें

असें जेव्हां लोकांनी पाहिलें तेव्हां त्यांची त्या
शास्त्राविषयीं भ्रांति फिटली.

नंतर त्याने राज्यांतील अधिकार उ-
द्योग आणि न्यायाधीशांचीं कामें यांविष-
यीं बंदोबस्त करून तीं सर्व कामें श्रीमंत
लोकांकडे संपवून दिलीं. परंतु राज्यकारभा-
रचालविण्याचें काम जरीं त्याने मुख्य मुख्य
मनुष्यांस सांगितलें तथापि सर्वांहून अधि-
क सत्ता लोकांस दिली. त्या कारणास्तव त्या-
ने आथेनाईकरी लोकांत चार वर्ग केले. त्यां-
तून तीन वर्गांतील ज्या मनुष्यां पाशीं कांहीं
संपत्ति होती ती होती. शेवटल्या वर्गातील
मनुष्यांस कांहीं अधिकार किंवा राजसंबंधी
काम संपविलें नव्हतें. परंतु जेव्हां सर्व लोकां-
ची सभा करीत तेव्हां त्यांसहि संमत देण्या-
स अधिकार होता. आरेयसपागसनासक-
सभेस त्याने विशेष सत्ता दिली त्या सभेंत-
ल्या सभासदांस राज्यकारभाराची चवकशी
ठेवण्यासाठीं नेमलेले होते. त्याने अणखी

हि एक न्याय सभा चार शें मनुष्यें रहा याजोगी केलेली होती त्या सभेने आरेय सपागस सभेंतील विनंती पत्रें आणि सर्व कज्जे सामान्य लोकांच्या सभेंत पाठविण्या पूर्वीं पाहून त्यांचा ठराव करावा असें ठरविलेले होते.

सोल नाने असा नियम केला कीं बंडाविषयीं किंवा लोकांच्या दुफळीविषयीं कोणी जर उदासीन होऊन दोषाह आहे किंवा तेंपें करून जर अनिष्ट होतें तर त्यास अन्य देशास पाठवावे आणि त्यांचा सर्व वित्तविषय जप्त करावा. त्याने तरुण स्त्रीस लग्न भाक देण्याची चाल मोडली परंतु जर एकच मुलगी आहे तर मात्र द्यावी. नाहीं तर नवरीने तीन पोशाग आणि कांहीं लहान घरगुती सामान मात्र न्यावे असें ठरविले. ह्या नियमाने परस्वरांच्या मनाचें ऐक्य आणि प्रीतिव्हावी असा उद्देश होता. ह्या शास्त्रकाराने अणखी हीं जीं सामान्य शास्त्रें केलेलीं आहेत त्यांजविषयीं त्यांतील कांहीं गोष्टी सांगितल्या असतां

सतां ग्रंथाचा फार विस्तार होईल. त्या काळापासून तीं शास्त्रं इतर देशांतील लोकांच्या नियमांमध्ये मुख्यत्व पावलेलीं आहेत. यास्तव आह्यास ह्यणाचास योग्य आहे कीं सोलनाचें शास्त्र अझूनहि चालत आहे.

ग्रेक देशांतील एका पुरातन इतिहास लिहिणाराने सोलनाविषयीं एक चमत्कार लिहिलेला आहे त्याचें इतकें गौरव आहे कीं तें सांगितल्यावांचून राहवत नाही. तो विख्यात ज्ञानी राजपुरुष फिरतां फिरतां लुडिया देशांतील सार्डेस नामें राजधानीस गेला. त्याकाळीं तेथील क्रेसस नामें राजाची संपत्ति आणि कीर्ती फार वाढली होती. इतका मोठा विख्यात पारका पुरुष आपल्या दर्शनास आला ह्यणून त्या राजास फार हर्ष होऊन त्याने आपल्या अलंकृत राजमहालांत जेथें संपत्ति अनिवार आणि भोग्य पदार्थ बहुत होते तेथें त्याचा बहुत प्रकारें आदर मान केला. त्या ग्रेक देशीय ज्ञान्याचे सु

त्य

त्य गुण त्यास अगदींच समजले नाहीत ह्य-
 णून त्याने त्याजपुढें आपलें भांडार उघडून
 मोठ्या डौलाने सर्व संपत्ति आणि तिचें बो-
 हुल्य त्यास दाखविलें. आणि मनांत असें
 इच्छित होता कीं सोलनाने आपल्या संपत्ती-
 चें आश्चर्य मानून आपल्यास पृथ्वीवर स-
 र्वोत्कृष्ट सुरवी असें ह्यणावें. परंतु त्या स्वच्छं
 द ग्रहस्तास त्यापुढें त्या राजाची मिथ्या स्तु-
 ति करणें चाईट वाटलें ह्यणून " मनुष्यांत
 " उत्कृष्ट सुरवी कोण " असा वारंवार राजाने
 प्रश्न केला असतां त्याने किती एक अप्रसि-
 द्ध परंतु सत्वशील अशा पुरुषांचीं नामें सां-
 गितलीं जे जिवंत असतां उपयोगी पडून
 मेल्यावर सर्वास त्यांचा शोक झाला आणि
 सर्वांनी त्यांस मान दिल्या मज सारिख्या रा-
 जाच्या गौरवापेक्षां आणि ऐश्वर्यापेक्षां अ-
 शा अप्रसिद्ध पुरुषांची स्थिती फार चांगली
 आहे. असें सोलनाचें प्रत्युत्तर ऐकून क्रैस-
 स राजास जें आश्चर्य आणि असंतुष्टता झाली

ली ती त्याच्याने स्पष्ट केल्यावांचून रहाव वलें
 नाहीं. त्या ग्रेक देशांतील ज्ञान्याने तो ठराव क-
 रण्याचें कारण परिस्फुट करून दाखविलें.
 आणि त्या व्यर्थ प्रतिष्ठित राजास समजाविलें
 कीं " मरणान्या पूर्वी कोणत्याहि मनुष्याच्या
 "सुखाचा निर्णय करणें हें फार अघटित आ-
 "हे. कारण कीं पुढें त्याची काय गति होईल हें
 " भविष्य सांगवत नाहीं. मनुष्यांच्या गुणाची
 " आणि कोणी एक गोष्टींची गणना त्यांच्या
 " आकारावरून मात्र करावी." लूडिया देशा-
 च्या राजास दर्बारी लोकांचें आणि खुशामत
 करणाऱांचें संतोषकारक भाषण मात्र ऐक-
 ण्याची सवई लागली होती ह्मणोन तीं सत्य
 वचनें कसीं साहावीं हें त्यास समजलें नाहीं.
 त्यांचा धिःकार करावा असें त्याला वाटलें ख-
 रें परंतु तीं वचनें त्यांच्या अंतःकरणांत भे-
 दून गेलीं होती त्यांचें चिन्ह त्याने त्या वि-
 श्वासू हितोपदेशकांस हिड सावून निरो-
 प दिल्या तेणें करून यथास्थित दाखविलें.

सोलन

सोलन निघून गेल्यानंतर क्रैससाच्या
 संपत्तीस जी चढती होती ती लागलीच उ-
 तरती झाली. अनेक प्रकारची संकटे येऊन
 राजावर पडलीं तीं असीं त्याचा प्रियपुत्र जो
 आटुस तो पारधीस गेला असतां तेथें मर-
 ण पावला. कुरस राजाचें राज्य उत्तरोत्तर अधि-
 क वाढूं लागलें आणि त्याचा विजयहि होत चा-
 लला ह्मणून क्रैसस राजाच्या मनांत फार भी-
 ति उत्पन्न झाली. क्रैससाचें पारशी राजासीं
 मोठें तुंबळ चुद्ध होत असतां त्याचें सैन्य ब-
 हुत वेळा पराजित झालें शैवटीं कुरसाने
 क्रैससाची राजधानी घेऊन त्यास बंदिवान्
 केला. लुडिया देशाच्या राजास कुरसाच्या
 स्वाधीन केलें तेव्हां त्यास आणि त्याजबरो-
 वरच्या चौदा राजकीय पुरुषांस आपल्या
 विजयाचें पहिलें फळ ह्मणून देवाचा सन्मा-
 न करण्याकरितां जाळून टाकावें असीं आ-
 ज्ञा केली. जाळावयाच्या वेळेस क्रैसस रा-
 ज्ञा अग्नि कुंडावर चढला तेव्हां ज्या सोलना
 च्या

न्या शब्दानी पूर्वी त्यास आश्चर्य वाटलें आणि
 क्रोधहि आलेला होता त्या शब्दांची त्यास अ-
 सी स्मृति झाली कीं फार गहिवर येऊन त्याने
 त्या ज्ञान्याचे नामाचा तीन वेळ उच्चार केला
 असतां कुरस तेथें जवळच उभा होता त्याने
 तें नाम घेण्याचें कारण काय असें पुसलें त्या
 वेळीं त्यास कैससाने आपली आणि सोलना-
 ची भेट झाल्यानंतरचें अवघें वर्तमान सो-
 गितलें सोलनाने ह्मटलेली गोष्ट कैससाच्या
 प्रतिकूल दशेंत संपूर्ण प्रत्ययास आली या-
 स्तव कुरसास फार आश्चर्य वाटलें आणि आ-
 पण केलेली आज्ञा फिरवून कैसस राजास
 आपल्या सोबत्यांत आणि परम मित्रांत घे-
 तलें.

ही गोष्ट सांगायाम्य आहें कीं लु-
 डिया देशाच्या राजाने कुरसासी युद्ध केले तें
 णें करून त्याचें राज्य गेलें आणि प्राणहि संक-
 टांत पडला त्याचें कारण असें कीं त्याने बहु-
 त द्रव्य खर्चून डेलफी गावांत जें देवालयव
 चन

चन मिळविलें तें दोन अर्थांचें होतें. त्याने आपल्या वकिलांस असा प्रश्न करावयास सांगितलें कीं इराण देशासीं मी युद्ध करावें कीं नाहीं तेव्हां त्यास असें उत्तर मिळालें कीं “जर “कैसस हालुस नदीच्या पालिकडे जाईल तर “तो एका मोठ्या राज्याची समाप्ति करील.” त्याच्या अत्यंत गर्विष्ठपणा मुळे त्या बोलल्याची भ्रांति त्यास न वाटून कदाचित् तें मोठें राज्य आपलेंच असेल असें वाटलें शेवटीं युद्धाचा परिणाम वाईट झाला ह्मणून त्यास त्या वाक्याचा तसा अर्थ करणें प्राप्त झालें.

सोलनाने आपलें शास्त्र नियम प्रसिद्ध केल्यानंतर देशाटन करण्याचा निश्चय केला. आणि आथेनाई करी लोकानी दाहा वर्षांपर्यंत त्या नियमांतील एकहि नियम फिरवूं नये असा त्यांस शपथ घालून आपण प्रवासास निघाला तो गेल्यावर थोडक्याच दिवसांत त्या लोकांमध्ये फूट पडून त्यांच्या तीन फळ्या झाल्या. एक वरच्या भागांतील लोकांची

कांची व दुसरी खालच्या भागांतील लोकांची आणि तिसरी समुद्र तीरस्थ लोकांची त्यानी लोकांस फार संताप केला आणि प्रत्येक फली बंड करून राज्य घेण्याचा यत्न करू लागली. देशांतील खालच्या भागांतल्या लोकांचा लुकर्गस नामें सर्दार आणि समुद्र तीरस्थ लोकांचा सर्दार मेगाकल्से ह्मणून होता; आणि वरच्या भागांतील लोकांत पिसिस्याटस ह्मणून एक मुख्य होता. त्यांतून पिसिस्याटस मोठा बलवान होता.

तो ग्रहस्त आपलें मनोगत सिद्ध करणार इतक्यांत सोलन दाहा वर्षे पर्यंत देशादन करून आर्थे नाई शहरास फिरून आला. त्या शास्त्र करणाऱ्याचा त्या समयी वृद्धा पकाल झाला ह्मणून त्याच्याने त्या लोकांच्या फल्या मोडून त्या राज्यांत आपण केलेले शासनियम पूर्ववत् स्थिर करवले नाहींत. पिसिस्याटसाने आपणावर दाटून वार करून आपला रथ बाजारांत असा नेला कीं कोणी ह्मणे-

ल त्याच्या पाठीस शत्रू लागले आहेत; आणि लोकांस आपल्या आंगावरच्या जरब मा आणि रक्त वहात होते तें दाखवून त्यांची प्रार्थना केली कीं या वेळीं कौषी जरीं मद्यें संरक्षण करावे. तेव्हां सामान्य लोकांची सभा होऊन आरिस्तनाच्या भाषणावरून त्यास पनास मनुष्यें रक्षणाकरितां मिळालीं आणि त्याने एक किल्ला घेऊन आथेनाई देशाचें राज्य करूं लागला. त्या देशाच्या शास्त्रांत त्याने कांहीं न्यूनाधिक्य केले परंतु सभा मंत्रि सभा लहानगी न्यायाची सभा आणि मोठी न्याय सभा ह्या तशाच राहिल्या. त्या बरहत्येचा आरोप येऊन त्यास आरेयस पागसा कडून बोलावणें आलेले होते तें त्याने मान्य केले असें ह्मटलेले आहे.

सोलन आपल्या वयाच्या ऐशिव्या वर्षांत आणि पिसिस्टाटस राज्य करूं लागल्यापासून दुसऱ्या वर्षांत कुप्रस गावांत मरण पावला. त्याच्या मरणानंतर आथेनाईकरी लोकानी

लोकानी फार अतिशय मान दिल्हा. आणि
 आथेनाई शहरांतील आणि सालेमिस गा-
 वांतील (ते गांव त्याची जन्म भूमि होय) प्र-
 सिद्ध ठिकाणी त्यांची चित्रे माडिलीं तीं चि-
 त्रे पितळेचीं केलीं होतीं आणि त्यांचा एक
 एक हात झग्यांत होता तो तशा रीतीनेच
 लोकांसीं भाषण करीत असे. त्यास शास्त्र
 करण्याचें ज्ञान नव्हतें परंतु त्याची वक्तव्य-
 शक्ति फार चांगली होती आणि कविता तर
 फारच सरस होती.

पिसिष्टाट सास दोन वेळ तें शहर आ-
 णि राज्याधिकार सोडून जावें लागलें परंतु
 त्याने युक्तिच्या वाटेने फिरून त्या अधिका-
 वर स्थापना केली. विद्या आणि चांगल्या क-
 ला कौशल्यें यांची त्यास फार रुचि होती आ-
 णि त्यानेच पहिल्याने सर्वांच्या हितासाठीं
 पुस्तकशाला बांधिली. हेमेराने केलेली कवि-
 ता जी सांप्रत आपणाजवळ आहे ती त्याने
 एकत्र करून अनुक्रमाने लाविली. किकेरो-
 ने

ने त्या विषयीं असें झटलें आहे कीं ज्या वक्तृ-
त्वाविषयीं ग्रेक देश इतका फार सरस ज्ञा-
ला ती शक्ति पहिल्याने त्याने संपादिली होती.
त्याने आथेनार्ई शहरचें राज्य चालवून वृद्धा-
पकाळीं मरण पावला.

पिसिस्टाट साच्या मरणानंतर त्याचे
पुत्र हिपियस आणि हिपार्वस या उभयतां-
स राज्याधिकार मिळाला. त्यांनी विद्येस आ-
णि विद्वान् लोकांस फार आश्रय दिला. आ-
णि टेरास गावांतल अनाक्रेयन नामें पुरु-
षास आणि केया गावांतल्या सिमोनिडे सा-
स आथेनार्ई शहरांत बोलावून आणिलें; आ-
णि त्या दोघां भावांस मारण्याविषयीं मस-
लत केली. परंतु हिपार्वसास मात्र मारून
टाकिलें. हिपियसाचा स्वभाव हा कालप-
र्यंत नम्र आणि संतोषकारक होता तो आतां
पुष्ट आणि क्रूर झाला आणि त्यांस मारण्या-
ची मसलत करणारांत आरिस्टोगिटनजो
मुख्य होता त्याचा वध करविला. त्या मनु-
ष्यास

ष्यास पुसिलें कीं तुझे सोबती कोण होते तेव्हां
त्याने हिपियसाच्या परम मित्रांतून किती ए-
कांचीं नामें घेतलीं त्यांचाहि लागलाच बंध
करविला. नंतर त्याने दुसऱ्यांचीं नामें सांगि-
तलीं त्यांचीहि तीच गति झाली; आणि हि-
पियसाने पुसिलें अणरवी कोण नव्हते, ते-
व्हां त्याने गालांत हसत उत्तर दिलें कीं "आ-
तां तुजवांचून दुसरा कोणी मी जाणत नाहीं
"तुलाहि मरण सोसणें योग्य आहे."

त्या क्रूर कर्मे करून आथेनाईकरी लो-
कांस इतका संताप झाला कीं त्यानी हिपिय-
सास काढून टाकिलें आणि शपथ घेतला कीं
त्यामीं आणि त्याच्या कुलासीं आह्मी सर्वका-
ल द्वेष करूं. हिपियसास जेव्हां आथेनाईश-
हर सोडून जाणें प्राप्त झालें तेव्हां त्याने पार-
शी राजाकडे जाऊन सहाय्य मागितलें पार-
शी राजासहि आथेनाईकरी लोकांचा फार
राग आलेला होता त्याचें कारण त्या लोकानी
थेकी लोकांस साह्य होऊन सार्डिस शहर लु-
टिलें

दिलें ह्यपून डारायस नामें पारशी राजाने ती
 गोष्ट लागलीच मान्य केली. आणि पुष्कळ सै-
 न्य मारेथनाच्या सपाटींत पाठविलें. आणि आ-
 थेनाईकरी लोकांचें सैन्य दाहा हजां रांबर कां-
 हिं अधिक नव्हतें. त्या सैन्याचे हजारास ए-
 क असे दाहा सेनापती होते त्यांत मिल्टियड-
 स आरीस्तदस आणि थेमिस्तोकूस असे मो-
 ठे मोठे होते. परंतु पारश्यांनी आपलें सेनाप-
 त्य मिल्टियड सासच दिल्लें होतें त्याने ला-
 गलाच चढ केला. आथेनाईकरी लोकांच्या
 शूरत्वाने पारशी लोकांस आश्चर्य आणि भ-
 यहि वाटलें आणि ग्रीकी लोक आपल्या उग्र
 चेहेऱ्यामुळें आणि युद्धविद्येंत प्रवीणता
 आणि धैर्य यांमुळेंहि विजयीसे दिसूं लाग-
 ले. हिरोडोटसाने सांगितलेल्या वृत्तांताप्र-
 माणे पारशी लोकांचीं साहा हजार तीन शें
 मनुष्यें मरून गेलीं आणि आथेनाईकरी लो-
 कांचीं एक शें नवद मनुष्यें मरण पावलीं.

तें युद्ध झाल्यानंतर पारशी लोक फा

र उतावीळपणाने गलबतांत बसून आथेना-
ई शहर न समजतां सई करावें असी आशा
धरून निघाले. परंतु पूर्वीच तेथें मिल्लिय-
डस पोहचला असें पाहून त्यानी पुढें न जा-
तां आशिया खंडाकडे गलबतें फिरविलीं.
मिल्लियडसाने सगळे लोक आपणास अ-
नुकूल आहेत असें पाहिलें आणि त्यांस ह्म-
णू लागला कीं जर तुह्मी किती एक गलबतें
माझ्या स्वाधीन कराल तर मी एका ठिकाणीं
जाऊन चढ करायास इच्छितों त्याप्रमाणें त्या-
स गलबतें मिळालीं आणि मग त्याने पारस
नामें बेदाकडे स चाल करून बेदास बेदा घा-
तला. परंतु पारशी लोकानी मोठ्या शौर्याने
युद्ध केलें त्यावेळीं मिल्लियडसाला एक मो-
ठी जरब लागली यास्तव तो तें बेट सोडून
माघारा फिरला ह्मणून त्याने पन्नास सहस्र
टालेंट दंड द्यावा असें लोकानी ठरविलें. ति-
तका पैका देण्यास तो समर्थ नव्हता याकर
तां त्याला बंदी सटाकिलें. नंतर तेथेंच तो म-
रण

रण पावला.

पारक्या लोकांच्या सर्व भयांतून मो-
कळे झाल्यावर आथेनाई करी लोकांत आप-
सांतच वैमनस्य उत्पन्न झालें आणि आथेना-
ई शहरचें राज्य श्रीमंत लोकांच्या स्वार्थान
असावें किंवा इतर लोकांच्या स्वार्थान त्या-
विषयी लोकांचें निरनिराळें मत होतें. एका
पक्षाकडे आरिस्टिडस होता आणि दुसऱ्या
पक्षाकडे थेमिस्टोक्लस होता. ते दोघेहि एका-
च वयाचे होते आणि कुलीनपणा दोघांचाहि
सारखाच होता. आरिस्टिडस विज्ञानसंबं-
धी मोठ्या विख्यात शाळांत पढलेला होता
त्यास शिकवले होते कीं सुरवापेक्षां कीर्ति चां-
गली आणि आपल्या जीवाच्या रक्षणापेक्षां
आणि प्रतिष्ठेपेक्षां देवाची चिंता विशेष अ-
सावी. तो परोपकारासाठीं श्रम केल्याचें फ-
ळ मिळावें ही इच्छा बाह्यात्कारें लोकांस मा-
त्र दाखवीत नव्हता थेमिस्टोक्लस फार लो-
भी होता. आणि त्यास युद्धांत मोठा पराक्रम

म करावा असी इच्छा होती. वक्ता चपल आणि साहसी होता आणि ज्ञान संपादन त्याने आपली स्वाभाविक बुद्धी बलिष्ठ केली होती. प्रतिष्ठा व्हावी हा तर त्यास रात्रंदिवस निजध्यास लागलेला होता. आपले लोभिष्ठ विचार आरिस्टिडस साच्या योगाने फसले असे पाहून युक्तीने त्यास देशांतून काढून टाकण्याचे पत्र मिळविले.

त्या काळानंतर पुढे सुमारे तीन वर्षांनी पारशी लोकांचा मोठा भयंकर चढाव करावा ह्मणून सिद्धता केली आणि ग्रेक देशाच्या राज्यांत “जमीन आणि पाणी सागावया-
 “स दूत पाठविले. लांकडांच्या भितीनी आथे-
 “नाई करी लोकांचे रक्षण होईल” असी देवालयवाणी झाली असता तिचा थेमिस्टोक्लसाने असा अर्थ केला की आपण आपले शहर सोडून गलबतांवर चढावे. त्या मोठ्या संकटाच्या वेळीं आरिस्टिडस नाहीं ह्मणून लोकांस फार खेद झाला. याकरितां थेमिस्टोक्लसाने तो आ-
 णि

णि दुसरे जे देशांतून काढून टाकिले होते ते सर्व फिरून देशांत आणि वले. ह्या प्रमाणें त्याने सर्वांच्या कल्याणास्तव आपला राग सोडून दिला.

संकट जवळ आलें तेव्हां आथेनार्ड्करी लोक फार भयभीत झाले त्यावेळीं ग्रेक देशांतील इतर राज्यांतून त्यास लवकर कुमक पाठविली. त्याचें कारण त्यांस ठाऊक होतें कीं पूर्वींचाच शत्रू त्यांजवर चढ करण्यास आलेला आहे. लाकेडे मनी लोकानी मुख्यत्वेकरून आपणास प्रसिद्धीस आणि लें आणि युरिबियाडस नामक जो त्यांचा सेनापती त्यास सर्व मॅन्नाच्या आधिपत्यावर नेमिलें. पारशी लोकांचें आणि ग्रेकी लोकांचें सैन्य पेलोपोनेसस नामें समुद्राच्या तीरावरल्या सालामिस गावांजवळ एकमेकांच्या दृष्टीस मोर आले. थेमिस्तोकूसाच्या मसलतीप्रमाणें ग्रेकी लोकानी पारशी लोकांच्या सैन्यावर समुद्राच्या अरुंद भागां चढ केला. तेणें करून ग्रेकी लोक

नि मंशय

निःसंशय जय पावले. क्षेत्रे स बाकी राहले-
 लें सैन्य घेऊन फिरून कदाचित् उपद्रव करी-
 ल त्याविषयीं जें सर्व प्रकारचें भय तें दूर क-
 रावया साठीं थेंमिस्तो कुसाने पारशी राजा-
 स समजाविलें कीं ग्रीकी लोकांच्या मनांत हे-
 ले स्पंठ खाडीवरचा पूल मोडून टाकावया-
 चा विचार आहे. यास्तव पारशी राजा फा-
 र उतावीळ होऊन लागलाच पळून गेला
 आणि त्याच्या मोठ्या सैन्याची दाणादाण
 झाली.

सेनापती सांगतील त्याप्रमाणें ज्यांनी
 सर्वांहून अधिक पराक्रम केला असेल त्या-
 स रीतीप्रमाणें मान द्यावा ह्मणून ग्रीकी लो-
 क पेलोपोनेस साच्या संयोग भूमिवर ते पडू-
 न नामक देवालयांत एकत्र मिळाले. आ-
 णि प्रत्येक सर्दारास सांगितलें कीं तुह्यास
 सर्वांपेक्षा जो अधिक योग्य वाटेल त्याचें
 नाम लिहून द्यावें. त्याप्रमाणें प्रत्येक सर्दा-
 राने पाहिल्याने आपलें नाम लिहून मग थें
 मिस्ते

मिस्को क्लुसाचें नाम लिहिलें त्यावरून थेमि-
स्को क्लुस जो आथेनाई करी लोकांत मुख्यत्या-
चा गुण आणि वर्तणूक याचा चांगलेपणा स्प-
ष्ट दिसून आला. स्पार्टाई करी लोकानीहि शौ-
र्याविषयीं युरुबियाड साचें नाम लिहून
विवेकाविषयीं थेमिस्को क्लुसाचें नाम लि-
हिलें आणि त्याच्या डोकींत आलिव झाडा-
चा तुरा खोचला.

ह्या प्रमाणें ते जयजयकार करीत अ-
सतां पारशी लोकानी आथेनाई शहर मो-
डून टाकिलें त्याचें कारण त्यास जीं विघ्नं आ-
णि नुकसानी झाली त्याचें मुख्यत्वे कारण आ-
थेनाई करी लोक असे ते समजले. प्लाटिया
देश जिंकितां वेळीं आथेनाई करी लोकांचा
वास्तविक फार जय झाला त्यावेळेस त्यांचा
सेनापती आरिस्टिडस ह्मणून होता आणि
मुकाले गावांजवळ त्यानी मोठ्या शौर्यें करून
न इतर ग्रीकी लोकांस मदत गारी केली त्या-
वेळेस पारशी लोकांच्या बहुत करून सर्व ग-
ल

लवतांचा नाचा झाला. पारशी लोकानी आथे-
 नाई शहरांत येऊन जुनीं कोसळलेलीं घरेंहि
 जमिनदोस्त करून टाकिलीं. परंतु तें शहर
 फिरून रक्षेपासून उठून पहिल्या सारिखील-
 वकरच शोभा पावले आणि त्यांतील लोका-
 नी आपलीं सर्व जीं कुटुंबें ग्रेक देशांत दाणा-
 दाण झालीं होती तीं परतून तेथें आणिलीं.
 लाकेडे मनी लोकांच्या इच्छेस विरुद्ध असी
 युक्ति करून थेमिस्टोक्लसाने आथेनाई शह-
 रा भोंवत्या बळकट भिंती बांधिल्या. आणि
 मोठा गलबतांचा समुदाय मावण्याजोगतें
 एक बंदर पिरेयसाजबळ बांधून भिंतीच्या
 योगाने त्या शहरासीं मिळविलें.

आथेनाई शहरास बळकट केल्याने ग्रे-
 क देशांतील दुसऱ्यां राज्यांपेक्षां तें अधिक
 चांगलें झालें तेंणें करून लाकेडे मनी लोकांस-
 हि त्याप्रमाणें करणें प्राप्त झालें ह्मणून त्या लो-
 कानी थेमिस्टोक्लसाचा तो अपराध साहिला
 नाही आणि त्या लोकांनी आथेनाई शहरांत
 असी

असी कंडी उठविली कीं जिणें करून त्यानी थो-
 मिस्तो कुस अगोधर फार प्रिय असतां हि
 त्याचा त्याग केला असेंच केवळ नाही तर त्या-
 स मोठा अपराधी ठरवून देशांतून काढून टा-
 किलें. नंतर तो मोला सीं देशांतील आडमट-
 स नामें राजाच्या दर्बारांत गेला तेव्हां तेथें हि
 त्याच्या पाठी मागून जाऊन त्यास आशिया-
 खंडांत पळविले. मग त्याने पारशी राजा-
 चा आश्रय केला त्या राजाने त्याचा फार बहु-
 मानाने ममतेने अंगिकार करून त्याचें पारशी
 देशांतील एका थोरवट स्त्रीसीं लग्न लावून
 दिल्लें आणि त्यास आणि त्याच्या वंशपरंपरे-
 स जमिनी व दुसरे हि मोठे मोठे अधिकार दि-
 ल्ले. आरिस्टिडस थेमिस्तोकुसाच्या शत्रूं स
 मिळाला नाहीं आणि नेहमी त्याजविषयीं
 मोठ्या सन्मानाने बोलत असे.

आरिस्टिडस मेल्यावर मिल्टियाड-
 साचा पुत्र किमन जो बापासारिखा धैर्यवा-
 न आणि थेमिस्तोकुस सारिखा चतूर असू-
 न

न त्या दोघां हि पेक्षा अधिक विश्वास हो-
 ता त्याच्या बरोबरीस दुसरा कोणी नव्हता
 झणून तो आर्थे नार्द करी लोकांस प्रिय कर आ-
 णि त्यांचा अधिकारी झाला. पारशी लोकांबरो-
 बर युद्ध करण्याचें काम त्याजवर लवकरच
 पडलें. त्याने एक वेळ गलबतांवरून युद्ध क-
 रीत असतां आणि दुसरा वेळ जमिनीवरून
 न युद्ध करीत असतां असें दोन वेळ एका दि-
 वसांतच पारशी लोकांस जिंकिलें आणि दो-
 ऩीं वेळ पुष्कळ लूट मिळविली. त्याने शत्रूं-
 च्या एका गलबतांच्या समुदायावर चोहों
 गलबतानीच चढ करून त्यांस अगदीं हर-
 वून टाकिलें. आणि कर्सानिस प्रांत स्वाधीन
 करून घेतला आणि आक्या देशांतील सोन्या-
 च्या खाणी हि जप्त केल्या त्याचा युद्ध करणा-
 चा मुख्य उद्देश त्या खाणी होत्या त्याने बहुत
 द्रव्य मिळवून आपल्या राज्यांतील भांडार
 चिकार भरून टाकिलें तेंपेकरून त्याची ध-
 र्मवासना परिपूर्ण झाली. जरी तो विनय सं-
 पन्न

पन्ध्र आणि मितभाषी होता तथापि कोणाला हलकें भाषण करूं देत नसे आणि त्याच्या मनांत कांहीं गर्व नव्हता.

त्या समयीं पेरिक्लेस हाणून एक पुरुष मोठ्या प्रसिद्धीस आला तो ज्यानी पिसिस्टाट साच्या कुटुंबास देशांतून काढून टाकिलें होतें त्यांची संतति होती आणि तो स्वभावाने विद्येकरूनहि फार चांगला होता श्रीमंत लोकांच्या स्वाधीन राज्य असावें असी त्याची इच्छा किमनाने प्रगट दिसोस आणि लीतेणें करून त्याचें अहित झालें आणि त्याच्या उदारपणाविषयीं भांति उसन्न झाली. त्यास चौघांमध्ये बसणें आवडत असे परंतु ते कामाचां चून तर अगदीं बाहेर पडत नसत. पेरिक्लेसाचें स्वरूप रीति आणि स्वर केवळ पिसिस्टाट सा सारिखाच होता आणि त्यास आपले गुण आपल्या तज्ञा अवस्थेमुळे बहुत दिवस गुप्त ठेवावे लागले यास्तव त्याने तरुण पणांत सर्वकाळ युद्धांत घालवावा आणि त्यां

चून

तून कदाचित् अवकाश सांपडला असतां विद्याभ्यास करावा. त्यास कुलाच्या प्रतिष्ठितपणावरून आणि सोढ्या सोयऱ्यांच्या संबंधासुद्धें लोकांची प्रीति संपादाची लागली. आणि श्रीमंत लोकांच्या स्वाधीन राज्य नसावें असा विक्षेप करावा लागला. त्याचें वक्तृत्व इतकें मधुर आणि स्फुरद्रूप होतें कीं तेणें करून त्यास आलिंपस असें उपनाम मिळालें.

किमन आणि पेरिक्लेस यांच्या वादास थोडक्या दिवसांतच प्रारंभ झाला त्यांतून कोणासच किती एक दिवसांपर्यंत जय मिळाला नाही. शेवटीं किमनावर लोकानी असा आरोप ठेविला कीं जेव्हां त्याने पारशी लोकांच्या धाक्या देशांतील सोन्याच्या खाणीजस केल्या तेव्हां त्याने माकडुनी लोकांच्या देशांत न जावें याकरितां त्या लोकांकडून भेटी घेतल्या. ह्या प्रमाणें लोकांचीं मने अस्वस्थ झालीं असतां तो प्रसंग चांगला सा पाहून किमनाला

मनाला देशांतून काढून टाकण्याचा संकेत के-
ला आणि त्याप्रमाणे एके दिवसीं त्याला देशां-
तून घालवून पेरिक्लेस राज्यकारभार करू ला-
गला. किमन देशांतून काढल्यानंतर आथे-
नाई करी लोकांचा पराजय झाला असतां कि-
मन सहाय्य करणारा नाही ह्मणून ते खिन्न
झाले. यास्तव आथेनाई शहरांतील जे लोक
ह्मणत होते कीं श्रीमंतांच्या स्वाधीन राज्यका-
रभार असावा त्यांचें आणि ज्यांचें मत होतें
कीं लोकांच्या स्वाधीन राज्य असावें त्यांचें म-
न मिळालें. आणि पेरिक्लेस लोकांच्या सभें-
त बोलला कीं किमनास फिरून देशांत आ-
णावें.

आपल्या देशा मध्यें स्वस्थपणा असावा ह्म-
णून किमनास असी आवश्यकता दिसून आली
कीं साहस करण्याचा उद्देश परदेशा जिंकण्या-
कडे लावावा मुख्यत्वें इराण देश जो ग्रेक दे-
शाचा निरंतर शत्रू आहे तो जिंकावा. किम-
नाने पारशी लोकांचा आणि त्यांच्या आश्रित
राजांचा

राजांचा बहुते वेळा पराजय केला नंतर कुप्रस
 बेटावरील मुख्य शहरास वेढा घालितां वेळीं
 तो मरण पावला. तो कांहीं रोग होऊन किंवा
 झालेल्या जखमेनें मेला हें आह्यास साहित
 नाहीं किमनाची युद्धसंबंधीं सोठी कीर्ति हो-
 ती ह्मणून ज्ञाननेमस्तपणा आणि विनयता
 अशा गुणांमुळे लोकांस त्याच्या मरणाचे फा-
 र दुःख झालें. गलबतां वरील आणि सैन्यां-
 तील मुख्यांचें काम करावयास दुसरे सम-
 र्थ होते परंतु त्यांस ग्रेक देशांतील वाद आणि
 थुडे मोडावयाविषयीं सामर्थ्य नव्हतें किंवा
 त्यानीं तें काम कधीं केलेलें नव्हतें.

किमन मेल्यानंतर पेरिक्लेस त्या राज्यां-
 त मुख्य पुरुष झाला होता. परंतु तें राज्य श्री-
 मंत लोकांच्या स्वाधीन असावें असें ज्या लो-
 कांचें मत होतें ते यास दुःख दिल्यावांचून
 आणि प्रतिबंध केल्यावांचून कधीं उगेच रा-
 हिले नाहींत. पेरिक्लेसाने ह्मटलें कीं ग्रेक देशां-
 तील अनेक लोकाधीन राज्यें एकत्र मिळवून
 एकच

एकच मोठें लोकाधीन राज्य करावें आणि त्या-
 वर आथेनार्ड शहर मुख्य करावें. परंतु पेलो-
 पोनेसस् आणि बहुतकरून लाकेडे मनी लोक
 यांनी अभिमानाने आपलें सगळें बळ खरस्वलें
 पण त्यांस प्रतिबंध केला तेणेंकरून त्यांस तो
 विचार सोडून द्यावा लागला मिगारी लोकानी
 आथेनार्ड करी लोकांस सोडिलें आणि लाकेडे-
 मनी लोकांस मिळाले यास्तव आथेनार्ड आ-
 णि स्पार्टा या दोहों शहरांत लटार्ड जुंपली.
 यापासून आथेनार्ड करी आणि लाकेडे म-
 नी लोकांत तीस वर्षापर्यंत युद्ध झालें.
 नाहीं.

येक देशाच्या दुरच्या भागांत वादाची
 एक थिंगळी उडाली तिणेंकरून जो भडका
 झाला त्यास पेलोपोनेससीची लटार्ड असें ह्मट-
 लेलें आहे. असो ती लटार्ड होण्याचीं कारणें
 सांगितलीं असतां ह्या लोकांचा आपआपणां-
 त जो वाद आणि आसमंतात राहणाऱ्या रा-
 जांचा जो द्वेष यांचें सविस्तर कथन करावें त-

र फार लांबतें स्रष्टून संक्षिप्त सांगतो कीं आ-
थेनाईकरी आणि लाकेडे मनी लोकांनी परस्पर
रांवर दावे करून बहुत काल पर्यंत द्वेष वाढ-
विला परंतु शेवटीं एक देशांतील अनेक रा-
ज्यांतून किती एक राज्यें स्यार्ता शहराच्या बा-
वट्याखालीं वागूं लागलीं. आणि कांहीं आथेना-
ईकरी लोकांसी मिळालीं. स्यार्ता शहरांतल्या लो-
कांनी आथेनाईकरी लोकांस सांगितलें कीं लाके-
डे मनी लोकांच्या आश्रित राज्यांची तुह्मी जी
नुकसानी केली ती त्यांची भरून द्या. परंतु पे-
रिक्लेसाने ती गोष्ट न्याय न करितां आपल्या
मित्रांचें अत्र सांगून फार मंजूळ परंतु गळे-
कापू भाषण करून आपली वर्तणूक निर्दोष
असी स्थापिली तेव्हां पेलोपोनेससीची लढा-
ई झाली.

लढाईच्या वर्षीं लाकेडे मनी लोकांनी आ-
थेनाई शहर लुटून त्याच्या तटबंदीस येऊन
भिडले. परंतु पेरिक्लेसाने शत्रूवर गळ बसतें
पाठविलीं आणि शत्रूनी आदिका देशांतल्या
सुटी

लुटी केलेल्या होत्या त्यांजविषयीं त्यांचा सूड उगवला आणि आथेनाई शहरांत कोंडून ठेवलेले जे नागरीक त्यांस सर्कारी भांडारांतून इन्व्य वांटून देणें आणि जमिनीच्या भागाविषयीं शास्त्र नियम करणें आणि मेलेल्यांचा संस्कार करणें अशा प्रकारानी त्यांचें त्याने चित्तरंजन केले.

दुसऱ्या वर्षी पटकीच्या वारव्या मुळें अट्टिका देश ओसाड पडला आणि शत्रूने तर देश लुटून टाकिला. पेरिक्लेसाने आथेनाई करी लोकांस शहराबाहेर पडूं दिलें नाहीं. परंतु सिपाई लोक आणि गाभित लोक यांत फार पटकीचा वारवा झाला. तेणें करून आथेनाई करी लोकांनी अवसान गाळून तह करण्याविषयीं प्रार्थना केली. परंतु पेरिक्लेसाने ती गोष्ट मान्य न केली यामुळे त्याचे सर्व अधिकार घेऊन त्याने दंड द्यावा असें ठरविलें. असो परंतु त्या लोकांचा स्वभावेकरून एक विचार रहात नसे ह्मणून त्यांनी त्यास लवकरच

रच बोलावून बहुत करून त्यास सर्व सत्ता दिल्ली. आथेनाई करी लोकानी पोटाडेया शहरास वेढा घातला असतां त्यांतील लोकांस लाचारी मुळे मनुष्यांचेहि मांस खाऊन प्राण वांचविणें प्राप्त झालें ह्मणून शेवटीं त्या शहराचा वेढा उठविला.

तिसऱ्या वर्षीं दोन्ही पक्षांच्या लोकांस जय मिळाला. पेरिक्लेसान्या कुटुंबांतील बहुतेक मनुष्ये वारव्याने सेलीं होतीं नंतर तोहि पटकीच्या उपद्रवाने मरण पावला त्याच्या अंतकाळीं किती एक मित्रानी त्यास बेनुद्ध पाहून त्याच्या गुणांचें वर्णन केलें कीं पेरिक्लेसाने आजपर्यंत शहाणपणाने आणि उत्तमरीतीनेच राज्य कारभार चालविला. त्याचा अंतकाळ अगदीं जवळ आला असतां हि त्या राजकीय पुरुषाने आपलें तें वर्णन ऐकून विछान्यावर उठून बसला आणि बोलला कीं “ माझ्या गुणांतील वर्णनीय भाग तु-
“ ह्मी विसरलां तो असा कीं आथेनाई शहरांतील

“ रांतील लोकजे माझे भाऊ त्यांस मजक-
 “ रितां कधीं दुःखानुभव करावा लागला न-
 व्हता.”

पुढें लागोपाठ पांच वर्षांपर्यंत लाकेडे-
 मनी आणि आथेनाईकरी लोक आपआप-
 ल्या देशांत आणि शहरांत राज्य कारभाराचा
 प्रकार स्थापवयास लागले होते त्यांत लाकेडे-
 मनी लोकांनी श्रीमंत लोकांच्या स्वाधीन रा-
 ज्य करावें ह्मणून पुष्कळ यत्न केला. त्यांनी
 आपआपणांत एकामेकांच्या विरुद्ध प्रतिकू-
 ल अशा दोळ्या केल्या त्याचें त्याचें पत्तक नि-
 राळें केले आणि शहरी लोकांत परस्परे तं-
 टा लावून दिल्या. आणि कार्कुरा शहरांतील
 भाग्यहीन लोकांनी तर आपल्या स्वकीयांसीं
 च मोठ्या क्रूरतेने युद्ध केले.

नवव्या आणि दहाव्या वर्षांत तद्द क-
 रण्याचें बोलणें लाविलें असतां शेवटीं ला-
 केडे मनी आणि आथेनाईकरी लोकांचा त-
 ह मान्य झाला. परंतु आंतल्या धाकट्या रा-
 ज्यां

ज्यांविषयीं नीट बंदोबस्त झाला नाही ह्मणून त्यांनी लढाया चालविल्या आणि त्यांस मुख्य राज्ये सहाय झालीं.

पुरल्या तीन वर्षांत आलकिवियाडस नामक पुरुषाने राज्यकारभारांत बहुतकरून न चित्त घातले. तो पेरिक्लेसाचा पुतण्याजो क्लिनयास त्याचा पुत्र आणि आज्ञाक्ष नामक पुरुषाच्या वंशांतील होता तो फार सुंदर आणि आथेनाईकरांतील श्रीमंतांपेक्षां अधिक मातबर विद्वान् आणि सुभाषणी उद्योगी विनयशील आणि उत्तमरीतीचा होता. परंतु तसाच आळशी विलासी लंपट आणि अपरिमित होता. सारांश तो शहरांतील बहुतेक लोकांपेक्षां वाईटांत आणि बऱ्यांत उल्लूक होता. लाकेडे मनी लोकांनी आथेनाई शहरांत वकील पाठविले ते जाऊन निकियास भेटले त्याने त्यांस न्यायसभेंत नेले मग तेथें तें बोलले सर्व प्रकारचा बखेडा तोडून टाकण्यास आह्मास पुरता अधिकार दि-

ले-

लेला आहे. जेव्हां ते सभेंतून पुरत गेले तेव्हां आलकिबियाड साने त्यांस आपल्या घरीं नेऊन सांगितले कीं तुम्ही निकिया सासीं मिळालां हे वाईट काम केले. असो परंतु लोकांच्या सामान्य सभेंत जाऊन ह्मणा कीं आह्यास पुरता अधिकार दिल्या नाही. नाही तर ते लोक अयोग्य गोष्टीहि मान्य करायास सांगतील. त्याप्रमाणें जेव्हां ते वकील प्रसिद्ध ध्यानावर आले तेव्हां आलकिबियाड साने त्यांस पुसिलें कीं तुम्हास पूर्ण अधिकार आहे काय ? त्यानी उत्तर केलें कीं आह्यास पूर्ण अधिकार नाही.

तेव्हां त्याने लोकांस ह्मटलें “अहो स्वदे-
 “ शीय लोकानो लाकेडे मनी लोकांच्या वकिला-
 “ नी काल सभेंत येऊन खचित होय ह्मटली
 “ ती आज ते नाही ह्मणतात यास्तव त्या लोकां-
 “ चा कसा विश्वास धरावा. यावरून त्या लोकां-
 नी त्या वकिलांचें बोलणें ऐकिलें.

पुढल्या चार वर्षांत आर्गीव सभेंतील लोक स्पार्टा शहरांतील लोकांस मिळाले आ-
 णि

णि लोकाधीन राज्य मोडून श्रीमंत लोकांच्या
 स्वाधीन केलें. परंतु त्यांचा त्यांसच कंटाळा ये-
 ऊन त्यानी लाकेडे मनी लोकांस घालवून टाकि-
 लें आणि त्या श्रीमंत लोकांस देशांतून काढू-
 न फिरून आधेनाई करी लोकांस बोलाविलें
 तेन्हां त्यानी आलकिबियाडे सास पाठवून त्या-
 स सांगितलें कीं लोकाधीन राज्य स्थापित क-
 रून जे लाकेडे मनी लोकांचा पक्ष धरितील
 त्यांस देशांतून काढून टाकावें. मेलोस वेदा-
 वरील बहुत लोक लाकेडे मनी लोकांच्या प-
 क्षाचे होते ह्यापून त्यांस अति क्रूरतेने शिक्षा
 केली.

त्या लढाईच्या सतराव्या वर्षी आधेना-
 ईकरी आणि लाकेडे मनी लोकानी सिदिल्या
 वेदांत लढाया केल्या. एगीटनी लोक सुराकु-
 सी लोकांवर बर युद्ध करीत असतां आधेना-
 ईकरी लोकानी सहाय्य करावयास गलबतां-
 चा समुदाय पाठविला. त्या गलबतांवर नि-
 किय साला मुख्यत्वेन मिलें त्याचें सहाय्य आ-
 लकि

लकिबियाडेस आणि लामोरवस असे दोघे होते. परंतु इकडे यथास्थित तयारी होत असतां बुधाचे पुतळे एका रात्रींत सगळे मोडून टाकिले. त्याविषयीं आलकिबियाडेसाच्या संशय वाटला. आणि त्याचे सहाय जेव्हां सिक्विया बेरास पोहचले तेव्हां त्यांस आज्ञा झाली की आलकिबियाडेसाच्या बरोबर चांगली रखवाली देऊन त्यास आथेनाई शहरास पाठवावे. परंतु आलकिबियाडेसला केडे मन देवांत पळून गेला आणि स्पार्टा शहरांतील लोकांच्या रीती मान्य करून आणि आथेनाई करी लोकांचे अवघे बेत त्यांस सांगितले आणि लाकेडे मनी लोकांचा आपणावर विश्वास करून घेतला.

पुढल्या वर्षी लाकेडे मनी लोकांनी आलकिबियाडेसाच्या मसलतीप्रमाणें डेकेलेया शहर घेऊन त्याच्या सभोंवता बंदोबस्त केला. तें शहर आथेनाई शहरापासून आणि बेयोटियाच्या कांठापासून सारख्याच अंतरावर होतें.

(४५)

होते. त्या वर्षी सिंकिल्या बेटांतहि आथेनाई करी लोकांचा पराजय झाला तेथें त्यांच्या गलबतांचा आणि सैन्याचा नाश होऊन सेनापतीहि मरण पावले. अशी नुकसानी आणि पराजय झाल्यामुळे आथेनाई करी लोकानी वयातीत मनुष्यांची सभा स्थापिली तींत त्यानीहा सर्व विषय लोकांस विदित करण्याच्या पूर्वी त्याविषयीं विवाद करावा असें ठरविलें.

त्या लढाईच्या विसाव्या वर्षी आलकिबियाडे साने लाकेडे मनी आणि पारशी लोकांचें सरव्य केले. परंतु त्याने सार्दा शहराचा राजा जो आजि स त्याच्या स्त्रीसीं व्यभिचार केला ह्यापून पारशी लोकांचा सेनापती जो टिसाफेर्नेस त्याचा आश्रय केला आणि लवकरच आशिया खंडांतल्या लोकांसारि खा विलासी झाला आणि सर्व प्रकारें तृप्ति व ख्याली खुशाली करीत असे. मग त्याने आथेनाई करी लोकांस असें सांगितलें कीं जर तुम्ही लोकाधीन राज्य मोडून श्रीमंताधीन करा ल तर मी पारशी लोकांचें

लोकांचें आणि तुमचें सरव्य करून देऊन आ-
 धेनाई शहरांत येईन. अगोधरत्या लोकांस
 घालमेल करण्याची आवड होतीच त्यांत आ-
 लकिविचाडे साने त्या सैन्यांतून पिसांडर आ-
 णि दुसरे कारभारी याजपाचीं तो निरोप सां-
 गून पाठवितांच त्यानी लोकाधीन राज्य मोडू-
 न त्या शहरांतील पांच हजार मोठ्या मात-
 वर लोकांस राज्याधिकार देण्याचा निश्चय
 केला. परंतु त्या मुख्य मनुष्यांस त्याच्या इच्छे-
 प्रमाणें अधिकार मिळाला नाहीं ह्मणून पिसां-
 डराने असा विचार केला कीं प्रथम पांच मुख्य
 पुरुषांची योजना करावी मग त्या पांचानी शं-
 भर पुरुषांची योजना करावी आणि त्या शंभ-
 रजणांतून एका एकाने तीन तीन मनुष्ये यो-
 जावीं. ह्याप्रमाणें चार शें मनुष्यांच्या सभे-
 स राज्याधिकार द्यावा मग ते योग्य दिसल्या-
 स पांचां हजारानें संमत घेतील. हा विचार
 त्या लोकांस मान्य झाला असतां त्या बैठकीस-
 च त्या त्या पुरुषांच्या योजना केल्या. नंतर
 त्या

त्या चार त्रों हत्यारबंद पुरुषानी बरोबर दुसरा पाहरा घेऊन पूर्वीच्या मंत्र्यांस घालवून दिले.

परंतु ही नवीन स्थिती सैन्यास आणि आलकिबियाडे सास आवडली नाही आणि राजमान्य पुरुषांस काढून राज्याधिकार थोडक्या लोकांच्या स्वाधीन केला अशी राज्यस्थिती त्यांच्याने मान्य करवली नाही. शिपाई लोकांनी आलकिबियाडे सास फिरून बोलावून त्यास सेनापती केला त्याने त्या चार त्रों पुरुषांस आज्ञा केली कीं तुम्ही आपला अधिकार पूर्वीच्या मंत्र्यांस परत द्यावा. असी आज्ञा केल्यामुळे आथेनाई शहरांत फार अन्यवस्था झाली. शेवटीं त्या चार त्रों पुरुषांचा अधिकार जाऊन पुनः पहिल्या पांच हजारांस तो अधिकार मिळाला.

आलकिबियाडे सारने आथेनाई करी लोकांच्या सैन्याचे आधिपत्य घेतल्यानंतर लोकेडे मनी लोकांचा बहुतवेळ पराजय केला.

आणि

आणि एका दिवसांत त्यांचीं सर्व गलबतें हि-
 रावून घेतलीं. तो आथेनाई शहरास परत
 आल्यानंतर त्यांस देशांतून काढून टाकण्यावि-
 षयीं जो पूर्वी हुकूम केला होता तो समुद्रांत टा-
 कून त्या लोकांनी त्यास पुष्कळ शपथ देऊन ज-
 मिनीवरच्या आणि गलबतांतल्या सैन्याचा
 मुख्य अधिपती केला. परंतु त्याचें दैव फुटकें
 झणून तो एका प्रसंगीं कारभाऱ्यावर गलब-
 तें राखण्याचें काम संपवून गेला असतां शत्रूने
 त्या कारभाऱ्याचा पराजय केला. तेव्हां आलकि-
 बियाडेस हा आळशी आणि विलासी झाला आ-
 हे आणि त्याने लाकेडे मनी लोकांसीं व्यवहार
 ठेविला आहे तेणेंकरून शत्रूंनी त्याचा पराज-
 य केला असें आथेनाई करी लोकांस वाढून त्या-
 नी त्याचा अधिकार घेऊन त्याच्या ठिकाणीं दा-
 हा सेनापती गलबतांवर नेमिले आलकि बिया-
 डेस श्राव्या देशांत गेला तेथें त्याने आपल्या र-
 क्षणार्थ गदी बांधून सभोंवते मोठे मोठे शत्रू-
 चे देश असतां हि मध्यें लाहानसें राज्य वस-
 विलें.

विलें.

गलबतांवरील दाहा सेनापतींच्या गलब-
तांतून पंचवीस गलबतें आणि त्यांतील बहु-
तेक मनुष्यें जरी बुडालीं तथापि त्यांनीं बहुत
जय मिळविला. त्यांतील थेरामेने सनामक ए-
का सेनापतीने आपल्या सहायांवर असा आ-
रोप्र आणिला कीं त्यांनीं मरणार लोकांस वांच-
विण्याविषयीं किंवा त्यांची शेवटची भेट घे-
ण्याविषयीं कांहीं प्रयत्न केला नाहीं. यास्तव
चवकसी करून त्यांतून सहा सेनापती गुन्हे-
गार ठरविले आणि त्यांस त्या अपराधामुळे मार-
रून टाकिलें.

स्पार्टा देशांतील लुसांडर नामक सेनाप-
तीने थाक्या देशाजवळ आथेनाईकरी लोकां-
च्या सैन्यावर गलबतांवरून आणि जमिनीवरून
दोहांकडून हल्ला केला आणि इतिहासांत
लिहिलेल्या ज्या प्रमाणेंच जय मिळविला. नं-
तर त्याने आथेनाईकरी लोकांच्या अमलांती-
ल सर्व शहरे मोडून आथेनाई शहरास समुद्रां-
तून

तून वेदा दिल्या. आणि आजि साने जमिनी व-
रून वेदा दिल्या. आथेनाई करी लोकानी तह क-
रण्यास न सांगतां बहुत काळ पर्यंत मोठ्या शौ-
र्याने आपलें रक्षण केले. शेवटीं दुष्काळ पड-
ल्यामुळे त्यास पुढलीं जबरदस्त कळमें माथ्य
करून तह करावा लागला. तीं कळमें असीं कीं
पिरेयस शहराच्या भिंती आणि दुसरीं बळ-
कट कामें पाडून टाकावीं. त्यानीं आपणास
बारा गळबतें मात्र ठेवून वरकड सर्व गळबतें
द्यावीं. देशांतून काढून टाकलेले अवघे मनु-
ष्य फिरून देशांत आणावे आणि लाकेडे मनी
लोकांच्या वर्तणुकी प्रमाणें वर्तणूक करावी. लु-
सांडराने वाद्ये वाजविण्यास सांगून त्या भिंती
फोडविल्या त्या प्रमाणें आथेनाई शहराचा
नाश झाला तेव्हां पेलोपोनेसी नामक लढाई
सत्तावीस वर्षे होऊन मग समाप्तीस गेली.

लुसांडराने पिरेयसाच्या भिंती आणि
दुसरीं बळकट कामें पाडून टाकल्यानंतर ला-
गलीच तीस जणांची एक सभा नेमिली त्या ती

स तीस पुरुषांत इतिहासांत तीस बलात्कार
 करणारे पुरुष असें झटलेले आहे त्यानी शास्त्र-
 नियम केल्याचांचूनच कारभार चालविला आणि
 आपल्याच संतोषाने एक मंत्री आणि एक
 न्यायाधीश असे दोघे नेमिले आणि लाकेडे-
 मन शहरांतून शहराचें रक्षण करावयास
 लोक पाठविले. त्या तीस जणांवर क्रिटिया-
 स आणि थेरोमेनेस असे दोघे पुरुष नेमिलेजे
 आथेनार्ड शहरांत उत्कृष्ट विद्वान् होते. त्यांतू-
 न क्रिटियास अतिलोभी आणि क्रूर होता. प-
 रंतु थेरोमेनेसाचा स्वभाव शांत होता आणि
 त्यास रक्तस्त्रावांचे प्रकार आवडत नसत. थे-
 रोमेनेस त्या बलात्कार करणाऱ्यांच्या दुष्ट वि-
 चारांस प्रतिबंध करण्याविषयीं यत्न करी-
 त असे. यास्तव क्रिटियसाने त्याजवर सर-
 कारचा अनिष्ट चिंतक असा आरोप ठेवून त्या-
 स लागलाच मारावयाच्या ठिकाणीं पाठवि-
 ला आणि तेथें त्याजकडून विष प्राशन कर-
 विलें.

धेरो मेनेस मेल्या पासून त्या तीस जणां-
 च्या क्रूरतेस प्रातबंध करण्यास कोणी एकरा-
 हिला नाही त्यांच्या क्रूरतेमुळे बहुतेक लोकां-
 स आथेनाई शहरांत पळून जावे लागले. आ-
 था सुबुलसाने त्या दैवहीन लोकांतून किती ए-
 कांस थेक्स शहरांत जमा केले. तेव्हां त्या सर्वा-
 नी असा निश्चय केला कीं आपला देश सोडून
 परदेशांत राहण्यास जावे त्यापेक्षां सर्व विघ्नां
 चा परिहार करण्यास सिद्ध व्हावे. त्याने पहि-
 ल्याने आट्टिका देशांत एक निर्भय ठिकाण केले
 आणि मग पिरेयस शहर स्वाधीन करून लाके-
 डेमनी लोकांवर चढ करून त्यांचा पराभव के-
 ला. त्याने त्या तीस जणांची क्रूरता अज्ञा युक्ती-
 ने दाखिवली कीं लोकांस त्यांचा आपाप तिर-
 स्कार येऊन त्यांस त्यानी देशांतून काढून टाकि-
 ले आणि दाहान्यायाधीशांच्या स्वाधीन राज्य
 कारभार केला. नंतर त्याने लाकेडेमनी लोकां
 सीं सल्ला केला. आणि झालेल्या सर्व गोष्टी वि-
 सरून जाव्या असें पत्र मिळविले. त्या बलाका-
 र

(५३)

र करणाच्या पुरुषानी थोडा वेळ राज्य केले तित-
क्यांतच चौदा शें शहरी लोक मारून टाकिले
आणि पांच हजार लोक देशांतून काढून दिले.
आलकिबियाडे सास मारिवण्याविषयी त्यांचे-
हि मत होते त्याने ला केडे मनी लोकांस सांगि-
तले की त्यास सिंहासारखे भ्याले पाहिजे त्या-
वरून त्यानी त्याचा वध कृत्रिमाने करविला.

मातक्या न लोकाधीन राज्य झाल्यानंतर
थोडक्याच दिवसांत आलकिबियाडे साचा गु-
रु आणि मित्र जो सोक्रेडे स त्यास अपराधी ठ-
रवून त्याचाहि वध करविला. तो युद्धांत झुर
होता त्याचे बोलणे नम्र आणि निःकृत्रिम हो-
ते आणि त्याच्या ज्ञानाप्रमाणे लोकांत त्याची
मान्यताहि चांगली होती. तेणेकरून ते तीसपु-
रुष त्याचा द्वेष करीत असत त्यानी प्रारंभी त्या-
च्या रीतीविषयी आणि धर्मसंबंधीं मताविष-
यीं लोकांच्या मनांत संशय उत्पन्न केला. नंत-
र ते त्याची अप्रतिष्ठा करून त्याजवर बळजोरी
करूं लागले कीं जुलुम करण्याविषयी तुझे हि
मत

मत असावे किंवा हर एक आज्ञा मोडण्याचा अपराध करावा. असी त्याची सर्व प्रकारें त्यानी छलना केली. सर्वोच्या समक्ष त्याजवर दोष ठेऊन त्याची निंदा केली. आणि आरिस्तोफाने साने त्यास एका प्रसिद्ध ठिकाणीं नेऊन तेथें त्यास कूटें त्रिकविलीं. ज्या कूटांनी खोल्याचें खरें होतें देवांची निंदा करून शेवटीं त्याजवर असा दोष ठेविला कीं तो आपल्या देशांतल्या देवांस मानीत नाही. मग त्याने आपला पक्ष जरींचांगला स्थापिला तथापि त्याचा वध करावा असें ठरविलें.

कोनोनाने पारत्री राजाचीं सल्ला करून आथेनाईकरी लोकांचा कारभार त्यांचा त्यांस द्यावा याविषयीं यत्न केला त्या उद्योगास इफिक्राटेसाने पराकष्टेचें सहाय्य केलें त्याविषयीं त्याने पूर्वींच बंदोबस्त आणि सावधगिरी ठेविली याजकरितां तो इतका प्रख्यात झाला. आणि त्या कार्यास थासुबुलसहि फार सहाय झाला. शेवटीं आंटालकेडास जो स्पार्टा देशांतील लोकांच्या आरमारवरचा सेनापती त्याने पारत्री राजासीं

राजा सीं सल्ला केला . तेणें करून ग्रेक देशांतील सर्व राज्यांच्या तट्यांची तोड पाडाया सत्याने यत्न केला त्या तहस आंठालकिडासाचें संमत होते असें ह्मणतात . असो परंतु लाकेडे मनी आणि आथेनाईकरी लोक लवकरच दुसऱ्याच्या वादांत पडले त्याचें कारण त्यांस असें वाटलें कीं आह्मी यांची लवकरच समजूत पाडून देऊं . किती एक शहरांतील लोकानीत्याचा मध्यस्तपणा मान्य केला नाही दुसऱ्या शहरांतील लोक मोठ्या बलाढ्य राज्यांशीं मिळाले . तेणें करून तंटा उत्पन्न होऊन मारा मारीचा प्रसंग घडला .

रबीची छोडी कोची बुजांती लोकांस आथेनाईकरी लोकांच्या बलात्काराचा तिरस्कार घेऊन त्यानी त्यांच्या ताब्यांतून निघण्याचा संकेत केला . आथेनाईकरी लोकांस ती गोष्ट पहिल्यानेच समजतांच त्यानी खारेस तिमिथ्यस आणि इफिकाटेस या तिघांस समान अधिकार देऊन त्यांच्या बराबर लढाऊ गलबतें दिलीं .

दिल्लीं. खारसाच्या मनांत असें होते कीं शत्रूंच-
 रोबर युद्ध करावें परंतु तिमथ्यस आणि इफि-
 क्राटेस यांनी त्याचें ऐकिलें नाहीं ह्मणून त्याने
 त्यांजवर आरोप आणिला असतां लोकानी त्या-
 स त्या कामावरून दूर करून त्याजपाशीं भारी
 दंड मागितला. तिमथ्यस त्याच दुःखाने मर-
 ण पावला. आथेनाई करी लोकानी त्याच्या लें-
 कांस त्या दंडांतील नऊ हिसे माफ केले आणि
 दाहावा हि सा मात्र त्याजपासून घेतला आणि
 त्याच्या आजाने ज्या भिंती बांधल्या होत्या त्या नीर
 करण्याबद्दल खरचला.

फोकी लोकानी डेल्फी आपोले मूर्तीची
 जमीन नां गरली ह्मणून ग्रेक देशांतील सामान्य
 सभेंतील अधिकाऱ्यांनी त्यांजपासून दंड घ्या-
 वा असें ठरविलें परंतु त्यांनी त्या सभेचा ठराव
 मान्य केला नाहीं यास्तव लोकी आणि बेयोथी
 या लोकानी त्यासीं युद्ध केलें असतां फोकी लो-
 कानीच जय मिळविला. आणि त्या देवालयां-
 तील सर्व द्रव्य घेऊन भाड्याने सैन्य ठेविलें त्यां-
 त

त फार करून आथेनाईकरी लोक ठेविले. आथेनाईकरी लोक त्यांची बरीच देणगी पाहून पुष्कळ त्यांसीं जाऊन मिळाले. त्या युद्धास धर्म युद्ध ह्मणतात. त्या समयीं डेमोस्थेनेस ह्मणून एक पुरुष वक्तृत्वाने मोठ्या योग्यतेस चढला. त्याचा बाप आथेनाईकरी होता त्याने तलवारीचीं पातीं करून बहुत द्रव्य मिळविलें होते. डेमोस्थेनेस त्या यज्ञास शिकूं लागला आणि त्या कामास जरी त्याची स्वाभाविक शक्ति अनुकूल नव्हती तथापि त्याने धीर धरून आणि लक्ष देऊन उंच स्वर आणि प्रौढरीती साध्य केली तो त्या वेळेच्या दुसऱ्या वंत्त्यांपेक्षांचांगला होता. त्याने आथेनाईकरी लोकांस असें सांगितलें कीं पारशी राजास तुह्यास जिंकावयाचें सामर्थ्य किंवा ताक्तीहि नाही त्यांसीं तुह्मी बरेपणाने वर्तौवें माकेडनाचा राजा जो फिलिपस त्याचें प्राबल्य अधिकच होत चाललें असें त्यास सावध करून त्या राजाच्या वृत्तीपासून जें विघ्न त्यास प्राप्त होणार तें त्यांच्या

च्या ध्यानांत पुरतेपणीं आपून देण्यास त्याने
आपली सर्व वक्तृत्वशक्ति वेचली.

फोकी ह्यापून एक योद्धा सेनापती आणि
राजपुरुष होता त्यास आपल्या वक्तृत्वशक्तीचा
कांहीं अभिमान वाटत नसें. तो यथान्याय गं-
भीर परिमित निःपक्षपाती असें भाषण करी-
त असे आणि त्याची इच्छा होती कीं विश्वासू-
पणाने आणि युक्तीने आपल्या देवाचें जसें अ-
धिक हित होईल तसें करावें डेमोस्थेने सचप-
ळ आणि तीव्र होता आणि तो लोकांस मोठ
मोठे नवे चमत्कारिक बेट करून दाखवीत अ-
से फोकी तर नम्र आणि सावध होता तो सा-
धारण आणि सुसाध्य असे विचार मात्र सां-
गत असे.

डेमोस्थेने साने जरी बहुत आणि चांग-
ल्या रीतीचें वक्तृत्व केले तथापि फिलिपस
ग्रेंक देश जिंकावयास गेला आणि खेरोने याच्या
मांठ्या लढाईत जय पावला तेणें करून आथेना
ई शहर त्याच्या ताब्यांत आले. माकेडनाचा रा-

जा मरण पावला. हे आथेनाईकरी लोकांस
समजतांच त्यानी सहास्य आनंद करावयास
मांडिला डोक्यांत फुलांचे तुरे खोचिले जसें को-
णी ह्यणेल कीं त्यानीच मोठे जय मिळविले.
मग फिलिप साच्या ठिकाणी शिकंदर ह्यणजे
आलेक्षांद्रस राज्य करूं लागला. त्याने आथेना-
ईकरी लोक मोठ्या दीन वदने करून सल्ला क-
रण्याविषयीं प्रार्थना करित असी त्यांची दशा
केली.

शिकंदराच्या मरणानंतर आथेनाईकरी
लोक युद्ध करण्यास सज्ज झाले आणि ग्रेक दे-
शाचें राज्य चालविण्यास शिकंदराने नेमलेला
आंटिपाटेर नामे जो सर्दार त्या बरोबर त्यानी
अविचारांने लढाई केली. परंतु आथेनाईकरी
लोकांचाच पराजय होऊन डेमोस्थेनेस आणि
इपेरिद्रस ह्या उभयतां वक्त्यांस आंटिपाटेर-
च्या हवालीं करावें लागलें आणि पुरातन प्रमा-
णें खंडणी देण्याचा पत्कर घ्यावा लागला. आ-
पल्या बंदरांत देशाच्या रक्षणासाठीं त्यांचे शि-
पाई

पाई ठेऊं द्यावे लागले आणि स्वारी खर्च आणि आणखी हि पैका द्यावा लागला डेमो स्थेने स पळून गेला असतां आंटीपाटे रात्रे त्यांस धरण्याकरितां मनुष्यें पाठविलीं हें त्यास समजतांच त्याने विष भाक्षिलें.

आंटीपाटेर मरण पावल्यानंतर माके-डुन्यामध्ये दोन पक्ष झाले त्यांत एका पक्षाकडे मुख्यत्वे पोलुपेर्वन ह्मणून होता जाच्या स्वाधीन राजा होता. आणि दुसऱ्या पक्षाकडे मुख्यत्वे आंटीपाटे रात्रा कासांडेर नामें पुत्र होता. त्याने निकानर ह्मणून सुज्ञ आणि योद्धा अशा पुरुषास आथेनाई शहरचे रक्षण करायास पाठविलें. इकडे पोलुपेर्वनास इच्छा उत्पन्न झाली कीं कासांडेर जो आपला प्रतिस्पर्धी त्याजपासून ग्रीकी लोकांचीं शहरें घ्यावीं. ह्मणून त्याने राजाच्या नामाने आज्ञापत्र प्रगट केलें कीं आथेनाई करी लोकांस मोकळीक आहे आणि त्यानी आपल्याकडील ग्रामरक्षक लोकांस लवकर राजा घ्यावी आणि फिरून लोकाधीन

न राज्य करावे. निकानराने ती आज्ञा मान्य करायास नाकारिलें असतां फोकियनास तें बरे वाटून त्याने त्या विषयीं प्रतिपादन केले यास्तव जेव्हां पोलुपेर्वन आथेनाई शहरांत बलिष्ठ सैन्य घेऊन आला तेव्हां त्याच्या समक्ष फोकियनाच्या पायांत बेड्या घालून त्यास ओढीत नेले. आणि त्यास व त्याच्या मित्रांस मारून टाकावे असें आथेनाई करी लोकानी ठरविलें.

डेमेत्रियस ह्यापून एक शिकंदराच्या दुसरा सरदार होता. आणि जाच्या बापाचे नाम आंटिगोनस होतें त्याने असें उठविलें कीं मी आथेनाई शहर कासांडरापासून सोडिवतो आणि डेमेत्रियस फालेरियसजो तेथें अधिकारी नेमलेला होता ज्याने आथेनाई करी लोकांसी अतिनम्रतें करून वर्तणूक केली होती आणि त्या शहरांत नव्या इमारती बांधलेल्या होत्या त्यास तेथून काढून टाकिलें. ज्या कासांडराने आथेनाई करी लोकांस भय घातलेलें

लें होतें त्याच्या पोलोर्केट साने पराजय केला असतां त्यास आथेनाई करी लोकानी निनेर्वा देवीच्या देवालया मार्गे पुजारिणीच्या खोल्याबिऱ्याड करण्यासाठीं दिल्या.

पोलोर्केटस आथेनाई करी लोकांच्या प्रशांसेने संतुष्ट होऊन आशियाखंडांत जावयास निघाला त्यावेळीं त्यास देव कांहीं प्रतिकूल झालें होतें. यास्तव त्या आथेनाई शहरांत पूर्वी त्याच्या दुर्व्यसनांची आणि मूर्खपणांची प्रशांसा झाली होती तेथें जेव्हां तो परत आला तेव्हां लोकांनी त्यास शहरांत घेण्यास नाकारिलें. त्यावरून त्याने आथेनाई शहरास वेढा घातला ह्मणून लोकांस तें शहर त्याच्या स्वाधीन करणें प्राप्त झालें त्याने लोकांची कांहीं निर्भत्सना मात्र करून त्यांच्या अपराधांची क्षमा केली. जेव्हां पोलोर्केट सापासून माकेडन शहराचें राज्य हरपलें गेलें तेव्हां आथेनाई करी लोकानी त्याच्या उपाध्यायाची अप्रतिष्ठा करून त्याचें थडगें फोडून टाकिलें आणि सहिन्यास

न्यास आपलीं पूर्वींचीं नामें क्रमाप्रमाणें ठे-
 विलीं त्यांत एका महिन्याचें नाम त्याच्या ना-
 मावरून डेमेत्रियान ठेविलें. डेमेत्रियसाच्या
 पुत्राचें नाम आंटिगोनस. गोनारस होतें त्या-
 ने लोकांच्या अपराधांकरितां त्यांस शिक्षा
 लाविली आणि आथेनार्ड शहरच्या किल्या-
 वर शिपाई ठेविले. आरेट साच्या योगाने आ-
 थेनार्ड शहर आखेयनाच्या सल्यावरून पु-
 नः मोकळें झालें.

रोमी लोकानी आखेयनाचा तह मोड-
 ल्यानंतर आथेनार्ड शहराची स्थिति मैथ्रि-
 डेटिकच्या लढाईपर्यंत ग्रेक देशांतील इत-
 र शहरांच्या स्थितीप्रमाणेंच होती नंतर
 आथेनार्डकरी लोकानी रोमी लोकांस उघड
 शीतीने सोडून पांटस राजाचा आश्रय केला.
 सिल्ला नामक पुरुषास मिथ्रिडाटेसा बरोबर
 लढाई करण्यास नेमिलें असतां त्याने आथे-
 नार्ड शहरास वेढा घातला परंतु हल्ला करा-
 यास जे प्रयत्न केले ते त्याचे सगळे निष्फल झा-
 ले

ले असें पाहून त्याने शहराच्या सर्व वाटा बंद
 केल्या आणि दुष्काळापासून काय होतें तें पा-
 हायास त्या ठिकाणी बसून राहिला. थोडक्या-
 च दिवसांत त्या शहरांतील लोक अति संक-
 रांत पडले. परंतु त्यांतील आरिस्तियन नाम-
 क दुष्ट पुरुपुरुषाने रोमी लोक आपला प्राण
 वांचविणार नाहींत असें पाहून तें शहर त्यां-
 स द्यायास नाकारिलें. सिल्लाने शहरांतील
 लोकांची निर्बळ अवस्था पाहून बहुतेकां-
 स मारून आणि भिंती फोडून आंत गेला
 आणि आरिस्तियनाचा वध केला.



